

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI BİLİM DALI**

**KÜTAHYA ERGÜNIYYE MEVLEVÎHANESİ
VE
YETİŞEN SANATÇILAR**

ÜMİT KALKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. MUSTAFA YILDIRIM**

Konya 2015

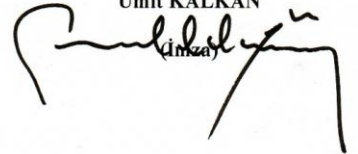
 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

Bilimsel Etik Sayfası

ÖĞRENCİNİN	Adı Soyadı	Ümit KALKAN		
	Numarası	028110031004		
	Ana bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM		
Tezin Adı	KÜTAHYA ERGÜNİYYE MEVLEVİHANESİ VE YETİŞEN SANATÇILAR			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ümit KALKAN

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

ÖĞRENCİNİN	Adı Soyadı	Ümit KALKAN		
	Numarası	028110031004		
	Ana bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM		
Tezin Adı	KÜTAHYA ERGÜNYİYE MEVLEVİHANESİ VE YETİŞEN SANATÇILAR			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “**Kütahya Ergünyeye Mevlevihanesi ve Yetişen Sanatçılar**” başlıklı bu çalışma 26/01/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Mustafa YILDIRIM	
2	Prof. Dr.	Ahmet ÇAYCI	
3	Yard. Doç. Dr.	Zekeriya ŞİMŞİR	

 KONYA	<p>T.C.</p> <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

ÖĞRENCİNİN	Adı Soyadı	Ümit KALKAN		
	Numarası	028110031004		
	Ana bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM		
Tezin Adı	KÜTAHYA ERGÜNIYYE MEVLEVİHANESİ VE YETİŞEN SANATÇILAR			

ÖZET

Anadolu’da XIII. yüzyılla birlikte oluşan tasavvufi hareketlerden bir tanesi de mevlevîdiktir. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin oğlu ve torunları başta olmak üzere onu sevenler, fikirlerinin yayılması için Mevlevîlik çatısı altında buluşmuşlardır. Başta yakın bölgelerde oluşturulan dergâh ve tekkelerle sayıları yüze yaklaşan bu merkezler, bir taraftan mevlevîliği yayarken bir yandan da kültür ve sanat okulları vazifesi görerek bir devrin inkişâfını sağlamışlardır.

Kütahya Mevlevîhanesi, Anadolu’da ilk kurulan mevlevîhanelerden birisidir. Germiyanlılar döneminde Ergûn Çelebi tarafından kurularak hizmet vermeye başlayan mevlevîhane, Osmanlı İmparatorluğu zamanında da gelişimini devam ettirmiş, tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar hizmet vermiştir. Kütahya Mevlevîhanesi’nde şeyhlik görevini yapan Mustafa Sâkîb Dede ve onun yetiştirdiği birçok kişi dönemin en önemli isimleri haline gelmiştir.

Bu çalışmada Kütahya Mevlevîhanesinin tarihsel süreci, dergâhın mimari özellikleri, Kütahya Mevlevîhanesi ve onun etrafında gelişen mevlevî kültürü, dergâhta yetişen şair, müellif, mûsikîşinas, hattat ve diğer sanat dallarıyla ilgilenen mevlevîler, dergâhta görev yapan şeyhler, onların eserleri ve yetiştirdikleri kişiler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Kütahya, Ergûniyye Mevlevîhanesi, Mevlevî Sanatları.

 KONYA	<p>T.C.</p> <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

ÖĞRENCİNİN	Name Surname	Ümit KALKAN		
	Student Number	028110031004		
	Department	İslamicHistory and Arts / Turkish-İslamic Arts		
	Study Programme	Master's Degree	X	
		Doctoral Degree		
	Supervisor	Assoc. Dr. Mustafa YILDIRIM		
Title Of The Thesis	Kütahya Ergûniyye Mevlevîhane and Artists trained There.			

ABSTRACT

The Mevlevî Order is one of the sufistic movements that emerged during 13th century. Lovers of Mevlânâ Jalaluddin Rumi, particularly his son and grandsons, gathered under the roof of the Mevlevî Order to spread his ideas. These centres, the number of which neared a hundred with the dargahs (Sufi Islamic shrine) and tekkes (Sufi lodges) built in the immediate surroundings at the outset, both spread the Mevlevî Order and contributed to the development of an era, serving as schools of culture and art.

The Mevlevîhane in Kütahya province is one of the first mevlevîhanes to have been set up in Anatolia. This Mevlevîhane, which was built by Ergun Çelebi and started serving during the Germiyans period, continued to thrive during the Ottoman Empire period until 1925 when the tekkes and zawiyyas (Islamic religious school) were shut down. Mustafa Sâkîb Dede, who acted as Sheikh in Kütahya Mevlevîhane, and many of his disciples became the most prominent personalities of the era.

This study examines the historical background of Kütahya Mevlevîhane, architectural properties of the Dargah, the Mevlevî culture in and around the Kütahya Mevlevîhane; the poets, writers, musicians, calligraphers, and other artist mevlevîs (Islamic religious title given to Sunni Muslim religious scholars) who received education in the Dargah, the Sheiks of the Dargah, their works and disciples.

Keywords: The Mevlevî Order (Mevlevîyeh), Kütahya, Erguniye Mevlevîhane, Mevlevî Arts.

ÖNSÖZ

Tarihinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu’da, sayısız devletler kurulmuş ve bu devletler dünya uygarlık sahnesinde, her alanda kendilerinden söz ettirmişlerdir. Türkler tarafından benimsenen “Anadolu”da sevilerek kalıcı eserler meydana getirilmiş, barış, saygı ve hoşgörü çerçevesinde insana değer verilerek bu toprakları daha münevver haline getirme saygısıyla Anadolu toprağını benimsemişlerdir. Sadece kalıcı eserlerle değil sosyal, kültürel ve fikri alanda Anadolu’ya kattığı değerler bir kültür ve yaşam tarzı haline gelmiştir. İlk Türk Beyliklerinden, Selçuklu ve Osmanlılardan günümüz Türkiye’sine gelinceye kadar da bu birikim ve değerler en üst seviyede tutulmuştur.

XIII. yüzyılla birlikte Anadolu’da en büyük fikri zenginliklerimizden biri olan Hz. Mevlânâ da, sekiz yüzyılı aşkın bir süre zarfında, bir devlet hükmünde gönüllerde yer etmiştir. Hz. Mevlânâ’dan sonra onun fikirleriyle yoğrulmuş Mevlevîlik günümüze gelinceye kadar içinde bulunduğumuz coğrafya da bir fikir düşünce ve sanat mektebi görevi görmüş, özellikle şiir, mûsikî ve diğer güzel sanatların zirvesi diye tabir edebileceğimiz bir noktaya taşımıştır.

Kütahya Mevlevîhanesi’nin de bu özelliklere haiz bir kurum olduğu görülmektedir. Dergâhın kurucusu Ergûn Çelebi ve Mustafa Sâkîb Dede gibi kişilerin gayretli çalışmalarıyla, Mevlevîhane bünyesinde yetişen mevlevîlerin, mevlevîliğin Türkiye coğrafyasında en üst noktalara gelmesinde büyük gayretleri olmuştur. Bu çalışmamızda Mevlevîliğin Anadoludaki oluşumunda ilk üç sıraya koyabileceğimiz dergâhlarından biri olan Kütahya Mevlevîhanesi ve burada yetişen sanatkârları incelemeye çalıştık.

Bu tez çalışmasının oluşturulmasında emekleri geçen Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü personeline, İlgili bölümlerin çizimlerini paylaşan Mimar Gülteri UYANIK’a, Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nden Mimar Songül GÖK’e, öneri ve destekleri için danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM’a, bu çalışmanın yürütülmesinde fikirleriyle desteğini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Zekeriya ŞİMŞİR’e teşekkür ederim.

Ümit KALKAN

Konya-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
Kısaltmalar Listesi	ix
I.BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1.KONUNUN TANIMI	1
1.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	1
1.3. SINIRLILIKLARI	2
1.4. KONUYLA İLGİLİ LİTERATÜR	3
II. BÖLÜM	7
MEVLÂNÂ, MEVLEVİLİK, SANAT	7
2.1.Hz. Mevlânâ	7
2.2. Mevlevîlik	11
2.3. Mevlevîlikte Sanat	15
III. BÖLÜM.....	23
KÜTAHYA- ERGÛNİYYE MEVLEVİHANESİ	23
3.1.1.Kütahya	23
3.1.2. Kütahya'nın Tarihi Geçmişi.....	24
3.1.3. Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kütahya.....	25
3.1.4. Osmanlılar Döneminde Kütahya.....	26
3.1.5. Milli Mücadele Döneminde Kütahya.....	28
3.2. ERGÛNİYYE MEVLEVİHANESİ	30
3.2.1. Tarihçe	31
3.2.2. Mimari Özellikleri.....	36
3.2.3. Haremlik.....	49
3.2.4. Derviş Hücreleri	50
3.2.5. Kütüphane	52
3.2.6. Tezyinatı.....	53

3.2.7. Vakfiyeleri	66
3.2.8. Tamirat, Yenileme ve Genişletme Çalışmaları	67
3.2.9. Hazire / Hâmuşan.....	70
3.2.10. Postnişinler.....	73
3.2.11. Mevlevîhanenin Son Dönemleri	79
IV. BÖLÜM.....	81
ERGÛNİYE MEVLEVÎHANESİNDE YETİŞEN SANATKÂRLAR.....	81
4.1.Celâleddin Ergûn Çelebi	81
4.2.Burhâneddin İlyas Çelebi.....	83
4.3.Fatma Hanım.....	85
4.4. Ulûfecizade Mehmed Dede.....	87
4.5. Câfer Dede	87
4. 6. Mustafa Sâkıp Dede	87
4.7.Ahmet Halis Çelebi.....	92
4.8. Esîf Sıdkî Dede	93
4.9. Pesendi Hacı Ali Dede	95
4.10.Talat Paşa	97
4.11. Ahmet Remzi Akyürek	97
4.12.Saatçi Mustafa Efendi	100
4.13. Tenekeci Mustafa Efendi	102
4.14. Derviş Hüsam Efendi	102
V. BÖLÜM.....	103
V. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	103
VI. KAYNAKÇA	106
Çizimler Listesi.....	111
Resimler Listesi	112

Kısaltmalar Listesi

A. A.	: Anadolu Ajansı
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.md.	: Adı geçen madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.	: Doğum
H.	: Hicrî
H.K	: Hazire Krokisi
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
KMMA	: Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
M.	: Miladî
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Ö.	: Ölüm
V.	: Vefat
vb.	: Ve benzeri

I.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.KONUNUN TANIMI

Bu tez çalışmasının konusu Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi'nde yetişen sanatçılar olup, Mevlevîhanenin kurulduğu günden itibaren yaşamış olduğu tarihi süreçle birlikte, Ergüniyye Mevlevîhanesi'nin, Kütahya ve Türk İslam sanatlarına katkısı incelenerek, burada yetişen sanatkârlar ve onların eserleri hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır.

Bilindiği üzere Mevlevî dergâhlarında başta edebiyat, mûsiki, hüsn-ü hat, tezhip, ebru, minyatür gibi klasik güzel sanatlar teşvik edilmiştir. XIII. yüzyıldan günümüze kadar melevvî dergâhlarının Türk kültür ve sanat tarihine büyük bir katkıda bulunduğu, bünyesinde pek çok sanatkâr ve önemli devlet adamlarının yetişmesine vesile olduğu bilinmektedir.

Dolayısıyla Kütahya Ergüniyye Mevlevîhanesi de birçok değerli sanatkârın yetişmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmamızda hizmet vermeye başladığı günden itibaren, melevvîhanenin, kültürümüze kazandırdığı isimleri aktarmaya çalışacağız.

1.2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Tez çalışmasının belirlenmesinden sonra öncelikle literatür taraması yapılmış, konuyla ilgili ilk kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Konya Mevlânâ Müzesi arşiv bölümüne gidilerek Kütahya ve Kütahya Mevlevîliği ile ilgili yazma nüshalar incelenmiştir. Demirbaş defterinde kayıtlı olup arşivlerde bulunamayan bazı eserler olmuştur. Müze yetkilileriyle ilgili görüşmelere bazı yazma nüshalarının vitrinde olduğu, müze bünyesinde bulunan yazmaların Konya Etnoğrafya Müzesi'ne kaldırıldığı belirtilmiş olup her iki yerde de bazı yazma nüshalarına ulaşılamamıştır.

Konuyla ilgili literatür ve yazma eserler incelendikten sonra Kütahya'da melevvîhane, Vahid Paşa Kütüphanesi ve Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde

gerekli çalışma ve incelemeler yapılmış, bilgiler tespit edildikten sonra mevlevîhanenin halihazır durumu için fotoğraflar çekilmiştir.

Mevlevîhaneye ilgili bilgi ve kaynak eksikliği ve mevlevîhanenin son dönemlerinde sürekli değişen şeyhler ve vekil olarak görev yapan şeyh vekilleri ve onların sayısının çokluğu, dergâhın vakıflarıyla alakalı sorunlardan dolayı Mevlânâ Müzesi'nde ulaşılan kaynak yazma eserlerden sağlıklı bir kaynaklandırma sözü konusu olamamıştır. Yine yakın zamanla ilgili dergâhın bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle bilgi kaynakları sınırlı olup, Feridun Nafiz Uzluk ve Murad Sabri Ergun arasındaki yazışmalarda da ileride görülecek olduğu üzere dergâh kayıtlarının sağlıklı bir şekilde muhafaza edilemediği gözlemlenmiştir.

1.3. SINIRLILIKLARI

Çalışmada bazı bölümleri sınırlandırma ihtiyacı hissedilmiştir. Özellikle Mustafa Sâkîb Dede ve O'nun yetiştirdiği Seyyid Ebubekir Dede'den başlayarak neslin İstanbul'a taşınmasıyla birlikte, Şeyh Galip, Dede Efendi vb.şiir ve mûsikî alanında birçok meşhur sanatkâr ortaya çıkmıştır.

İstanbul Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh olarak tayin edilen ve tekkeler kapatılıncaya kadar da Yenikapı Mevlevîhanesi meşihatı aynı soyla devam eden ve "Hânedan-ı Sâkîbiyye" olarak adlandırılan Seyyid Ebubekir Dede, Kütahya Mevlevîhanesi'nde Mustafa Sâkîb Dede'nin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden birisidir. Özellikle şiir ve mûsiki alanında birçok ünlü ismin yetişmesine vesile olan Ebubekir Dede ile beraber, bir nevi Kütahya mevlevîliğinin etkisi ve devamı olması hasebiyle konunun İstanbul ayağını oluşturan Ebubekir Dede ile sınırlı tutup sadece Kütahya Mevlevîhanesi ve orada yetişmiş olan sanatçılar üzerinde durulmuştur.

Ergûniyye Mevlevîhanesini tanıtma maksatlı hazırlanan eserler ve özellikle mimarini boyutunun incelendiği çalışmalar bulunmaktadır.¹ Dolayısıyla mimari tezyinatı gibi alanlarda da derinlemesine bir çalışmaya girilmemiştir. Kütahyalı

¹ Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, C. II, s.431, Konya 2000, (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi)

olmadığı ya da dergâhın son dönemlerinde vekâleten görev yapan Ahmet Remzi Akyürek, Mustafa Nuri Dede gibi farklı mevlevîhanelerde yetişip Kütahya Mevlevîhanesi'nde görev yapmalarından dolayı da bu isimlere çalışma içerisinde yer verilmiştir.

1.4. KONUYLA İLGİLİ LİTERATÜR

1. Ahmed Eflâki, Menâkibü'l Arifîn.

1291 yılında, Veled Çelebi zamanında Konya'da dünyaya gelen ve Ulu Arif Çelebi'ye intisab eden Ahmed Eflaki, Ulu Arif Çelebi'nin emri üzerine bu eseri yazmaya başlamış, H.754/M.1358 tarihinde de bitirmiştir.

Eser Bahauddîn Veled, Burhaneddin Muhakkik Tirmizi, Mevlânâ Celâleddin Rûmi, Şems-i Tebrîzi, Selahaddin Zerkûbi, Hüsameddin Çelebi, Sultan Veled, Ulu Arif Çelebi ve Şemseddin Emir Abidin'in menkîbelerini içermektedir. Farsça olan eser, mevlevîlik tarihi boyunca birçok mevlevî tarafından şerh edilmiş ve Osmanlıcaya çevrilmiştir. Türkçe tercümesi de Tahsin Yazıcı tarafından yapılmış ve iki cilt halinde yayınlanmıştır.²

2. Sâkıp Dede, Sefîne-i Nefise-i Mevlevîye.

Tez çalışmamızda başlıca referans kaynaklarından birisi olan bu eser, Kütahya Mevlevîhanesi Şeyhi iken vefat eden Sâkıp Dede'nin eseri üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Menakibü'l Arifîn'in bittiği yerden kendi zamanına gelinceye kadar Mevlânâ Dergâhı Çelebilerinin hal tercümelerini ihtiva etmektedir. İkinci bölümde muhtelif mevlevîhanelerde şeyh olanlara, üçüncü bölüm ise mevlevîler arasında tanınmış dervişlere ayrılmıştır. Sâkıp Dede'nin bu eseri H.1283/M.1866 tarihinde Mısır'da basılmıştır.³

Abdûlbaki Gölpinarlı, "Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik" kitabı içerisinde "Sefîne-i Nefise-i Mevlevîye" ile ilgili tespitlerinde, eserin tarihi birçok hata ile dolu olduğunu ve ıstılahlarla boğulmuş olduğundan söz etmektedir.

² Ahmed Eflâki, *Ariflerin Menkîbeleri*, (Tercüme Tahsin Yazıcı), MEB Yayınları, İstanbul 1989.

³ Mustafa Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyan*, 1331 Mısır.

Mevlevîlik tarihi ve ilgili bulunduğu dönemlere ait tek kaynak olarak gösterilmektedir.

3. Esrar Dede Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye.

Esrar Dede, şeyhi olan Şeyh Galip'in isteği üzerine bu eseri meydana getirmiştir. Mürşidinin topladığı ve seçtiği, mevlvî şairlerine ait şiirlere, şairlere ve onların hal tercümelerine yer verilmektedir. Esrar Dede kendisine Sâkîb Dede'nin Sefine'sini kaynak olarak almış ve Sâkîb Dede'nin bıraktığı yerden kendi zamanına kadar gelmiştir.

Abdülbaki Gölpınarlı eseri tarihi tenkide tabi tutmadan faydalanmak mümkün değildir demektir. 1986 yılında Dr. İlhan Genç tarafından "Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye inceleme - metin" olarak doktora tezi şeklinde hazırlanmış ve yayımlanmıştır.⁴

4. Sahih Ahmed Dede, Mecmüatü't Tevarihi'l Mevlevîye

Yenikapı Mevlevîhanesi Aşçıbaşı olan Sahih Ahmed Dede tarafından kaleme alınmıştır. Eserine kaynak olarak yukarıda ismi zikredilen kaynakları esas aldığı belirtilmiştir.

Hız. Peygamber ve dört halifeden başlayarak, Mevlvî silsilesi içinde yer alan ve Hız.Ebubekir'e kadar ulaşan sûfîlerin tercüme-i hallerini ayrıca Bahâuddin Veled, Mevlânâ, Şems-i Tebrizi ve diğer mevlvî büyüklerinin ve kendi zamanına kadar yaşamış olan mevlvî şeyhlerinin hal tercümelerini kısa kısa aktarmaktadır.

Eser 1992 yılında Cem ZORLU tarafından "Mecmüatü't Tevarihi'l Mevlevîyye'nin neşri ve tanımı" başlığı altında çalışılmış ve yayımlanmıştır.⁵

⁴ İlhan Genç, Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

⁵ Cem Zorlu, *Mevlevîlerin Tarihi Sahih Ahmed Dede*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

5. Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik.

Mevlevîlik tarihi ve kültürü üzerine yapılmış kapsamlı ve kaynaklara dayalı, arşiv bilgileriyle zenginleştirilmiş bir eserdir. Mevlevîliği tarihi seyri, erkânı ve adabıyla ilgili bilgiler verilmekte olup, eser 1953 yılında Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanmış ve mevlevî tarihi için araştırma yapanlar için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.⁶

6. Sezai Küçük, Mevlevîliğin Son Yüzyılı.

Mevlevîliğin zellikle XIX. yüzyıl içerisinde, yani bir asırlık zaman diliminde yer alan mevlevîleri, mevlevî Őeyhlerini, mevlevîhaneleri ve bu tarikatı ilgilendiren sosyo-ekonomik, kültürel, siyaset ve sanat olaylarını kapsayan önemli bir eserdir. Kitabın giriş kısmı XIX. yüzyıla kadar olan mevlevîlik tarihi kısaca verilmiş, Mevlânâ başta olmak üzere, tarikatı tesis eden oğlu Sultan Veled ve onu takip eden mevlevî Şeyhleri ile mevlevîliğin yayılmasında katkıları bulunan mevlevî müntesipleri zet bir Şekilde sunulmaktadır. Kitabın birinci bölümünde mevlevî tarikatının müesseseleri olan mevlevî âsitaneleri ve mevlevî dergâhları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm XIX. yüzyılda mevlevîler ve siyaset başlığı altında ve III. Selim dönemi ile başlanarak Osmanlı padişahları ve mevlevîlik tarikatı ile ilişkileri incelenmiş, üçüncü bölümde bu yüzyıl içerisinde Mevlevî dergâhlarında güzel sanatlar başlığı altında Mevlevîhanelerdeki sanat faaliyetleri ve buralardan yetişen sanatkârlar hakkında bilgiler verilmiş ve son olarak dördüncü bölümde ise mevlevîliğin diğer tarikatlarla ilişkisi ve değerlendirme ile sonuçlanmıştır.

Eser Sezai Küçük tarafından ‘‘XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler’’ adı altında doktora çalışması olarak çalışılmış ve Simurg Yayınları tarafından 2003 yılında yayımlanmıştır.⁷

7. Abdurrahman Doğan, Kütahya Erguniyye Mevlevihanesi.

Çelebi ailesine mensup olan Abdurrahman Doğan tarafından hazırlanan bu çalışma üç blmden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kütahya tarihi ve bu tarih içinde

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953.

⁷ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003.

tasavvufun ve Mevlevîliğin yeri incelenmiştir. İkinci bölümde Kütahya Erguniyye Mevlevihanesi'nin fiziki yapısı ve müştemilatı, vakfiyeleri, üçüncü bölümde Mevlevihane dedelerinden bilinenler, Mevlevihane ile ilgili diğer zevat ve Kütahya'daki Mevlana soyu ele alınmıştır. Sonuç bölümünden sonra Mevlevihane ile ilgili önemli görülen bazı belgeler ekler başlığı altında sunulmuştur.

8. Mevlânâ Müzesi Yazma Eserler Arşivi

Mevlevîlik tarikatının merkezi olması hasebiyle birçok yazışma, belge ve bilgiyi barındırması açısından önemli kaynak merkezlerinden birisi olmuştur. Veled Çelebi'nin postnişinliği döneminde bütün mevlevî dergâhlarından Çelebi'nin talebi üzerine toplanan ve Osmanlı sınırları içerisindeki bütün mevlevîhanelerin tarihleri ve postnişinleri ile ilgili belgeler de mevlevîlik tarihi açısından birinci derece belgeler olması hasebiyle büyük öneme sahiptir.

Çalışmamız içerisinde birçok eserden faydalanılmıştır. Tez konumuz üzerine bizlere yardımcı olan isim olarak zikredeceğimiz, Mahmud Kemal İnal'a ait "Son Asır Türk Şairleri", "Hoş Sada" ve "Son Hattatlar" isimli biyografi tarzı eserler ve Saadeddin Nusret Ergun'a ait "Türk Mûsikîsi Antolojisi" ve "Türk Şairleri" ve son olarak Yılmaz Öztuna'ya ait olan "Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi" ile TDV İslam Ansiklopedisi de mevlevîlik tarihi ve sanatkâr mevlevîler konusunda tez çalışmamızda bizlere yardımcı olmuş değerli kaynaklardır.

II. BÖLÜM

MEVLÂNÂ, MEVLEVİLİK, SANAT

2.1.Hz. Mevlânâ

Mevlevî tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair olan Mevlânâ Celaleddin Rûmi, Horasan'ın Belh şehrinde 30 Eylül 1207 yılında dünyaya gelmiştir. Mevlânâ'nın ataları XII. asrın başlarında bugün Afganistan'ın kuzey bölümünde, Özbekistan sınırına yakın bir bölgede bulunan Belh şehrinde ikamet etmekteydi. Bu şehir İslam öncesine yakın asırlardan itibaren Türk hâkimiyetinde bulunmuş, Gaznelilerin ve Selçukluların idaresinde önemli ilim merkezlerinden birisi haline gelmiştir.⁸

Mevlânâ, en meşhur eseri olan Mesnevi'nin giriş bölümünde adını "Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî" diye kaydetmiştir. Lakapları, "Dini savunan", "dinin ululadığı" anlamında "Celâleddin", "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" ve babası tarafından kendisine verilen "Sultan" manasına gelen "Hüdâvendigâr"dır. Doğduğu şehre nispet edilerek "Belhî" ve Anadolu'da yaşamış olmasından dolayı "Rûmî", Mevlânâ-i Rûm, Mevlânâ-i Rûmî" ve müderrisliği sebebiyle "Molla Hünkâr", "Mollâ-yı Rûm" gibi ünvanlarla da zikredilmektedir.⁹

Eserlerinde soyuna dair bilgi bulunmamakla birlikte Risâle-i Sipehsâlâr'a göre Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in Hz. Ebûbekir'in soyundan geldiği belirtilmektedir.¹⁰ Büyükbabası Ahmet Hatibi, annesi Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun, Babaannesi Harzemşahlar hanedanından Türk Prensesi Melike-i Cihan Emetullah Sultandır.¹¹

"Beni yabancı sanmayınız, ben bu mahalledenim. Her ne kadar Hintçe söylüyorsam da aslım Türktür" rubâîsi çerçevesinde Türk olup olmadığı hususunda tartışmalar olmuş, bazıları, şiirdeki Türk kelimesiyle ırkî mensubiyetin kastedildiğini

⁸ Adnan Karaismailoğlu, "Mevlânâ'nın Hayatı ve Çevresi", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya 2002, s.21.

⁹ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi", *DİA*, C.29, Ankara 2004, s.441.

¹⁰ Reşat Öngören, *a.g.md.*, s.441.

¹¹ Selahaddin Hidayetoğlu, "*Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddin-i Rûmi Hayatı ve Şahsiyeti*", Konya 1996, s.5.

savunanların yanında bazıları kelimenin burada farklı anlamlara geldiğini, bir kısmı da bununla Türk ırkına ruh yakınlığının kastedildiğini ileri sürmüştür.¹²

Harzemşahların siyasi baskılarından dolayı Bahâeddin Veled ailesi ve yakınlarını alarak M. 1220-21 seneleri arasında Belh'ten ayrılarak hac farızasını yerine getirerek, Azerbaycan, Bağdat, Malatya ve Larende (Karaman'da) bir müddet kalmıştır.¹³

Mevlânâ, Gevher Hatun'la 1225 yılında evlenmiş ve Larende'de iken Mevlânâ'nın ilk çocuğu olan Sultan Veled, sonra da ikinci oğlu olan Alaeddin Çelebi dünyaya gelmiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat, Bahâeddin Veled'i, Konya'ya davet etmiş ve 1228 yılında, Konya'ya gelerek Altunaba (İplikçi) Medresesine yerleştirilmiştir.¹⁴

Yirmi dört yaşında iken Mevlânâ babasının yerine geçip müderrislik yapmaya başlamış, Seyyid Burhâneddin'e mürid olup dokuz yıl ona hizmet etmiştir.¹⁵ Mevlânâ'nın Eşi Gevher Hatun genç yaşta ölmüş, ikinci kez Kerra hatunla evlenerek, kızı Melike ve oğlu Emir Âlim Çelebi dünyaya gelmiştir.¹⁶

Mevlânâ ilk tahsilini babasından almış, babasının ölümünden sonra Tirmizli Seyyid Burhaneddin'den zahir ilimler ile birlikte tasavvuf ilmini almıştır. Babasının ölümünden sonra, müritleri, Mevlânâ Celaleddin'in etrafında toplanmışlardır. 1244 yılında Konya'ya gelen Muhammed Şemseddin Tebrizi adlı dervişle tanışan Mevlânâ'nın hayatı bundan sonra değişmeye başlamıştır. Kısa sürede Mevlânâ, Şemsi Tebrizi ile anlaşıp kaynaşmıştır. Bu kaynaşma Mevlânâ'yı derslerinden el çekip, sohbetlerinden ayırarak bütün gününü Şems ile geçirmeye sevk etmiştir. Çünkü Mevlânâ Şems'ten ilm-i ledun'un derinliklerini öğrenmeye başlamış, onda mutlak varlığın kemalini görmeye başlamıştır.

Dönemin pîrleri tarafından "Tebrizli Kâmil" olarak isimlendirilen ve birçok yer dolaştığı için "Şems-i Perende"¹⁷ (Uçan Şems) diye anılan Şemsi Tebrizi ile Mevlânâ arasındaki yakınlaşma Konyalılar tarafında pek hoş karşılanmamış, Konya

¹² Reşat Öngören, *a.g.md.*, s.441.

¹³ Ahmet Eflâki, "Ariflerin Mebkibeleri", C.I, İstanbul 1995, s.5.

¹⁴ Mehmet Önder, "Mevlânâ Şehri Konya", Ankara 1971, s. 318.

¹⁵ Reşat Öngören, *a.g.md.*, s.442.

¹⁶ Mehmet Önder, *a.g.e.*, s.321.

¹⁷ Reşat Öngören, *a.g.md.*,s.442.

halkı tarafından çok sevilen, Mevlânâ'nın böyle birden bire ortadan çekilişi, müridlerin uzaklaşması, çevresinde önce şaşkınlık yaratmış, sonra da içten içe, Şemse karşıt bir akım başlatmıştır. Zaman geçtikçe dedikodu ve kıskançlıklar artmış. Açıktan açığa Şems tehdit edilmeye başlanınca 1246 yılının şubat ayı içinde, Şems ansızın kayboluvermiştir.¹⁸

Mevlânâ'yı çok üzen bu olayın ardından durumun daha da kötüleştiğini farkederek müridlerin Mevlânâ'dan özür diledikleri kaydedilmektedir. Bir müddet sonra gönderdiği mektuptan Şems'in, Şam'da olduğunu öğrenen Mevlânâ dönmesi için ona çok içli mektuplar yazmıştır. Eflâkî, Mevlânâ'nın bu ayrılık sırasında matem tutanların giydiği, "hindibân" denilen kumaştan bir ferecî (önü açık hırka) yaptırdığını, başına bal renginde yünden bir külâh geçirip üzerine "şekerâvîz" tarzında sarık sardığını ve öteden beri dört hâneli olan rebabı altı haneli yaptırarak semâ meclislerini başlattığını söylemektedir.¹⁹

Bir süre sonra Şems, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in çağrısı üzere Konya'ya geri gelmiş ve Mevlânâ bir daha şehirden ayrılmasın diye Kimya adlı yanında büyümüş terbiye almış, bir evlatlığı ile evlendirerek, medresenin bir köşesini Şems'e ayırmıştır.²⁰ Mevlânâ'nın müridlerini ve talebelerini terketmesi halk arasında yine hoşnutsuzluğa yol açmış. Bu yüzden Konya halkı Şemse kızmaya başlamıştır. Öyleki bu kızgınlık onu öldürmeye kadar varmıştır. Mevlânâ'nın oğlu Alaeddin Çelebi'nin de bulunduğu gurup ayaklanmış 1247 yılında hazırladıkları bir tuzak neticesinde Şems ortadan kaldırılmıştır.²¹ Şemsi Tebrizi'nin öldürülme olayı duyulunca ölümüne bir türlü inanmayan Mevlânâ onu her tarafta aramış bizzat Şam'a gitmiştir.

Şemsin aşkıyla tutuşan Mevlânâ, bu dönemde Divan-ı Kebîr denilen büyük eserini meydana getirmiştir.²² Bedüzzaman Fûrûzanfer'e göre Mevlânâ bu dönemde tam dört defa Şam'a yolculuk yapmıştır. Eflâkî, onun üçüncü gidişi sırasında müridlerle ilgilenmesi için yerine Hüsâmeddin Çelebi'yi bıraktığını ve Şam'da yaklaşık bir yıl kaldığını, Rûm sultanı başta olmak üzere ileri gelen âlim ve

¹⁸ Mehmet Önder, *a.g.e.*, s.323.

¹⁹ Reşat Öngören, *a.g.md.*, s.443.

²⁰ Mehmet Önder, *a.g.e.*, s.324.

²¹ Naci Bakırcı, "*Mevlevî Mezar Taşları*", İstanbul (tarihsiz), s.8.

²² Mehmet Önder, "*Mevlânâ ve Türbesi*", İstanbul 1957, s.15.

yöneticilerin Anadolu'ya dönmesi için mektup yazmaları üzerine geri geldiğini kaydetmektedir.²³

Mevlânâ, Şems'ten sonra başına dumâni renk bir sarık sarmış, sırtına da önu açık bir ferace giymiştir. Şemsin yokluğu içerisinde üzüntülü günler geçerken bir gün başka bir şems diye tabir olunan Selahaddin Zerkûbi ile tanışmıştır. Selahaddin Zerkûbi'nin kuyumcu dükkânından gelen çekiç darbelerine, Mevlânâ'nın ayak uydurarak sema ettiğini görünce dayanamayarak onun has müridleri arasına katılmıştır. Mevlânâ ile 10 yıl hemdem olan Selahaddin Zerkûbi, 1258 yılı güz aylarında ölümsüzlük yurduna göçmüş, cenazesi Sultanü'l-Ulema'nın mezarının yanına gömülmüştür. Mevlânâ, hilâfet makamına müridlerinden Hüsâmeddin Çelebi'yi geçirmiştir. Sultan Veled, babasının Şems-i Tebrîzî'yi güneşe, Selâhaddîn-i Zerkûb'u aya, Hüsâmeddin Çelebi'yi de yıldıza benzettiğini ve onu meleklerle aynı mertebede gördüğünü kaydetmektedir.²⁴

Mesnevi'nin ortaya çıkması Hüsâmeddin Çelebi'nin teşvikiyle olmuştur. Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi'nin hilâfet makamına geçişinden Sultan Veled'e göre on, Sipehsâlâr'a göre dokuz yıl sonra rahatsızlanarak 17 Aralık 1273 tarihinde vefat ederek babasının mezarının yanına defnedilmiştir.

Cenazesinde ağlayıp feryat edilmemesini vasiyet etmesi ve öldüğü günü kavuşma vakti olarak tanımlaması sebebiyle ölüm gününe “şeb-i arûs” (düğün gecesi) denmiş ve ölüm yıl dönümleri bu adla anılagelmiştir. Sultan Veled, Mevlânâ'nın cenazesine her din ve mezhepten çok kalabalık bir insan topluluğunun katıldığını, Müslümanların onu Hz. Muhammed'in nûru ve sırrı, Hristiyanların kendilerinin İsa'sı, Yahudilerin de kendilerinin Musa'sı olarak gördüklerini söylemektedir.²⁵

²³ Reşat Öngören, *a.g.md.*, s.443.

²⁴ Mehmet Önder, *a.g.e.*, s.326.

²⁵ Reşat Öngören, *a.g.md.*, s.445.

2.2. Mevlevîlik

Mevlevîlik XIII. asır sonlarında Konya’da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî adına, oğlu Sultan Veled tarafından kurulan, Konya’da gelişip Anadolu Beylikler dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu boyunca Türk toplumunu etkileyen tarikatlardan birisi olmuştur²⁶.

Mevlânâ, mevlevî silsilenamesinde tarikatın pîri olarak sayılmaktadır. Mevlevîlik tarihi boyunca mevlevîler arasında “Şemsi” ve “Veledî” kol diye bilinen iki ayrı kol oluşmuş, bu tarikat silsilesini de etkilemiş, Şemsi olanlar silsileyi imamlar yoluyla Cüneyd-i Bağdadi’den Hz. Ali’ye, Veledî olanlar ise Necmeddîn’i Kübra silsilesi ile Hz. Ali’ye ulaştırmışlardır.²⁷ Eflâki, Menakıbü'l-Ârifin’de tarikatın silsilenamesini öncesinde Hasan-ı Basrî vasıtasıyla Hz. Ali’ye, sonrasında ise, Emîr Âbid Çelebi'nin Emîr Âdil Çelebi'ye telkin ettiğini söyleyerek kendi dönemine kadar getirmektedir.²⁸

Mevlevîlik, Anadolu’daki diğer tasavvuf akımları gibi âdap ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildir.²⁹ Mevlânâ, bir tarikat kurmayı, bir tarikatın piri olmayı hiç düşünmemiş, böyle bir iddiası da olmamıştır.³⁰ O, bu yolun yolcularına Şems’ten sonra Selahaddin’i, ondan sonra da Hüsameddin’i tavsiye etmiştir. Kendisini sevenler, Mevlânâ’nın seçtiği kişilere uymuşlar, onlarda Mevlânâ âşıklarının topluluğunu korumuşlardır.³¹

Hüsameddin Çelebi’nin Mevlânâ zamanındaki en büyük, en önemli ve en müspet işi Mevlânâ’ya Mesnevi’yi yazdırmasıdır.³² Mesnevi’nin tam ve mükemmel bir nüshası, 1278 yılında, yani Mevlânâ’nın ölümünden beş yıl sonra Konyalı Hattat Abdullah oğlu Muhammed’e yazdırılmıştır. Bu dönemde diğer bir önemli olay ise Sultan Veled’in teşvikiyle ve Muînüddin Süleyman Pervane ile karısı Gürcü Hatun’un maddî destekleriyle mezarının üzerine bir türbe yaptırılmasıdır.³³

²⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, “*Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*”, İstanbul 1953, s.21.

²⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.204.

²⁸ Barihüda Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, *DİA*, C.29, Ankara 2004, s. 469.

²⁹ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s.468.

³⁰ Mehmet Önder, “*Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*”, Ankara 1992, s.11.

³¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.21.

³² Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.23.

³³ Mehmet Önder, *a.g.e.*, s.15.

Bu olaydan sonra Mevlânâ'nın babasının, büyük oğlu Alâeddin'in ve Şeyh Selâhaddin'in gömüldüğü eski gül bahçesi bir ziyaretgâh haline dönüşmüş ve bu ziyaretgâh için vakıflar kurulmaya başlanarak Mevlânâ mensupları içinde bulunan imamların, mesnevîhanların, semâ meclislerinde beste çalıp söyleyenlerin, bu işlere nezâret edenlerin ve onların hizmetini görenlerin geçimleri vakıftan sağlanır hale gelmiştir.³⁴

Mevlânâ'nın oğlu ve mevlevîlerce tarikatın kurucusu sayılan Sultan Veled'e, Mevlânâ babasının adını vermiş, sevgisi ve teveccühüyle daha kendi zamanında Sultan Veled'i yüceltmiş ve adamlarına tanıtmıştır.³⁵ İlk tarikatlaşma faaliyetlerini başlatan Hüsâmeddin Çelebi'den sonra 1292 yılında irşad makamına geçen Sultan Veled, babasını temsil etmeye başlayarak, Mevlânâ'nın ideolojisi sistemleştirmek birlik ve insanlık fikrini belli bir usul bütünlüğü içine almakla işe başlamıştır.³⁶

Sultan Veled döneminde Mevlânâ zamanından kalan mirasın da etkisiyle daha çok toplumun üst kademelerine hitap eden ve beyliklerle sağlanan irtibat neticesinde, siyasi alanda da etkinlik gösteren ve toplumsal bir örgüt haline gelen tarikat, idari olarak da teşkilatlanmıştır.³⁷ Yetiştirdiği halifeleri Amasya'ya, Kırşehir'e, Erzincan'a yollayıp buralarda zaviyeler kurdurarak mevlevîliği yaymaya başlamıştır.³⁸

Sultan Veled, Çelebi Hüsameddin ile başlatılan mesnevihanlığı daha bir düzene sokmuş, Dergâh'ta mesnevi okunacak gün ve saatleri, sema meclislerinin zamanını ayarlamış, semanın ve mutribin düzenini belirli kaidelere bağlamıştır.³⁹ Sultan Veled'in irşad makamına, oğlu Ulu Ârif Çelebi'yi bırakması tarikatın tarihinde dönüm noktası oluşturmuş ve bu olayın ardından mevlevîlik "çelebi" unvanıyla anılan Mevlânâ soyuna mensup şeyhler tarafından temsil edilmeye başlanarak Konya Mevlânâ Dergâhı ve çelebilik makamı mevlevî tarikatının idare

³⁴ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md*, s.468.

³⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.29.

³⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.64.

³⁷ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.30.

³⁸ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s.468.

³⁹ Mehmet Önder, *a.g.e.*, s.21.

merkezi haline getirilmiştir.⁴⁰

Konya'dan sonra Celâleddin Ergûn Çelebi'nin Kütahya'da, Abâpuş-ı Veli'nin Afyonkarahisar'da kurduğu mevlevîhaneler tasavvûfi hayat ve düşüncenin bütün hikmet ve derinliklerini topluma aktarma işinde mühim rol oynamışlardır.⁴¹ Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'nin gayretleri sonucu yaygınlaşmaya başlayan Mevlevîlik XIV. yüzyılın ilk yarısında âyin, erkân ve kıyafet açısından da kuruluş sürecini tamamlayarak XV. yüzyıla intikal etmiştir. Dîvâne Mehmed Çelebi, Ulu Ârif Çelebi'den sonra mevlevîliği en fazla yayan zattır. Halep, Burdur, Eğirdir, Sandıklı, Galata, Mısır, Cezayir, Midilli ve belki Lazkiye Mevlevîhaneleri ve rivayet doğruysa Fars ilindeki Mevlevîhane onun zamanında ve onun himmetiyle açılmıştır.⁴²

Osmanlı topraklarına II. Murad tarafından Edirne'de açılan mevlevîhâne ile girebilmiş,⁴³ Tire Mevlevîhanesi bunu izlemiştir. Daha sonra üçüncü başkent İstanbul'a ulaşan dergâhların ilki II. Beyazıt'ın izni, İskender Paşa'nın gayretiyle açılan M.1491 tarihli Galata Mevlevîhanesi'dir.⁴⁴

İstanbul bununla Konya'dan sonra en önemli Mevlevî şehri haline gelmiş ve tasavvufî anlayış, edebiyat ve sanatıyla başlı başına bir kültür ortamı teşkil etmiştir. İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi'nde ilk postnişin Şeyh Yûnus Efendi ile başlayıp Dîvâne Mehmed Çelebi'nin halifesi Safâî Dede ile kurumsallaşmayı sürdüren Mevlevîlik daha sonra açılan Yenikapı, Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevîhaneleriyle şehrin sosyal ve kültürel hayatının temel unsurlarından biri haline gelmiştir.⁴⁵

İstanbul mevlevîhaneleri, İstanbul'daki diğer tarikatların çoğundan az sayıda tekkeye sahip olmuştur. Mevlevîliğin diğer tarikatlardan farklı olarak geniş tabanlı tasavvuf yerine, tasavvuf kültürünün klasik boyutunu temsil ederek benimsediği ritüellerle daha seçkin bir düzeye hitap etmesi olduğu kabul edilmiştir.⁴⁶

⁴⁰ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s.468.

⁴¹ Mustafa Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, C.15, S.1, 2006, s.9.

⁴² Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.117.

⁴³ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s.469.

⁴⁴ Mustafa Kara, *a.g.m.*, s.9.

⁴⁵ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s. 469.

⁴⁶ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.35.

Mevlevîhaneler XVIII. ve XIX. yüzyıllarda daha ziyade kendi şeyhleri tarafından açılmış, harap veya yıkılmış olanları yine onlar tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Mevlevî muhibbi olan ve Mevlânâ neslinden gelen Konya Dergâhı postnişini Abdülhalim Çelebi'ye kılıcını kuşattıran Sultan Reşad (V. Mehmet) döneminde Mevlânâ Dergâhında, Yenikapı ve Bahâriye mevlevîhanelerinde büyük onarım ve yenilemeler gerçekleştirilmiştir.

Balkan ve I. Dünya- Çanakkale savaşları sırasında mevlevîhaneler sosyal dayanışma ve yardımlaşma görevi üstlenmiştir. I. Dünya savaşında mevlevîlerden oluşan “Mücâhid-i Mevlevîye Alayı”nın Konya postnişini Veled Çelebi'nin başkanlığında Şam'a gitmesi gösterilebilir.⁴⁷

Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılından sonra Konya makam çelebisi Mehmed Bâkır Çelebi mevlevîlik merkezini Halep'e taşıyarak Türkiye dışındaki bütün mevlevîhâneleri bu merkeze bağlamıştır. 1944'te Suriye hükümetinin aldığı bir kararla çelebilik makamıyla birlikte mevlevîlik de kurum olarak tarihe karışmıştır.⁴⁸

Mevlevîlik kurulduğu XIII. asırdan XIX. asra gelinceye kadar gerek Mevlânâ'nın şöhreti ve eserlerinin etkinliği, gerekse tarikatın ilk dönemlerinde sosyo-kültürel ve siyasal etkenlerden faydalanarak, kısa sürede birçok merkezde mevlevî tekkeleri tesis edilerek yayılmıştır.⁴⁹

⁴⁷ Mustafa Kara, *a.g.m.*, s. 16.

⁴⁸ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s. 469.

⁴⁹ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 36.

2.3. Mevlevîlikte Sanat

Mevlevîlik, yüzyıllar boyunca büyük halk kitlelerinin kalbî, ahlaki terbiyesine yön verdiği gibi, şiir ve mûsiki başta olmak üzere birçok güzel sanatlara kapılar açmış, felsefe ve tefekkür dünyasına ışık tutmuş, yön ve ruh vermiştir. Mevlâna, insanı sadece fiziki ihtiyaçlarını karşılayarak mutlu olabilen bir varlık olarak görmez. Mevlânâ, insanı maddenin ötesini görebilecek, eşyanın hakikatini kavrayabilecek, hikmeti anlayabilecek ve mutlak güzelliğe sahip olabilecek yaratılmışların en şerefli olarak görmektedir.

İnsanın kemâle erişmesinin, hakikati tahkik ederek körlükten, sağırlıktan ve ayak bağlarından kendini kurtararak mümkün olabileceğini vurgulayan melevîlik düşüncesi de, sanatı hiçbir zaman irfandan uzak tutmamış hatta mutlak sanatkârın sonsuz yaratıcı kudretinden insanın ilham almasını ve bütün hayatını estetez etmesini tavsiye etmektedir. Mevlânâ, sanatkâr olmadan sanatın olmayacağı kanaatindedir. Her sanatkârın kendi işinin ehli olmak zorunda olduğunu, sanatına aşık olması gerektiğini, sanatçının iradesiyle yaptığı işe istediği şekle vermede muhayyer olduğunu ve sanatın ustasız öğrenilemeyeceğini ifade etmektedir.⁵⁰

Mevlânâ'nın sanat anlayışının Türk-İslam estetiği ve sanat anlayışıyla ayrılmaz bir parça olduğu soyutlama, arınma, yaratma, taklit ve mutlakı anlama konusundaki fikirleriyle sanat felsefecilerine öncülük etmiş olduğu söylenebilir. Kendisinin yolunu takip edenlerde yüzyıllar boyunca onun eserlerini okuyarak gönüllerini bu feyizle doldurmuşlar ve eserlerinde bu fikri temayülü edebiyat, şiir, mûsikî, hüsn-ü hat ebru tezhip vb. sanat alanlarına yansıtılmışlardır.

XIII. yüzyıldan itibaren hızla bir kurum haline gelen melevîliğin "Âsitane" ismi verilen büyük dergâhlarında yer alan Matbah-ı Şerif'ler melevî canın rûhen pişirildiği ve olgunlaştırıldığı ilim ve sanat meşkiyle şekillendirildiği en önemli mekânlardan birisi olmuştur. Matbahta uygulanan eğitim sisteminin kalıcı prensipler haline getirilerek teşvik edilmesi, âsitanelerdeki dini ilimlerin tahsili yanında çok canlı bir şekilde cereyan eden sanat hayatının da esas kaynağı olmuş, bu kurumlarda nev-niyazların eğitimi ile sorumlu kişiler de birer mürebbi olmanın yanında sanat

⁵⁰ İsmail Yakıt, "Mevlânâ'da Sanat", *X. Millî Mevlana Kongresi, (Tebliğler-I)*, Konya 2002, s.51.

meşkiyle uğraşan birer sanatkâr olmuşlardır.⁵¹

Mevlânâ'nın, Türk-İslam dünyasında Kur'an ve hadis kitaplarından sonra en çok okunan üçüncü kitap olan Mesnevî'sinin yanında, Divân-ı Kebir, Rubâiler, Fîhi Ma Fîh, Mecâlis-i Seb'a, ve Mektûbât'ındaki, veciz sözleri, ârifâne nükteleri, tefsir ve şerhleri, hikaye ve darb-ı meselleri içeren eserleri, lirik, epik ve didaktik özellikler taşımaktadır. Mevlânâ, Fîhi Ma Fîh'te şiir yazışıyla ilgili olarak “onu sevenlerin şiiri sevdiklerini ve kendisinden şiir söylemesini istediklerini, bu yüzden şiir söylemeye başladığı” ifade edilmektedir.⁵²

Şiirin bir îman işi olduğu, büyük kültür, geniş bilgi işi olduğu, ufuklara sığmaz doğuşlar, ilhamlar işi olduğu, söz ustalığı olduğu da Mevlânâ'da görülmektedir.⁵³ Türk şiirinin Anadolu'daki teşekkül ve tekâmül çağı incelendiğinde Mevlânâ'dan sonra Anadolu'da yetişen tasavvuf ehlinin zengin bir edebiyat muhiti ortaya koydukları görülmekte ve bu muhit içinde en müstesna yeri şüphesiz ki mevlevî tekkeleri işgal etmektedir.⁵⁴

Mevlânâ'dan sonra Anadolu'da şiir el üstünde tutulmuş ve mevlevîler için hayatın bir parçası olmuştur. Mevlevîler ve mevlevîhaneler ile şiir bütünleşmiş, Osmanlı döneminde sanat hayatında mevlevîhaneler birer mûsiki ve edebiyat okulu olmuştur.⁵⁵ Şiirle ünsiyeti olan aydın kesim, tarikat tercihi yaparken mevlevîliği tercih etmiş ve mevlevîlik tarihi boyunca, gerek bu kesimden, gerekse devlet erkânından olan paşalar, beyler ve sanat heveslisi zengin eşraf tarafından da tercih edilen ve desteklenen tarikat olmuştur. Mevlevîliğin tarikat yapılaşması içerisinde yavaş yavaş şehirlere çekilmesi ve saraya yakın olup, XVII. asırdan itibaren bir devlet tarikatı görüntüsü vermesi de bu sebebe bağlıdır.⁵⁶

Türk edebiyatının Anadolu'daki temelleri XIII. ve XIV. yüzyılda atılırken Sultan Veled'den başka onun çağdaşları arasındaki Ahmed Fâkih ve Yunus Emre de

⁵¹ Fevzi Günüş, “Mevlevîlikte Sanat”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlana ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, s. 131.

⁵² Adnan Karaismailoğlu, “Tasavvufi Şiir Geleneğinde Mevlana'nın Yeri Ve Önemi” *VI. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler)*, 24-25 Mayıs 1992, Konya 1993, s.87.

⁵³ Ahmet Kabaklı, “Mevlânâ'nın Sanatı ve Şiir Anlayışı”, *S.Ü. I. Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 3-5 Mayıs 1985, Konya 1985, s.29.

⁵⁴ Saadettin Nusret Ergun, *Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Mûsikîsi Üzerine Etkileri*, Konya 1943, s.110.

⁵⁵ Nevzad Odyakmaz, *Bektaşilik Mevlevîlik, Masonluk*, İstanbul 1988, s.337

⁵⁶ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 396.

Mevlânâ'dan etkilenen şairler arasında yer almaktadırlar. Mevlâna'nın ilk tesiri ise şüphesiz oğlu Sultan Veled'e olmuş ve onun ilk mesnevîsi olan "İbtidânâme" 8760 beyitten meydana gelmiştir. Mevlâna'nın Mesnevi'sinin edebiyatımızdaki tesirinin tam yansımaları ise XIV. ve XV. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Bu dönemde kaleme alınan birçok eserde edebiyatımızdaki mesnevî etkisi devam etmiş, XVI. yüzyılda ise mesnevî tercümeleri ve şerhleri ağırlık kazanmıştır.⁵⁷

Şiir, mevlevî kültürü içinde öncelikle mevlevîhanelerde canlı tutulmuş, bu müesseselerde görev yapan hemen hemen bütün şeyh ve dedeler, dervişler şiirle ilgilenmişler, hatta pek çoğunun şair diye anılacak kadar şöhret bulduğu bu alanda yazılan şuara tezkirelerinde görülmektedir.⁵⁸

Şuara tezkirelerinde mevlevî olarak zikredilen divan şairlerinin sayısının pek de az olmadığı ve divan edebiyatının önde gelen isimlerinden Şeyhülislam Bahaî, Cevri, Şeyhülislam Yahya, Fasih Ahmed Dede, Neşati Ahmed Dede, Münecimbaşı Ahmed Dede, Nâyi Osman Dede, Recep Enis Dede, Nefi, Nâili, Nâbi, Nedim, Sâkıp Mustafa Dede, III. Selim ve Şeyh Galip gibi şairlerin mevlevî oldukları bütün edebiyat çevrelerinin ve tezkire yazarlar tarafından bilinmektedir.⁵⁹ XX. yüzyılı da idrak eden Veled Çelebi İzbudak, Ahmed Remzi Akyürek, Tahirü'l Mevlevî, A. Avni Konuk ve Midhat Bahâri Beytur'da şiirleriyle isimlerinden söz ettiren mevlevî şairler arasında yer almaktadır.⁶⁰

⁵⁷ Nuri Şimşekler, "Mevlânâ ve Mevlevîliğin Kültürümüze Katkıları", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyum Bildiriler*, Konya 2007, s.13.

⁵⁸ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.397.

⁵⁹ İskender Pala, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhaneler", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s.56.

⁶⁰ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 398.

Mûsikî alanında ise, mevlevî tarikatını hariç tutarak, mûsikî tarihimizden bahsetmemiz oldukça zordur. Mevlânâ, mûsikîyi insanlığa armağan ettiği disiplinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmiştir. Mevlânâ, Mesnevî ve Divân-Kebîr'de mûsikîyi övmüş ve onu yüksek bir sanat olarak görmüştür.⁶¹ Mevlevîlik, mûsikî, semâ' ve şiir gibi güzel sanatların üç asli unsurunu dinî bir şekle sokarak devam ettirmiştir.⁶²

Mevlânâ'nın, Mesnevî'nin ilk beyitlerinde "Ney"e yer vermesi sazlıktan koparılan "ney"i, asıl vatanından ayrılan "rûh" olarak takdim etmesi ve bununla rabbine kavuşmanın hasretini çeken "İnsan-Kâmil"i remzetmesi de mevlevîlikte mûsikîsinin ehemmiyetine katkı yaptığı düşünülmüştür.⁶³

Bazı eserlerde Mevlânâ'nın bir mûsikîşinâs, oğlu Sultan Veled'in de rebâbî ve bestekâr olduğu nakledilmektedir. XIII. asırdan zamanımıza notası ulaşmış en eski eserin Sultan Veled'e ait olduğu söylenmektedir.⁶⁴ Sultan Veled devriyle birlikte sema' meclislerinde bestelenen ayinler okunmaya başlamıştır. Mevlevî mûsikîsinin kendisi olan ayinler denilince; mûlga mevlevîhanelerde çalınıp okunan eserler manası anlaşılır. Âyin-i şerifler, tarihi seyir içerisinde İtrî'ye kadar, İtri'den Dede Efendiye kadar ve İsmail Dede sonrası olmak üzere üç gurupta ele alınmıştır. Mevlânâ'nın yolundan gidenlerce belirlenen tarikat erkân ve adabı gibi âyin şekli de, onun fikri ve işaretlerinin ilhamı ile oluşmuştur. Mevlevîlikte sema' ayinleri esnasında sadece ism-i celal kelimesinin tekrarıyla zikredilmiş, zikir sessizce gerçekleştirilmiştir. Ayinde bu zikir duyulmadığı, sadece icra edilen mûsikî duyulduğu için, mevlevîlikte mûsikî bu açıdan da önem kazanmıştır. Öteki tarikat ayinlerinde kullanılmayan ney, rebab, tanbur, ud gibi sazların kullanılması da mevlevî mûsikîsinin ayırt edici özelliklerindedir.⁶⁵

Mevlevî mûsikîsi tarihi seyir içerisinde XIX. asra kadar mevcut bütün dergâhlarda, ayin günleri sema meclislerinde icra edilmiştir. XIX. asrın ilk yarısında Türk mûsikîsi tarihini seyrini devam ettirirken yüksek derecesini bulmuştur. Bu

⁶¹ Süleyman Erguner, "19. Asır Neyzenleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 1, İstanbul 1993, s. 45.

⁶² Ömer Tuğrul İnançer, "Mevlevî Mûsikîsi ve Semâ Âdabı", *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, s. 191.

⁶³ Saadettin Nüznet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, C. II, İstanbul 1943, s.112.

⁶⁴ İsmail Hakkı Özkan, "*Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*", İstanbul 1990, s. 24.

⁶⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1985, s. 214.

dönemde kendisi de bir mûsikîşinas olan III. Selim'in mûsikîşinaslara karşı büyük teveccüh göstermesi ve onları himaye etmesi, yine bu dönemde kendisi mûsikîşinas olmasa da sarayda tertip ettiği fasıllarında mûsikîşinas şeyhleri ve dervişleri görmekten mutluluk duyduğu bilinmektedir.⁶⁶

XIX. asır mevlevîhanelerinden, İsmail Dede Efendi başta olmak üzere birçok mevlevî bestekâr yetişmiş, bu dönemde bestelemiş olduğu ayin ve ilahilerle meşhur olmuşlardır. Ayrıca Ali Nutkî Dede, Abdülbâki Nasır Dede, Abdurrahim Kühî Dede, Mustafa Nakşî Dede, Mehmet Zekâi Dede, Mehmed Celâleddin Dede gibi birçok isim mevlevî mûsikîsinin önemli mûsikîşinasları arasında yer almıştır. Ayrıca gerek bestekârlık gerekse kudümzenlik ve neyzenlikte usta derecesinde mahir olan mevlevîlerin dışında mevlevîhanelerde ikamet eden derviş ve dedelerin de çoğu mûsikîşinastır.⁶⁷

Mesnevi'nin ilk on sekiz beyti, Ney'den, kamış ve kamışlıktan bahseden satırlarla başlamakta ve dolayısıyla mevlevîlik tarikatında kültür ve düşüncesinde de hattatlığın özel bir yeri vardır.⁶⁸ Ana gaye olarak ruhu tasfiye ve nefsi tezkiyeyi hedef alan ve bu amaçla hücreye yerleşen dervişler, genellikle bir uğraş ve bazen de bir gelir kaynağı olarak el sanatı türünde de güzel eserler vermişlerdir.⁶⁹ Devrinin birer sanat akademisi gibi çalışan mevlevî tekkelerinde ve dolayısıyla mevlevîlik tarikatında kültür ve sanat tarihinde ün yapmış şair ve mûsikîşinasların yanında birçok hattat, hakkâh, nakkaş, müzehhib, minyatürcü ve ressam yetişmiştir.⁷⁰ Bugün dünyanın birçok yerinde Türk sanatlarından söz edilirken Türk yazı sanatı, bütün Türk sanatları içinde çok önemli bir yere sahip olmasını, İslam dininin ileri görüşlülüğüne ve tasavvuf dünyasının derin bilgisine borçludur.⁷¹

XIV. asırdan itibaren, Konya'da birçok mevlevî hattat tarafından Mesnevinin yazıldığı bilinmektedir. Bu gelenek daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. Mevlevî hattatlar Fatih devrine kadar "Selçuk Neshi" denilen yazıyı kullanmışlardır.

⁶⁶ Saadettin Nusret Ergun, *a.g.e.*, s.399.

⁶⁷ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s. 381.

⁶⁸ Hasan Özönder, "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", *II. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)* 3-5 Mayıs 1986, Konya 1987, s.129.

⁶⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.3.

⁷⁰ Şahabettin Uzluk, *Mevlevîlikte Resim Resimde Mevlevîler*, Ankara 1957, s.2.

⁷¹ Ş.Ziya Dağlı, F.Başbuğ, "Türk Hat Sanatı'nda Yazı Resimler ve Mevlevîlik", *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 4, Konya 2007, s.184.

Fatih devrinden sonra da diğer hat türleriyle örnekler vermişler, her çeşit yazıda başarı gösteren mevlvî hattatlar daha çok ta'lik yazmışlar ve aralarında sülüs, nesih, kûfi ve bunların celi'leri daha sonra gelişmiştir.⁷² Mevlvî şairleri gibi, mevlvîlikle ilgili konuları işlemişler, Mevlânâ'nın ismini bir mevlvî sikkesi gibi istiflemeyi adet haline getirmişlerdir.⁷³

Hüsn-ü Hat için gerekli kalem, makta', makas gibi aletlerin imalinde de mahir olan mevlvîler, seyr-ü sülûklarının geliştirildiği sabrı ve olgunlaştırdığı rûhi yapılarıyla görenlerin şaşırta ve hayran bırakan eserler ortaya koymuşlardır. Bu alanda dergâh mensubu mevlvî sanatkârlar yanında mevlvî muhibbî hattatlarda başta Kur'an'ı Kerim ve Hadis-i Şerifler olmak üzere, Mevlânâ'nın şiirlerini bütün incelikleriyle ele almışlar ve böylece Türk-İslam sanatları arasında önemli bir yeri olan hüsn-ü hat sahasına büyük katkılarda bulunmuşlardır.⁷⁴

Mevlvî hattatlardan ilk akla gelen bilinen en eski mesnevî nüshasının hattatı olan Mehmed Bin Abdullah El-Veledi El-Konevidir. Konyalı olan Nizameddin Dede, XIV. asırda Mehmed b. Hüseyin Mevlvî ile Hacı El Mevlvî, XV. asırda Ahmed b. Ali El-Mevlvî ile Abdülbâkî El-Mevlvî, XVII. yüzyılda hattat Mevlvî Dervîşi Cevrî İbrahim Çelebi, Ahmed Gavsî Dede, Yusuf Nesîb Dede, ve aynı dönemde yaşamış olan Dervîş Ali de, mevlvî hattatlar içinde en çok bilinenlerdedir.⁷⁵ XIX. asır mevlvî hattatlarından olan Mehmet Bâhir Efendi, Mehmed Zeki Dede, Hasan Sırrı Efendi, Atâullah Dede, Hasirîzâde Şeyh Mehmed Elif Efendi, Nâili Efendi, Ahmet Vesim Paşa, Nâfî Efendi, Rıza Efendi, Edirneli Dervîş Mustafa, Ömer Vasfî, Hulûsi Efendi, Suûdî El Mevlvîve Mevlvî muhibbi olan Necmeddin Okyay gibi hattatlar bu yüzyılı görmüş mevlvî hattatlar arasında isimleri geçmektedir.⁷⁶

Mevlvî dergâhlarında şiir ve mûsikînin yanında sanatın diğer alanlarında resim, tezhip, nakş gibi konularda eserler veren mevlvîlerde mevcuttur. Mûsikî, şiir, hat sanatlarında nasıl Mevlânâ'nın fikir ve düşüncelerini almışlarsa resim alanındaki

⁷² Celal Esat Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1959, s.318.

⁷³ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.129.

⁷⁴ Ali Haydar Bayat, "Hüsn-ü Hat Sanatında Mevlvîlik ve Mevlvîler", *IV. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)* 12-13 Aralık 1989, Konya 1990, s.81.

⁷⁵ Fevzi Günüş, *a.g.m.*, s.133.

⁷⁶ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.411.

eserlerde de Mevlânâ'nın işaretlerinden yola çıkarak eserler meydana getirmişlerdir. Mesnevisinde resme ait iki hikâye nakletmesi, bu hikâyelerin birinde resim sanatının tarihine dikkat çekmekte, diğer bir hikâyesinde ise Çinlilerle, Rumlar arasında geçen bir resim müsâbakasını nakletmektedir.⁷⁷ Eflaki ise Mevlânâ dönemi ressamlarından Aynuddevle'nin bir defasında Mevlânâ'nın resmini çizmek istediğini, fakat Mevlânâ'nın kerâmetiyle sürekli değişen sureti neticesinde buna muvaffak olamadığını her biri diğerinden farklı yirmi suret çıkıp, geçirdiği heyecan neticesinde kalemini kırdığını nakletmektedir.⁷⁸

XIX. asrın en tanınmış mevlvî ressamı Hasan Leylek Dede'dir. Muhasip ya da Hayali diye biline meşhur Said Dede, Mehmet Nuri, Mustafa Ağa, Cerrahpaşalı Said, Hüsnü Yusuf Efendi, hattatlığının yanında ressam ve minyatürcülüğü ile tanınan Ahmed Vesim gibi ressam mevlvîler de bulunmaktadır.

Mevlevî muhitinde ve özellikle mevlvî dergâhlarında ressamların yanı sıra birçok diğer sanat dallarında mevlvîler de yetişmiştir. Mevlvî müzehhipleri başta Kur'an'ı Kerim, Hadis-i Şerif olmak üzere Mevlânâ ve tarikat büyüklerinin kitaplarını süslemişlerdir. İlk mesnevi M. 1278 yılında Muhsin bin Abdullah tarafından tezhiplenmiş olmakla birlikte özellikle XIX. yüzyılda özellikle Hacı Dede, Mevlvî Süleyman Efendi, Nakşî Dede ve Mevlvî Haşim Dede gibi isimler tezhip sanatında usta kimseler olmuşlardır.⁷⁹

Bir diğer sanat dalı olan mücellidlik mesleğinde de mevlvîler ürün vermişlerdir. XIX. asırda yetişen Ebubekir El-Cildi El-Mevlevî, Said Hemdem Çelebi ve Yenikapı Mevlvîhanesi Neyzenbaşı Mücellid Derviş Mustafa da mücellidlikle uğraşan mevlvîler arasında sayılmaktadır.⁸⁰

Mevlevîler kağıt oyma sanatı olan kaatı'lıkta da kendilerini göstermişlerdir. Eski kitap sanatları içinde mühim bir yeri olan ve "kaatı" denilen bu oyma eserler kâğıt üzerine yazılmış zarif bir hattı, ince bir motifi en ince detaylarını dahi bozmadan yardımcı kesici aletlerle oyup çıkartmak ve başka bir kâğıt üzerine orijinalindeki gibi yapıştırmak sanatıdır. Oyma sanatıyla hazırlanmış tek tek levha

⁷⁷ Şehabettin Uzluk, *Mevlânâ'nın Ressamları*, Konya 1945, s.5.

⁷⁸ Eflaki, *Menâkibül Arifin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. I, Ankara 1976, s. 459.

⁷⁹ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.417.

⁸⁰ Sezai Küçük, *a.g.e.*,s.418; S.N. Ergun, *a.g.e.*, C.II,498.

olduğu gibi, yüzlerce sayfalık yazı ve albümlerde vardır. Bu eserlerde daha çok “Ya Hazreti Mevlânâ” yazılı mevlvî sikkesi şeklinde yapışmıştır. XIX. asır öncesi bu sanatta mahir Mehmed Bin Gazanfer, Fahri Eyyubi Derviş Hasan Dede bilindiği gibi mevcut bazı eserler olduğu halde eser sahibi sanatçılar tespit edilememektedir.⁸¹

Mevlevîler içinde makta’, kâğıt makası, kalemtraş, altlık ve saat yapan dervişlerle birlikte hakkâk mevlvîlerde bulunmaktadır.⁸² Yukarıda sayılan sanatlara ek olarak mevlvî dervişlerinin yaptığı işlemleri de katmak gerekmektedir. Kavuk örtüsü, bohça, seccade, levha, bazı mevlvî büyüklerinin sandukaları üzerinde bulunan puşîde, perde gibi eşyaların üzerinde görülen işlemleri bazı mevlvî sembolleri, en azından bunları yapanların bir kısmının mevlvî olduğuna işaret sayılmaktadır.⁸³

Mevlevî dervişleri bütün bu sanatları ifa ederken, bir sanat zevki ve endişesini taşımalarının yanında, özellikle son asırda tekkelerin vakıf gelirlerinin fark edilir bir düzeyde azaldığı göz önünde bulundurulacak olursa bu sanatlara yönelmelerinin bir sebebinin de başkalarına el açmamak ve tekkeye ekonomik katkıda bulunmak için olduğuna söylemek yerinde olacaktır.⁸⁴

⁸¹ Ali Haydar Bayat, “Hüsn-ü Hat Sanatında Mevlvîlik ve Mevlvîler” *S.Ü. 4. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 12-13 Aralık, Konya 1989, s. 84.

⁸² M. Uğur Derman, “Mevlvîlik ve Sanat”, *Konya’dan Dünya’ya Mevlânâ ve Mevlvîlik*, İstanbul 2002, s.210.

⁸³ H. Örcün Barışta, “İşlemlerde Bazı Mevlvî Sembolleri (XIX. ve XX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Dönemi)”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.2, Konya 1996, s.143.

⁸⁴ Sezai Küçük, *a.g.e.*, s.423.

III. BÖLÜM

KÜTAHYA- ERGÛNİYYE MEVLEVİHANESİ

3.1.1.Kütahya

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Kütahya, bilinen tarihi içinde Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanogulları ve Osmanlı Dönemi uygarlıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaşmıştır. Kütahya ili sınırları içinde kalan topraklarda yerleşen ve adı bilinen en eski halk Hitit'lerdir.⁸⁵ Buna rağmen çevredeki arkeolojik buluntular ilin yerleşim tarihini çok daha eskilere, ilk çağlara değin götürmektedir. Günümüzde özellikle seramik, çinisiyle adından söz ettiren Kütahya şifalı kaplıcalarıyla da meşhur dur. Kuzeybatıdan Bursa, kuzeydoğudan Bilecik, Doğuda Eskişehir, güneyden Afyon Karahisar ve Uşak, batıda ise Balıkesir şehirleriyle çevrilidir. **(Resim 1)**

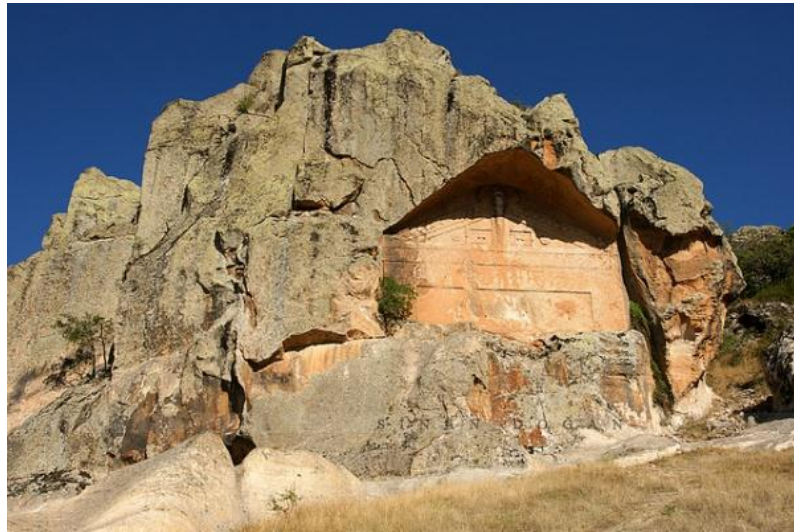
Resim 1: Kütahya Kalesi ve Şehir Merkezi (Kütahya Kültür Müdürlüğü'nden)

⁸⁵ Hakkı Dursun Yıldız, "Kütahya'nın Tarihçesi", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul 1981-82, s.34.

3.1.2. Kütahya'nın Tarihi Geçmişi

Eski kaynaklara, sikke ve yazıtlara göre, Kütahya'nın antik dönemdeki adı "Kotiaieion"dur. Şehrin ismi eski kaynaklarda "Kotiaieion", "Kotiaion", "Cotyaeium", "Cotyaeum", "Cotyaium" şeklinde geçmekte ve ünlü antik çağ coğrafyacısı Strabon bu adın, "Kotys'in Kenti" anlamına geldiğini, şehrin adının "Kotsy'in şehri" manasına gelen "Kotiaion" olduğunu belirtmektedir.⁸⁶Bugünkü isminin ise "Koti" ismine benzetilerek Türkler tarafından verildiği bilinmektedir.⁸⁷

Kütahya'da ilk siyasi hâkimiyeti Frigler kurmuştur. **(Resim 2)** Şehir Frigya hâkimiyetinden bir müddet sonra Pers Kralı Kyros'un eline geçmiş, sonra Büyük İskender'in, müteakiben onun kumandanlarından Antigon'un hükmü altına girmiştir. Yerleşim tarihi antik dönemlere kadar inen şehir "Küçük Frigya" denilen bölgede bulunmaktadır. Frigler, Anadolu'daki istilaları sırasında M.Ö. XI. yüzyılda Kütahya'yı kurmuşlar ve adına da "Kotiyum" demişlerdir. Şehrin kurulduğu yer bugünkü Hisar tepesi civarındır.⁸⁸

Resim 2: Frig Vadisine Ait Bir Fotoğraf (Kütahya Kültür Müdürlüğü'nden)

⁸⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 7.

⁸⁷ Hakkı Dursun Yıldız, *a.g.e.*,s.34.

⁸⁸ Mustafa Özçelik, "Frigler Ve Frig Vadisi", *Kütahya Araştırmaları Tarih Kültür Madencilik Sanat* Editör: Kazım Karakoç, Bursa, 2003, s.39.

Milâttan önce VI. yüzyılın sonlarına doğru Lidyalılar'ın, Persler'in ve ardından milâttan önce IV. yüzyılda İskender'in eline geçen şehir onun ölümünden sonra Bitinya ve Bergama krallıklarının idaresi altına girer. MÖ. II. yüzyılda Anadolu'yu ele geçirmeye başlayan Romalılar, Kütahya'yı zapt etmişlerdir. Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra ise (M.S. 395) Kütahya, Doğu Roma-Bizans'ın sınırları içine girmiştir.⁸⁹

Kütahya, M.Ö. I. – M.S. IV. yüzyıllarda Roma hâkimiyetinde kaldı. Bizanslılar zamanında da önemini korudu ve bir piskoposluk merkezi haline geldi. Günümüze ulaşan kale sur ve burçlarının Bizans döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum şehrin önemli bir stratejik konumda olduğunu göstermektedir.⁹⁰

3.1.3. Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kütahya

Kütahya'nın bir Türk İslam şehri olarak tarihi Selçuklularla başlamıştır. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, Malazgirt Savaşı'nın ardından tahtını geri almak için yaptığı mücadelelerde yenilince Kütahya Kalesi'ne getirilip gözleri kör edilmiş ve Prote adasına sürgün edilmiştir.⁹¹ Malazgirt'ten sonra Anadolu'nun büyük bir kısmı ile beraber Kütahya da, Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1080 yılına doğru alınmış, Dorylaion (Eskişehir) muharebesine kadar da (1097) Selçuklu idaresi altında kalmıştır.⁹² XII. yüzyılın ortalarında Anadolu'da Bizans hâkimiyetinin sınır hattında yer almış ve bu yöredeki Türkmenlerin başlıca hedefini oluşturmuştur.⁹³

Miryokefalon Savaşı'nın (1176) ardından taarruzlar daha da şiddetlenerek, İmparator I. Manuel'in ölümünden sonra, Selçuklular'ın idaresi altına girmiş,(1180) 1182'de II. Kılıçarslan ülkeyi oğulları arasında paylaştırdıca Uluborlu ve Kütahya yöresi Gıyâseddin Keyhusrev'e düşmüştür. Bunu izleyen karışıklıklar sırasında yeniden Bizanslıların eline geçtiyse de I. Alâeddin Keykûbad zamanında İznik

⁸⁹ Mustafa Özçelik, *a.g.m.*, s.36.

⁹⁰ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", *DİA*, C.26, Ankara 2004, s. 468.

⁹¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 7.

⁹² Kütahya, *T.C. Kütahya Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları* 1, Kütahya 2002, s. 46.

⁹³ Mustafa Çetin Varlık, *a.g.md.*, s. 468.

İmparatorluğu'ndan geri alınmış M.1234 tarihli Yoncalı Hamam'ın kitabesi Türk hâkimiyetinin başlangıcına işaret etmektedir.⁹⁴

XIII. yüzyıl ortalarında IV. Rükneddin Kılıcarıslan döneminde Kütahya ve yöresi, Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin uç beyliğine tayin edilen oğullarına iktâ olarak verilmiştir. 1277'de meydana gelen Cimri olayı sırasındaki hizmetlerinden dolayı bölgenin kendilerine verildiği, Germiyanlılar zamanla şehri merkez yaparak beyliklerinin temelini atmışlardır. Germiyanogulları beyliği döneminde Kütahya, baştan aşağı imar olunmuştur. Bu dönemde yapılan Mecidiye medresesi, İslamî ilimler yanında astronomi ilmiyle ilgili derslerin de okutulduğu bir ilim merkezi olmuştur.⁹⁵Kütahya 1285 yılından itibaren Germiyanlılar, Moğollar ve Selçuklu Sultanı II. Mesut'a karşı mücadele konusu olmuştur.⁹⁶

3.1.4. Osmanlılar Döneminde Kütahya

1300'de I.Yakup Bey, Selçuklu devletinin çökmekte olduğunu görünce, merkez Kütahya olmak üzere Germiyanogulları beyliğini kurmuş ve kısa zamanda, Bizanslıların ellerinde bulunan yerleri almaya başlayarak, Tavşanlı, Gediz, Simav, Altıntaş, Uşak, Denizli, Edremit ve Balıkesir'i de alarak, o devrin hatırı sayılır bir devleti haline gelmiş, I.Yakup Bey'in muhtemelen M.1340 yılından sonra gerçekleşen ölümünden sonra yerine oğlu Mehmed Bey geçmiştir. Fakat beylik il Yakup zamanındaki gücünü yitirerek, Mehmed Beyin M.1361 'de vefatı üzerine Süleyman Şah, Bey olmuştur.⁹⁷

Süleyman Şah'ın ölümünden sonra yerine geçen II. Yakup, Kosova Savaşında (1389) I. Murad'ın şehid olmasından istifade ederek, Osmanlılara geçen şehirleri ve bu arada Kütahya'yı tekrar elde etmek teşebbüsünde bulunmuş, fakat muvaffak olamamış ve beyliğini de kaybetmiştir. Yıldırım Bayezid tarafından İpsala Kalesi'ne hapsolunan Yakup Bey, oradan kaçarak Şam'a gitmiş, daha sonrada Timur'a sığınmıştır. Yakup Bey, Ankara Muharebesi'nden sonra Kütahya'ya tekrar sahip olmuştur. Bu arada Timur Kütahya'ya gelmiş ve burada bir ay kadar ikamet etmiştir.

⁹⁴ Mustafa Özçelik, *a.g.m.*, s.36

⁹⁵ Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanogulları", *DİA*, C.14, Ankara 1996, s. 33.

⁹⁶ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya md.", s. 468.

⁹⁷ Mustafa Özçelik, *a.g.m.*,s.37.

Timur Anadolu'dan gittikten sonra II. Yakup, beyliklere karşı bir denge siyaseti takip etmiştir. Bir ara Karamanoğulları beyliğinin istilasına uğradıysa da Çelebi Mehmed'in yardımıyla tekrar topraklarına kavuşmuştur.⁹⁸

II. Yakup 1428'de Bursa ve Edirne'ye giderek II. Murad ile görüşmüş, ardından beyliğinin topraklarını Osmanlılara vasiyet ettiğini ilan etmiştir. Onun ölümünden sonra vasiyeti gereği beyliğin toprakları Osmanlılara katılmıştır.⁹⁹ XIV. yüzyılın ortalarına doğru şehir üzerinde komşu Osmanlı Beyliği etkili olmaya başlamış. Bir taraftan Karamanoğulları, diğer taraftan Osmanlıların baskıları üzerine Süleyman Şah, beyliğinin muhafazası için Osmanlılarla akrabalık kurmak isteyip kızını Devlet Hatun'u I. Murad'ın oğlu Bayezid'e nikâhlanmış, Süleyman Şah'ın kızının düğünü dolayısıyla Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı çeyiz olarak Osmanlılara verilmiştir. M.1381 yılında yapılan düğünden sonra Şehzade Bayezid Kütahya'ya idareci olarak gönderilmiştir.¹⁰⁰

Şehrin sahip olduğu önem yüzyıllar içinde daha da artmıştır. Kütahya, beylerbeylik merkezi olduğundan birçok tanınmış devlet adamı da burada vali olarak görev almıştır. Ayrıca, Anadolu eyaleti içinde bulunan 14 sancaktan Amasya, Manisa, Trabzon, Konya gibi şehirlerle beraber Kütahya şehri de “Şehzade Sancağı” olarak bilinmektedir. Padişah namzedi olan şehzadeler Kütahya'ya kapı halkıyla gelip, burada devlet işleriyle ilgili tecrübeler kazanırlardı. Kütahya'ya ilk olarak I. Murad'ın oğlu şehzade Bayezid gönderilmiştir.¹⁰¹

Osmanlı hâkimiyeti altında Kütahya ilk ciddi tehlikeyi 1511 yılında Şahkulu İsyanı sırasında yaşamıştır. Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı şehir önlerinde yenilgiye uğratan Şahkulu, Kütahya Kalesi'ni kuşattıysa da direnişle karşılaşmış, kale dışındaki evleri yakıp yıkarak Bursa'ya doğru çekilmiştir.¹⁰²

1559-1560 yıllarında Suhte isyanlarından etkilenen Kütahya, XVII. yüzyıl başlarında Celalî saldırılarına hedef olmuştur. Celalî eşkıya reislerinden Deli Hasan,

⁹⁸ Mustafa Çetin Varlık, “Kütahya md.”, s. 469.

⁹⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁰⁰ Mustafa Çetin Varlık, “Kütahya md.”, s. 469.

¹⁰¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 118.

¹⁰² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK Yayınları 2011, s. 58.

Kütahya kalesine sığınan Hafız Ahmed Paşa'yı ele geçirmek için şehri üç günboyunca muhasara altında tutmuş; ancak başarılı olamamıştır.¹⁰³

III. Selim devrinde Fransızlarla yapılan savaşlarda Mısır ve Suriye'de esir alınan Fransız askerlerinin ikamet ettirildiği Kütahya, Osmanlı-Mısır savaşlarında önemli olaylara sahne olmuştur. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Konya'da Osmanlı kuvvetlerini yenerek Kütahya'ya kadar ilerleyip şehre hâkim olmuşsa da kısa bir süre sonra Kütahya Antlaşmasıyla (1833) buradan çekilmiştir.¹⁰⁴

3.1.5. Milli Mücadele Döneminde Kütahya

XX. yüzyıl başlarında da şehir önemli olaylara sahne olmuştur. Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler demiryollarını korumak bahanesiyle Eskişehir ve Kütahya'yı denetim altına almışlar, aynı günlerde Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in kumandasındaki 350 kişilik bir müfrezenin Kütahya'ya gelmesi üzerine İngiliz birlikleri Eskişehir'e çekilmiştir.¹⁰⁵

Eylül 1919'da Kütahya'da Kuvâ-yi Milliye teşkilâtı kurulmuş, 1920'de Yunan kuvvetlerinin Alaşehir ve Gördes'i alarak Demirci'ye ulaşması üzerine Kütahya Müdâfaa-i Hukuk Merkezi, Kütahya Havalisi Kuvâ-yi Te'dîbiyye ve Teşkilât-ı Mahsûsa Kumandanlığı adını almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa 6 Ağustos 1920'de Kütahya'ya gelip halkın millî davaya gösterdiği maddî ve manevî fedakârlığı takdir ederek meclis adına şükranlarını bildirmiştir.¹⁰⁶

Kütahya halkı maddi ve manevi olarak bu teşkilatı bütün imkânlarıyla desteklemiş, Kütahya-Eskişehir muharebeleri neticesinde 17 Temmuz 1921'de Kütahya Yunan işgaline maruz kalmıştır. Bir sene Yunan işgalinde kaldıktan sonra,

¹⁰³ M. Tayyib Gökbilgin, "Kütahya", *İ.A.*, C.VI, s. 1120.

¹⁰⁴ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya md.", s. 581.

¹⁰⁵ Hakkı Dursun Yalçın, *a.g.e.*, s.49.

¹⁰⁶ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya md.", s. 469.

26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük taarruz neticesinde kesin olarak bir kez daha Türklerin eline geçmiştir.¹⁰⁷ **(Resim 3)**

Resim 3: Zafer Tepe Anıtı (Kütahya Kültür Müdürlüğü'nden)

¹⁰⁷ Mustafa Özçelik, "Kütahya'nın Tarihi Geçmişi", *Kütahya Araştırmaları Tarih Kültür Madencilik* Sanat Editör: Kazım Karakoç, Bursa, 2003, s.38.

3.2. ERGÛNİYYE MEVLEVİHANESİ

Mevlevî tarikatının önemli merkezlerinden biri olan Kütahya Mevlevîhanesi, Konya ve Afyonkarahisar'dan sonra erken dönem mevlevîhaneleri içinde zikredilmiş,¹⁰⁸ önce Celâleddin Ergûn Çelebi'nin, ardından diğer postnişinlerin buraya defnedilmesiyle Ergûn Çelebi Türbesi'ne dönüşmüş, kuzeyine de semâhane inşa edilip mevlevîhânenin ilk kuruluşu gerçekleştirilmiştir.

Taşra mevlevîhanelerinin çoğunda olduğu gibi, mukabele günü cuma olan Kütahya Mevlevîhanesi, Batı Anadolu'nun önemli tasavvuf ve kültür merkezlerinden biridir. Mustafa Sâkıb Dede, Seyyid Ebübekir Dede, Seyyid Ahmed Salih Dede, Pesendî Hacı Ali ve Cafer Dede, şair Derviş Hüsam gibi birçok ünlü isim bu mevlevîhanede bulunmuş ve hizmet etmiş olan ünlü simalar bulunmaktadır.

1925 yılında Tekkeler kapatıldıktan sonra mevlevîhane kendi kaderiyle baş başa kalmış ve uzun yılların ihmali sonucu mimarî ve tezyinat bakımından çok zarar görmüştür. Ergûn Çelebi'nin mevlevîhanede kurduğu ünlü kütüphanesi Vâhid Paşa Kütüphanesine nakledilmiştir.¹⁰⁹ 1947'de mevlevîhane, Gökşadırvan, Molla Bey Camii, İki Mahalle Mescidi ile birlikte Vakıflar idaresince satışa çıkarılmışsa da, Kütahyalıların girişimiyle bundan vazgeçilip adı geçen binaların bakımı yapılarak en azından ayakta kalmaları sağlanmıştır.¹¹⁰

Mevlevîhanenin kurtarılması amacıyla Mimar A. Saim Ülgen yönetiminde VGM tarafından esaslı bir onarım yapılmış, onarımdan sonra semâhane 1959'da "Dönerler Camii" adıyla hizmete açılmıştır. Derviş hücreleri 1964'te harab durumdayken Kızılay tarafından içi tamamen değiştirilerek aşevi olarak çalıştırılmaya başlanmıştır. 1964 ve 1972 yıllarındaki onarım ve ilâvelerle günümüze intikal etmiştir.¹¹¹

¹⁰⁸ A. Gölpınarlı, *Mevlanadan Sonra Mevlevîlik*, s.334.

¹⁰⁹ M.T. Gökbilgin, "Kütahya", *İ.A. CII Cilt*, s.1125.

¹¹⁰ Ahmet Yakupoğlu, *Rengârenk Kütahya*, İstanbul 1991, s.13.

¹¹¹ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*,s.431.

3.2.1. Tarihçe

Mevlevîhane, Kütahya il merkezi Börekçiler Mahallesi Dönerler (eski Kapanaltı / Tahıl-pazarı) meydanının güneybatısında yer almaktadır. Mevlevîhâne, seçerelere bani ve ilk postnişin olarak geçmiş bulunan Celâleddin Ergûn Çelebi'den dolayı "Ergûniyye Dergâhı", "Ergûn Çelebi Zâviyesi" ve "Zâviye-i Ergûniyye" adlarıyla da bilinmektedir.¹¹²

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled müntesiblerinden "Kütahya Fatihî" diye bilinen Emir İmadüddin Hezar Dinar Kütahya'yı çok seven Sultan Veled'in arzusu üzerine Mevlevî dergâhının çekirdeğini oluşturacak olan Hezar Dinari Mescidi'ni bugünkü yerine inşa ettirmiştir.¹¹³ Mevlevîhanenin hangi tarihte kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Sultan Veled'in, Germiyanoglu I Yakub Çelebi zamanında (1300-1340) Kütahya'yı ziyaretiyle Mevlevîliğin burada da yayılmaya başladığı anlaşılmaktadır.¹¹⁴

Sultan Veled, I. Yakup Bey zamanında (1300-1340) Konya'dan kalkarak Beyşehir, Eğirdir, Karahisar ve Denizli yoluyla Kütahya'ya gelmiş, şehri gezmiş ve şehre hayran kalmıştır. Sultan Veled'in dîvanında şehrin güzelliğini öven bir kasidesi de vardır:

"Kütahya şehri gibi bir şehir olamaz, ne mutlu orada bir ay oturan kimseye. Saadeti yaver olup ta iki ay oturacak olan kimse, oradan hadsiz hesapsız istifade eder, lezzet alır. Bu şehrin güneş gibi her tarafı vecihdir ki onun arkası karanlığı yoktur. Letafette cennete benzer. Ya Rabbi ona hiçbir cevru kahr gönderme. Hiç tatlı bir güzele – bir kusuru olmadığı halde- bir kimse zehirli şerbet içerir mi? Onun her bir köşesi bir bağ bir bahçedir. Onun her tarafından bir pınar bir nehir akmaktadır. Onda duvar içinde ve muhafaza altına alınmış, mevzun endamlı bir kale vardır ki benzerini kimse görmemiştir. Öyle bir şehre Herat, Merv, Ehri gibi şehirler feda

¹¹² S. Parlak – B. Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevîhanesi", *DİA*, C.27, Ankara 2003, s.1.

¹¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 23.

¹¹⁴ Feridun Nafiz Uzluç, *Divân-ı Sultan Veled*, İstanbul 1941, s.86-87.

olsun. Veled'e onun güzelliği belli olunca Kütahya'nın senasını herkesin yanında açıkça söyledi."¹¹⁵

Sultan Veled'in, Kütahya'yı mevlevî kültürünün önemli merkezi haline getirme emelinden söz etmek mümkündür¹¹⁶. Sultan Veled'in Kütahya'ya karşı bu teveccühü karşılıksız kalmamış, bir zaman sonra mevlevîlik Kütahya'nın köylerine kadar yayıldığı gibi¹¹⁷, Eflâki'nin rivayetine göre; Kütahyalılar Mevlânâ'ya ve Sultan Veled'e karşı sevgilerini, Sultan Veled Konya'ya dönünce Mevlânâ Dergâhı'na, "beyaz mermerden gayet muntazam, hoş bir havuz"u hediye olarak göndererek ifade etmişlerdir.¹¹⁸

Sultan Veled'den sonra yerine geçen oğlu Ulu Arif Çelebi de babası gibi Kütahya'ya büyük önem vererek, Ahmet Eflâki ile birlikte bu şehri ziyaret etmiş ve mevlevî zaviyesi halini alan Hezar Dinari mescidinde konaklamıştır.¹¹⁹ Ulu Arif Çelebi ile birlikte Kütahya'ya gelen Ahmet Eflâki'nin burada hastalanıp "zaviyenin bir köşesinde" şeyhinin gelmesini beklemiş, I. Yakub Bey Kütahya'daki bütün arazisini Ulu Arif Çelebi'ye vakfetmiş ve kendisiyle birlikte kızı da Çelebi'nin müridi olmuştur.¹²⁰

Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi dönemlerinde her ne kadar mevlevîliğin Kütahya'nın köylerine kadar yayıldığından bahsedilse de, bahsi geçen dönemlerde Kütahya'da kurumsal anlamda bir mevlevîlikten bahsetmek mümkün görülmemektedir. Birçok araştırmacının da ifade ettiği gibi Kütahya Mevlevîhanesi'nin kurumsal anlamda faaliyet göstermesi, dergâhın ilk şeyhi kabul edilen Celaleddin Ergûn Çelebi ile başlamaktadır. Yani Ergûn Çelebi'den önce kaynaklarda Kütahya Mevlevîhanesi için bir şeyhten bahsedilmemektedir. Kütahya

¹¹⁵ F.Nafiz Uzluç, *a.g.e.*, s.86.

¹¹⁶ Bilal Kemikli, "Kütahya Mevlevîliği; Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya", *İSTEM Dergisi*, Sayı: 1, s. 105.

¹¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 245.

¹¹⁸ Ahmet Eflâki, *Menâkıbu'l-Ârifin*, C.II, s. 306.

¹¹⁹ Ahmet Eflâki, *a.g.e.*, C. II, s. 349.

¹²⁰ Hakkı Dursun Yıldız, *a.g.e.*, s.41.

Mevlevîhanesi tarihinde en önemli mevki hiç şüphesiz, dergâhın bilinen ilk şeyhi kabul edilen Celaleddin Ergûn Çelebi 'ye aittir.¹²¹

Celaleddin Ergûn Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Burhaneddin İlyas Çelebi dergâha postnişin olmuş, yirmi üç sene bu görevde kalan Burhaneddin Çelebi'den sonra, yerine Ergûn Çelebi'nin yeğeni, İlyas Paşa'nın torunu, Şah Melik'in oğlu Zeynüddin Çelebi postnişin olmuş ve yirmi beş yıl meşihatta kalmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Timur hadisesi neticesinde; mevlevîler Kütahya'da sıkıntıya düşmüşlerdir. Mevlevîlerden Yakub Çelebi şehit olmuş, burada bulunan mevlevîlerin bir kısmı Konya'ya bir kısmı da diğer emin beldelere göç etmişlerdir. Kütahya'da mevlevîhaneye bir türbedar görevlendirilmiş¹²² ve böylece M.1544 yılına kadar dergâhın açık kalması sağlanmaya çalışılmıştır. Yüzyılı geçen bir fasıladan sonra, Konya'dan postnişinlik vazifesini ifa etmek üzere İbrahim Dede Kütahya Mevlevîhanesi'ne vazifelendirilmiştir. İbrahim Dede altmış yıla yakın sürdürdüğü vazifesi müddetince dergâhı eski fonksiyonuna kavuşturmuştur.¹²³

Mehmed Dede'nin vefatıyla birlikte Kütahya Mevlevîhanesi'nde ilk, mevlevîlik tarihinde ikinci hanım şeyh olarak anılacak olan Kâmile Hanım bu dergâhta posta geçmiştir. Konya çelebilerinden ve Konya Mevlânâ Dergâhı tarihinde tek "İnas Çelebi" olarak Çelebilik makamında bulunan Küçük Arif Çelebi'nin kızı olan ve aynı zamanda Mesnevihan olarak da bilinen Kâmile Hanım, Kütahya Mevlevîhanesi meşihat makamına Konya'dan gönderilmiştir.¹²⁴

Kütahya Mevlevîhanesi'nin ilk hanım şeyhi Kamile Hanım'dan sonra şeyhlik makamında oğlu Hüseyin Çelebi'yi geçmiştir. Bu arada Kamile Hanım'ın kızı olan şaire Fatma Hanım da annesi gibi Kütahya Mevlevîhanesi'nde vazife yapmış, mesnevihan olması ve dervişlerin bütün ihtiyaçlarına koşması sebebiyle "Ümmü'l-fukara" diye isimlendirilmiş ve M.1710 tarihinde vefat etmiştir.¹²⁵

¹²¹ Nuri Özcan, "Celaleddin Ergun", *DİA*, C.7, Ankara 1993, s.247.

¹²² Ş. Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.428.

¹²³ Hasan Özönder, "Kütahya Mevlevîhanesi", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s.75.

¹²⁴ Sezai Küçük, *a.g.m.*,s.56; Sefine-i Mevlevîyye, s. 255; *KMMA*, Dosya No: 51129.

¹²⁵ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.76.

Vefat tarihi bilinmeyen Hüseyin Çelebi'den sonra Kütahya Mevlevîhanesi meşihatine Mustafa Sâkîb Dede geçmiştir. İzmirli olan Sâkîb Dede, İbn-i Arabî soyundan, Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Dede'den inabet almış, gençliği döneminde Fazıl Ahmed Paşa'nın meclisine girmiş, daha sonra Mısır'a seyahat etmiş, akabinde İstanbul'a dönmüş, burada iken zamanın önemli mevlevîleriyle arkadaşlık etmiştir. İstanbul'da iken Kütahya Mevlevîhanesi postunun boşalması üzerine (Fatma Hanım'ın vefatından sonra)bu dergâha şeyh olarak tayin edilmiştir. Orada Fatma Hanım'ın kızı Havva hanımla evlenmiş ve kırk yıla yakın Kütahya Mevlevîhanesi'nde şeyhlik yapmıştır. Sâkîb Dede'nin şairliği yanında en önemli tarafı, mevlevî meşayihinin hal tercümelerine dair kaleme aldığı üç ciltlik meşhur "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan" isimli eserin müellifi olmasıdır.¹²⁶

Sâkîb Dede'den sonra oğlu olan Halis Ahmed Dede babasının yerine geçmiş ve kırk üç yıl bu makamda bulunmuştur. Vefatını müteakib Ahmed Halis Dede'nin oğlu olan Abdurrahim Ata Çelebi posta geçmiş ve on beş yıl meşihat görevini ifa etmiştir. 1791'de Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu Mehmed Sâib Çelebi on bir yaşındayken posta geçtiğinde ve 1895'te İdris Hamdi Çelebi'nin ölümünden sonra¹²⁷ yerine tayin edilen oğlu Ergün Çelebi'nin yaşının küçük olması sebebiyle vekâleten Rıza Çelebi oğlu Hüsameddin Çelebi meşihat makamına görevlendirilmiştir.¹²⁸

Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde bulunan evraklara göre; Ergün Çelebi yaratılış olarak safdil, ahlaken de “mütevahhiş”, her şeyi aniasa da ifadeden aciz, cezbeli bir yapıya sahiptir. Bu sebeptendir ki postta fazla kalamamış ve yerine kendisine vekâlet eden Hüsameddin Çelebi Kütahya Mevlevîhanesi'ne şeyh olarak tayin edilmiştir. Hüsameddin Çelebi'nin, sosyal bir yapıya sahip olması ve tavır-ı avam üzere davranışları halkın teveccühüne sebep olmuş denilmektedir.¹²⁹

Hüsameddin Çelebi'den sonra dergâha şeyh olarak Konya çelebilerinden Amil Çelebi tayin edilmiştir. Evraklardan anlaşıldığına göre; Âmil Çelebi'nin tayini, halkın ve dervişlerin hoşuna gitmeyen uygulamaları ve üç yüz yıllık bir çelebi

¹²⁶ Sezai Küçük, *a.g.m.*, s.57.

¹²⁷ Sevgi Parlak – Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s.3.

¹²⁸ Sezai Küçük, *a.g.m.*, s.60; *KMMA*, Dosya No: 97/52; *KMMA*, Dosya No: 97/14.

¹²⁹ Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 60. ; *KMMA*, Dosya No: 97/14.

ailesini maduriyeti ve şeyhzadelerin hukuk-ı şer'iyeleri gerekçe gösterilerek, şer'i mahkemeye başvurulmuş, vekâlet-i umfimiyye tescil ettirilmiş, Meşihat-ı İslamiyye, Sadaret ve Meclis-i Mebûsan'a müracaatla bir vekil tayini ile dergâhın postu şeyhizadelere tevcih edilmiştir.

Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi oğlu Ahmed Efendi (Ahmed Remzi Dede) beş yüz kuruşluk maaşla hem şeyhzadeleri okutmak hem de dergâha asaleten tayin edilen Sâkıb Çelebi 'nin çocuk olması hasebiyle vekâletini üslenmiştir. Ahmed Remzi Dede, Kastamonu Mevlevîhanesi'ne asaleten tayin edilmeden önce dokuz aya yakın Kütahya Mevlevîhanesi'nde şeyh vekilliği yapmıştır. Bu dergâhta görev yaptığı müddetçe, ilim ve İrfan sahiplerine dersler vermiş ve ramazan ayı müddetince ikindi namazından sonra mesnevi-i şerif okutmuştur.¹³⁰

Ahmet Remzi Dede'nin yerine vekil şeyh olarak Ferrûh Çelebi gönderilmiş fakat o da bir müddet sonra Üsküdar Mevlevîhanesine şeyh olarak tayin edilmiştir. Daha sonra Kütahya Mevlevîhanesine yine vekâleten Hasan Dede ve ondan sonra da Çankırı Mevlevîhanesi Şeyhi Nuri Dede gönderilmiştir.¹³¹

XIX. asrın sonu XX. asrın başlarında ortaya çıkan bu manzara neticesinde 1925 öncesi dergâhın son şeyhi olarak Sâkıb Çelebi'nin isminin geçmesi, neticede Sâkıb Çelebi'nin yaşının kifayet ettiği yıllardan itibaren posta geçtiğini göstermektedir. Nitekim Sâkıb Çelebi'nin milli mücadele yıllarında Mevlevîlerin vatan savunmasına katkıda bulunmak için oluşturdukları mevlevî alayına maiyetindeki on bir müridiyle birlikte katıldığını bilinmektedir.¹³²1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla yaklaşık altı asrı aşkın bir süredir mevlevîliğin Kütahya'daki temsilciliğini yapan mevlevîhanenin bu görevi sona ermiştir.

¹³⁰ Hasibe Mazıoğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987,s. 4.

¹³¹ Sezai Küçük, *a.g.m.*, s.60; *KMMA*, Dosya No: 97/14.

¹³² Sevgi Parlak – Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s.3.

3.2.2. Mimari Özellikleri

II. Yakub Çelebi Külliyesi, Ulu Cami ve Vacidiye Medresesinin doğusunda yer alan Kütahya Mevlevîhanesi, Börekçi Mahallesi 58 pafta, 318 adada, Ulu Cami, Hürriyet, Cumhuriyet ve Erbasan Caddeleriyle Kapan Çayı Sokağının kesiştiği noktada, Dönenler (eski Kapanaltı /Tahıl pazarı) Meydanının güneybatısında 3000 m²lik bir alan üzerindedir. Kuzeybatısından Kapan Çayı, güneyinden Eğdemir Sokak geçmektedir.¹³³ (Çizim 1)

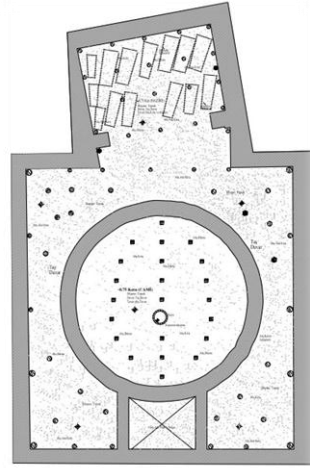

Çizim 1: Kütahya Mevlevîhanesi Vaziyet Planı (Gülteri Uyanık'tan)

¹³³ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.432.

Türbenin görünüm itibariyle semahaneden daha eski olup Beylikler veya Selçuklu dönemine kadar inmesi düşünülebilmektedir. Ancak bu önemli tarihî âsitaneden ayakta kalabilmiş olan türbe ve semahane 19. yüzyılda esaslı yenilenme ve onarımlar gördüğünden, bugünkü mimarîsi o tarihten daha geriye gitmemektedir. Bu yüzden bu ünitelerin 19. yüzyıldan önceki durumu hakkında bir fikir yürütmek oldukça zordur.¹³⁴

İnşa yılını gösteren herhangi bir kitabesi mevcut değildir. Harici görünüm itibariyle kare planda yüksek bir yapıdır.¹³⁵ (Çizim 2) İki katlı semâhane-mescid üç tarafında iki sıra halinde pencere, zemin katı kısmen kâgir, üst katı ahşap yüksek bir yapıdır. Kiremit örtülü kırma çatısının ortasına sekizgen planlı kasnakla yükseltilmiş ve her yüzünde birer basık kemerli pencere olan, piramidal çatı ile örtülü bir fener kubbe oturtulmuştur. Tepesinde ise çana benzer stilize edilmiş destarlı sikkeli büyük bir bronz alemler bulunur.¹³⁶

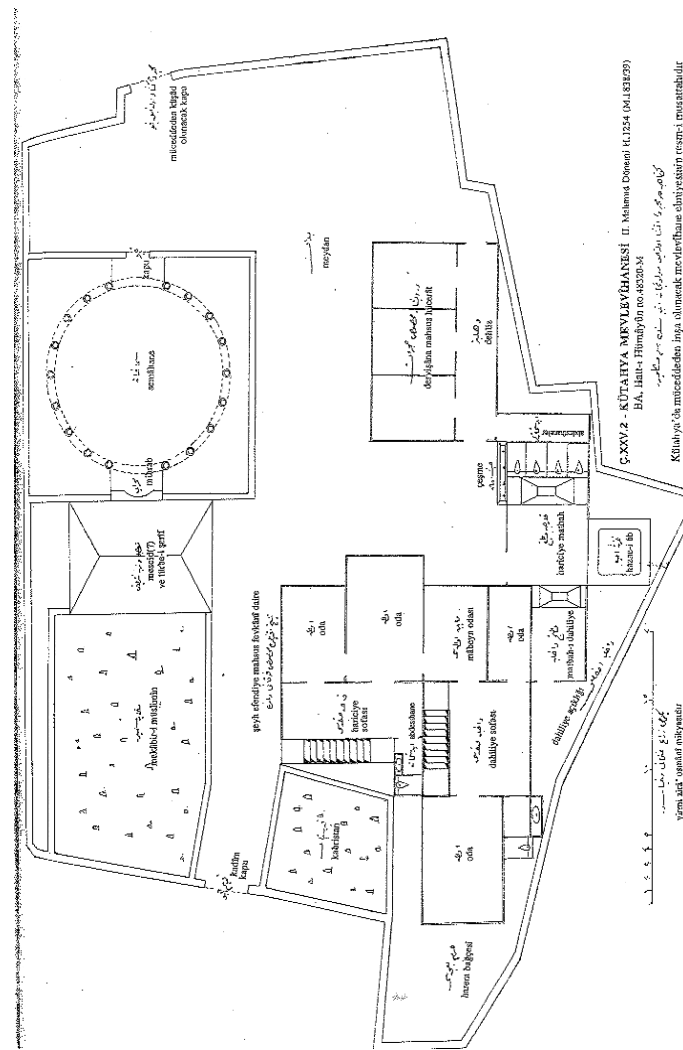
Çizim 2: Ergüniye Mevlevîhanesi ve Türbe Planı.(Gülteri Uyanık'tan)

¹³⁴ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.436.

¹³⁵ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.71.

¹³⁶ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.436.

XIX. yüzyılda esaslı onarım görecük bugünkü esas şeklini almış olduğu anlaşılmalıdır.¹³⁷ Kuruluştan XIX. yüzyıla kadar mevlevîhanenin ne şekil aldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, XIX. yüzyılda büyük bir imar ve ihya faaliyetine sahne olan Kütahya'da mevcut kitabe, arşiv çizim ve belgelerinden dergâhın da sürekli tamir geçirdiği ve şekil değiştirdiği anlaşılmalıdır. Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) mevlevîhanede birçok yenileme, onarım ve tadilât yapılmış, semahane, selâmlık-harem, derviş hücreleri ve matbah-ı şerîf 1835-39 yılları arasında yeniden inşa edilmiştir.¹³⁸ (Çizim 3)

Çizim 3: II. Mahmut Dönemi Yenileme Çalışması Çizimi (B. Tanrıkorur'dan)

¹³⁷ Ara Altun, "Kütahya" Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan, İstanbul 1981-1982, s.347.

¹³⁸ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.428.

1835-39 yılları arasında külliye'nin mevcut binalarının tadilat geçirdiğini, girişin güneyden kuzeye alındığını ve yeni binaların ilâve edildiği görülmektedir. Semahanenin krokilerde gösterilen şekli ile hâlihazır durumu karşılaştırılınca, türbe yanındaki konumu, boyutları, iki katlı ve galerili planı, kubbeli bir dairevî semâ meydanı bakımından aralarında yakın benzerlik olduğu görülür.¹³⁹ (Resim 4)

Resim 4:1835-1839 Yıllarına Ait Tamir Kitabesi.

Tarih içerisinde defalarca tamirat geçiren binanın içerde, batı duvarının kuzey tarafında, türbeye açılan kemerin yanında, bir tuğra ile yan yana iki kitabe bulunmaktadır.

İlki, II. Mahmud'un tuğrası altındaki kitabede, beş satır üzerine dörder bölümlü olarak düzenlenmiştir.

¹³⁹ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.429.

- 1 — Kutb-ı âlem gavs-ı efham padişâh-ı muhterem
 Şâh-ı mansûru'l- âlem şevketlû Han Abdülmecid
 Câlisi evreng-i şevket ol Şâh-i mâlik-i rikâb
 Cûd-ı lütfiyle eder Şâhân-ı âf âk ı âbîd
- 2 — Ol şehinşâh-ı Selîmü'l-kalb âdilmeşrebin
 Çekdi nev tedbîr adlî zulme bir sersedîd
 Kıldı tanzîmât ile ma'mûr mülk û millet
 Buldu dünya intizam hali bir vef k-ı ümîd
- 3 — Âlemi kıldıkça i'mar ol Şehinşâh-ı güzîn
 Hak tealâ ömrünü ikbâlini kılsın medîd
 Eyleyüb ervâh-ı ehlullaha kâsmed-i ihtirâm
 Bir sürü dergâhların tecdîd kıldı bir mezîd
- 4 — İşte ezcümle Kütahya Mevlevî Dergâhının
 Tarih-i dürr-i semende letâfet gün gibi oldu bedîd
 Şad olur râh-ı Cenâb-ı Mevlevî ol Şâhdan
 Böyle bir dür ki kılındı ahd-ı lütfunda cedîd
- 5 — Buldu Kütahya zehî bu dergâh-ı zîb ile tâm
 Mısra-i zîbâsı oldu tâ târih-i müfid
 Resm-i diğerde dedim tarih-i bâlâsın Azîz
 Kıldı pak icâd bu dergâhı Han Abdülmecîd
 H. 1257 / M. 1841-1842

Diğer tamir kitabesi ise kuzeyde ve dört satır üzerine ikişer bölümlle düzenlenmiş olanıdır: (Resim 5)

Resim 5: Diğer Tamir Kitabesi.

- 1 — Fûruğ-ı Şems-i himmet Mevlevî Halet-Efendi kim/
Tecelli-i bahş-ı tamîr oldu bu dergâh-ı pür nûra
- 2 — Olub bu bâbdan girdikde mûtû sırrına mazhar/
Nazar kıl haşr û neşre tut kulağın nağme-i sûrâ
- 3 — Dem âdem dinle gel yâhu kudüm û mıtrıb û nâyı/
Semâ etdilde Tevhîd-i ilâhî belde tennûre
- 4 — Makam-ı evcden aynî okurlar Kudsiyâ tarih/
Hele bu Mevlevî dergâhı döndü beyt-i ma'mura

“Ketebehu elfakîr Mehmed Sadullah Gufirelehu” H 1227 / M 1812.

Giriş kuzey-doğu yönündedir. Bu cephe birinci kat yüksekliğine kadar kesme taşla kaplanmıştır. Diğer taraflar bağdadidir. Kapı iki sütuna dayanan camekânlı bir çıkma yer almıştır. Bu çıkma ikinci katta üzeri iki ahşap sütuna bindirilmiş, içten kalemişi nakışlarla süslü sayvan örtülü balkon şeklindedir.¹⁴⁰

Semahanenin giriş kapısı üzerindeki iki yaz dikkat çekmektedir. Çinili bu levhalardan alttakinde Celi Ta'lık hatla “ Ya Hazreti Ergun” yazmakta ve ketebesinde anlaşıldığı üzere hattatı Halil Mahir olarak okunmaktadır. Üstteki ve daha küçük olan levhada ise “Ya Hazreti Mevlânâ” yazmakta olup hattatı Ahmet Şahin'dir.¹⁴¹ **(Resim 6)**

Cümle kapısı üstündeki Çini levhalar

“Yâ Hazret-i Mevlânâ”

(Ahmet Şahin, 1959)

Kuddise sırrahu (1888/89 civ.)

Yâ Hazret-i Ergun

(he) Ketebuhu el-hakîr Halil Mahir ğufirelehu (ayın)

¹⁴⁰ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.71.

¹⁴¹ Ara Altun, *a.g.e.*, s. 348.

Resim 6: Semahane Cümle Kapısı.

Kare planlı semahanenin ortasında yer alan iki kat yükseliğindeki dairevî semâ meydanı, yuvarlak kesitli ve "nezz-i Mevlânâ" sayısına uygun 18 sütunun taşıdığı bir bağdadî kubbe ile örtülüdür. Cümle kapısı ile eksenindeki (türbeye yapışık) mihrabın iki yanında kesintiye uğrayan züvvar mahfillerinin meydana göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Semahane plan krokisinde gösterilmemiş olan, galeri katına çıkaran merdivenin bugün olduğu gibi kapının sağ tarafında bulunduğu tahmin edilmektedir. ¹⁴² (Resim 7)

¹⁴² Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.436.

Resim 7: Ergüniye Mevlevîhanesi Semahanesi.

Meydanın etrafında daire planıyla dizili sekiz tane sekizgen direk, mahfilleri, onların üstündeki diğer sekizi de kubbe kasnağını ve kubbeyi taşımaktadır. Giriş tarafında ara katı biçiminde mutrip mahfili vardır. Meydanın iki yanında daire planlı sekilerin giriş tarafı ile tam karşısına rastlayan türbe tarafında meydan kotunda bir düzlük vardır. Sekiler bu eksenin iki yanında ayrı ayrı yer almaktadır. Kalın alt duvarlar, içerden kendini hemen belli etmektedir. Bundan da, yapının geçirdiği onarımlar hakkında biraz fikir edinmek mümkün olmaktadır. Özellikle güney ve kuzey duvarları ile batı duvarının türbe girişi dışındaki kısımları kademeler halinde, kalın eski duvarların alt yapısını belli etmektedir. Üstteki hafif bağdadi duvarlar bu temeller üzerinde yükselmektedir.¹⁴³ **(Resim 8)**

¹⁴³ Ara Altun, *a.g.e.*, s. 349.

Resim 8: Mevlevihanenin Dış Görünümü.

Ahşap tabanlı semahanenin ortasında bulunan bir kuyu mevcuttur. Üzeri ahşapla örtülmüş ve halı serilerek kapatılmıştır. Kuyunun suyu şifalı olarak görülmekte, hastalar tarafından ziyaret edilmektedir. Geceleri uyuyamayan çocuklara türbedarında muska alınıp takılır; semahanenin ortasında bulunan kuyunun kapağını açıp bakarlar, çocuğu olmayan kadınlar türbede medfun bulunan Ergûn Çelebi'yi ziyaretle onun hürmetine Allah'tan çocuk niyaz ederlerdi.¹⁴⁴ **(Resim 9)**

¹⁴⁴ Abdurrahman Doğan, *Kütahya Erguniyye Mevlevîhanesi*, Kütahya Belediyesi, Sır Yayıncılık, İstanbul 2006, s.41.

Resim 9: Mevlevihanenin Ortasında Bulunan Su Kuyusu.(AA'dan)

Her katta sekizer adet mermer taklidi boyalı sekizgen kesitli direk bir çeşit Bursa kemerleriyle bağlanmıştır. Bu kemer dizileri altlı-üstlü iki dalgalı şerit intibasını vermektedir. Zemin kat direkleri ikinci katın dairevî galerisini, galeri katı sütunları ise kubbenin yuvarlatılmış kasmağı ile kubbeyi taşır, Zemin ve galeri katı arasında, cümle kapısının üstünde ve sikkeli babalı 12 basamaklı bir merdivenle çıkılan, ara katı biçiminde ahşap korkulukla çevrili balkon şeklinde bir asma mutrib mahfili bulunur. Mükebbire balkonuna ise galeri katının iki orta penceresinden çıkılmaktadır. Cümle kapısının tam karşısında türbenin geniş basık sivri kemerli, büyük camekânla kapatılmış girişi yer alır.¹⁴⁵ **(Resim 10)**

Resim 10: Türbe Girişindeki Kemer.

¹⁴⁵ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.437.

Semâ meydanı, batı ve doğusunda yarım daire şeklinde, giriş kotuna göre 50 cm. yüksekte birer züvvar sekisiyle çevrilmiştir. Türbenin bağlantı kemeri önünde kalan boşluk meydandan 25 cm. düşüktür; züvvar mahfili ise cümle kapısı önündeki giriş boşluğuna göre 50 cm. yüksektir. Semâ meydanını çeviren torna işi korkuluk türbe girişinin iki yanından başlayarak züvvar sekisi giriş boşluğu bitişine kadar aynalı iki kavis halinde devam eder. Doğu ve güneydeki bağdadî duvarların önünde ve altındaki kademeli setin, kalın eski taş duvarlar üzerine oturduğu içerden açıkça görülmektedir.¹⁴⁶

Sivri kemer türbe ile semahaneyi birbirinden ayırmaktadır. İki taraftan sivri kemerlerle daraltılmış, hafif dikdörtgen mekân, Kütahya'dan başka erken yapılarda da rastlanan bir tromp sistemiyle geçilen kubbe ile örtülüdür. Ergûn Çelebi ve yakınlarına ait sandukalar mekânı tamamen kaplamıştır. Başlarında bazı yazılı levhalar varsa da, bunlar onarımlar sırasında da karıştığından içinden çıkılmaz bir durum alınmıştır.¹⁴⁷

Herhangi bir kitabe bulunmayan 14 adet sandukanın Ergûn Çelebi'nin yanı sıra Burhaneddin İlyas, Zeyneddin, Sakıp Mustafa Dede, Kâmile Hatun, Hacı Fatıma Hatun, Mehmed Çelebi, Ebubekir Çelebi, Havva Hatun, Şeyh Mehmed Muhlis Çelebi, Şeyh Ali Şakir Çelebi, Fatma Hatun, Halime Meliha Hanım, Şeyh İsmail Çelebi gibi kimi şeyhlik makamında bulunmuş ünlü zevata ait olduğu kabul edilmektedir.¹⁴⁸ **(Resim 11)**

¹⁴⁶ BarihüdaTanrıkorur, *a.g.t.*, s.437.

¹⁴⁷ Ara Altun, *a.g.e.*, s. 350.

¹⁴⁸ Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s.102.

Resim 11: Türbe Bölümündeki Mezarlar.

Semâhane mescidin güneybatısına bitişik hafifçe yamuk dikdörtgen planlı, tek katlı, kubbeli Ergün Çelebi Türbesi, geniş basık bir sivri kemerle semahaneye bağlanmıştır. İki kademeli piramidal çatılı türbenin üst külahı da tuğla ile örtülmüştür. Dıştan iki sıra tuğla kirpi saçak, hem çatı hizasını, hem de kubbe külahı eteğini dolanmaktadır. Ön cephenin alt kat kesme taş kaplaması ile taş türbe dışında, türbe / semâhane-mescid ünitesi eski taş temeller üzerine tamamen bağdadî olup beyaz badanalıdır. Türbe çatısı ve semahane çatısı kiremitleörtülü olup semahanenin bağdadî saçakları içbükey olarak yuvarlatılmıştır.¹⁴⁹ (Resim 12)

¹⁴⁹ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.436.

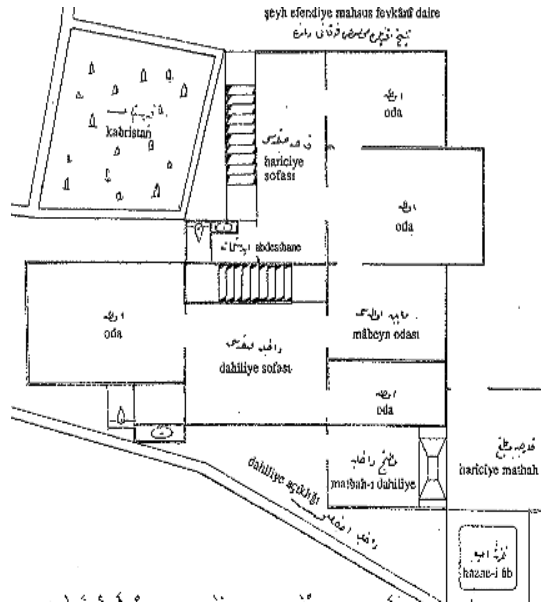
Resim 12: Türbenin Dışardan Görünümü (Güney)

Batı ve kuzey cephesindeki pencerelerden güneş alan türbe mekânının belirli bir mihrap nişi olmaması, bu taraftaki duvarı kible yönüne tam uymaması ve bugün tamamıyla türbeleşmiş şekliyle sırrını bugün de muhafaza etmektedir.¹⁵⁰

3.2.3. Haremlik

Mevlevîhanenin, güneyine rastlayan yerde, dar ve uzun bazı ekleri olduğu da bilinmektedir. Burası muhtemelen dede hücreleri ve mutfağa ayrılmıştır. 1814'te Reîsülküttâb Galib Efendi, mevlevîhânenin bitişiğindeki evi harem-selâmlık olarak şeyhlerin ikametine tahsis ettirmiş, arşiv vaziyet krokilerine göre H.1254 M.1838 tarihli yenilemeden önce harem-selâmlık bölümünü, eski tekke kapısının sağındaki küçük hâmûşânın yanındaki harem kapısından girilen, geniş harem bahçesinin güneydoğusunda, yan yana uzun yamuk dikdörtgen planlı, kırma çatıyla örtülü iki mekân meydana getirmektedir. 1838-1839 yıllarındaki yenilemede bu iki mekân yıkılıp yerlerine iki katlı büyük bir harem selâmlık, kuzeye doğru birbirine bitişik matbah-ı şerif, hela ve derviş hücreleri inşa edilmiştir. **(Çizim 4)**

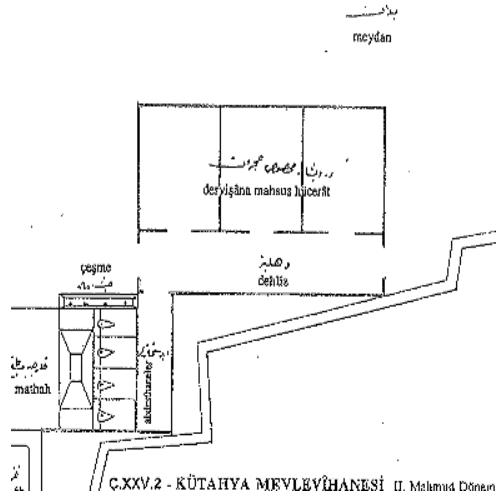
¹⁵⁰ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.72.

Çizim 4: II. Mahmud Dönemi Harem Dairesi. (B. Tanrıkorur'dan)

3.2.4. Derviş Hücreleri

1838/39 tarihli bir krokide detaylı planı verilmiş olan su haznesi, büyük ocaklı matbah-ı şerîf (hariciye matbahı), dört hela ile meydana bakan çeşmesi ve bir koridorla geçilen üç derviş hücresi, hem kendi aralarında, hem de harem mutfağına yapışık durumdadırlar. Hâlihazır durumda hamam olan girintili-çıkıntılı ihata duvarına uyularak kırıklı şekilde projelendirilmiş olan bu ünitenin güneydoğu ucunda su deposu, onun önünde (batısında) matbah-ı şerîf, onun kuzeyinde helalar, her ikisinin önünde abdest alınan sıra musluklar (çeşme), bunların da kuzeyinde, kapılan arkadaki hamamın duvarına yapışık geniş giriş koridoruna açılan üç büyük derviş hücresi bulunmaktadır. (Çizim 5)

Çizim 5: II. Mahmut Dönemi Derviş Hücreleri (B. Tanrıkorur'dan)

XIX. yüzyılın sonlarında, II. Abdülhamit zamanındaki büyük onarımda değişik bir planla yeniden inşa edilmiş olduğu anlaşılan matbah-ı şerîf ve derviş hücreleri ünitesi, tekkelerin kapatılmasından 1964'e kadar harap vaziyette iken, bu tarihte onarılarak bazı muhtemel iç değişikliklerle Kızılay aşevi haline getirilmiştir. Matbah-ı şerif ve derviş hücreleri gibi harem-selâmlık da 1887-1889 yenilemesinde farklı bir planda inşa edilmiştir. Harap durumda olan bu harem-selâmlık binası 1972'den sonra yıktırılıp önündeki küçük hâmuşânla güneydeki eski tekke girişi kaldırılarak arsası park haline getirilmiştir.¹⁵¹

Semahanenin yanındaki dar ve uzun yapı, önce, XIX. yüzyıl sonunda, sonra da yakın zamanda elden geçmiştir. Harap durumda iken, aşevi olarak çalıştırılmasına çaba gösterilmiş, Vakıflar tarafından kullanılmıştır. Uzun dikdörtgen yapı, birkaç basamakla çıkılan bir kapının iki yanında, pencerelere sahip iki mekândan meydana geliyor. Moloz taş örgülü bu yüksek duvar, ortalarda bir yerde yuvarlak kemerli bir tepe penceresiyle, çözümünü bekleyen bir uzantı olarak, mevlevîhanenin eski

¹⁵¹ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s.441.

bölümlerinin izi halinde durmaktadır. Yenilenmiş şadırvan bu tarafta, girişin önündedir.¹⁵² **(Resim 13)**

Resim 13: Derviş Hücreleri ve Müştemilatı.

Avlu bölümünde türbenin tuğlalı kirpi saçaklarına benzeyen görünümüne sahip kısım ile Eydemir hamamına bitişik, moloz taşlarla inşa edilmiş yüksek duvarlarla, bir takım kalıntıların, Selçuklu dönemine ait olduğu öngörülmektedir.

3.2.5. Kütüphane

Mevlevîhane bünyesinde bir kütüphanenin de tesis edildiği, bu kütüphanenin Celaleddin Ergün Çelebi tarafından kurulduğu, başta tasavvuf ve edebiyat olmak üzere çeşitli konulara dair seçme eserlerin yer aldığı kütüphane, Molla Bey Kütüphanesi ile birlikte Vahit Paşa Kütüphanesine taşınmıştır.¹⁵³ Konya Mevlânâ

¹⁵² Ara Altun, a.g.e., s. 348.

¹⁵³ Hasan Özönder, a.g.m., s.73.

Müzesi arşivinde yer alan bir belgede Kütahya'daki mevlevîhane kütüphanesinin H.1277/M.1861 tarihinde bulunan kitaplarının bir listesine yer verilmiştir.

Bu belgeye göre kitapların bir kısmı Mustafa Sâkîb Dede ve Evlatları, bazıları Küçük Arif Çelebi ve evlatları ve bazıları da Kütahya vali ve paşaları tarafından temin edilmiştir. Kitapların bir kısmı sonradan Vahit Paşa Kütüphanesine devredilmiş ve çoğunluğu bu kütüphanede 1377-1661 demirbaş numaraları ile kayıtlıdır.¹⁵⁴

Bu belirtilenlerin dışında şahısların ellerinde de bazı kitapların bulunduğu bilinmektedir. Feridun Nafiz Uzluk'un, Murat Sabri Ergun'a göndermiş olduğu bir mektupta bu durumdan söz edilmekte ve şöyle denilmektedir. "Son şeyhin zevcesi bütün metrukâtı Sâkîb Mustafa Dede'nin bütün kıymetli evrak ve eşyasını satmış olduğunu öğrenerek cidden müteessir olmuştum." Son dönemlerde Kütahya Çelebilerinden Murat Sabri Ergun'un da kütüphanesi bu konuda önemli eserleri ihtiva etmektedir. Vefatını müteakip mirasçıları tarafından altıya bölünen kütüphanesinde de önemli eserler bulunmaktadır.¹⁵⁵

Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi bünyesinde bulunan 277 yazma eser Osmanlıca ve Farsça ağırlıklı olup, Tasavvuf, Mevlevîlik ve Mevlevîlik tarihi, Hadis, Fıkıh, Tefsir, İslam Hukuku, Kelam, Edebiyat, Havas, Tıp, diğer tarikatlarla ilgili kitaplar başlığı altında sıralanabilir.

3.2.6. Tezyinatı

Mevlevîhanenin kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar ne şekil aldığı tam olarak bilinmemekle birlikte esaslı onarım ve yenilenme dönemleriyle bugünkü esas şeklini aldığı, mevcut tamir kitabe ve arşiv çizim ve belgelerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla semahane ve müstemilatı ile ilgili tezyinatlarında 19.yüzyıla ait tipik tezyinat öğelerinin izlerinin görüldüğü düşünülmektedir.

Dışarıdan gözlemlenildiği zaman dış tezyinatın olmadığı ancak semahanenin giriş cephesi ve fener şeklindeki kubbesinin mekânı monotonluktan kurtararak

¹⁵⁴ *KMMA*: 65-5.

¹⁵⁵ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*,s.41.

hareketlendirdiđi dűşűnűlebilir. Kiremitle ۆrtűlműş kırma çatısının ortasında sekizgen bir kaska şekline ve her yüzűnde birer penceresi olan fener kubbe ile ۆrtűlműştűr. Fener kısmının űzerinde ise destarlı bir sikke şekline bronz alemleri bulunmaktadır. **(Resim 14)**

Resim 14: Mevlevihanenin Kırma atısı, Sekizgen Fener Kubbesi, Bronz Alem.

Semahanenin iki yan cephesi monoton bir yapıya sahip olup ikişer sıra haline alt űst yerleştirilmiş 14 penceresi bulunmaktadır. Binanın arka cephesi ise nispeten sağırdır denilebilir. 1972 yılında semahanenin ۆn avlusunun gűneydođusunda bir şadırvan yapılmış ve avlu kısmı destarlı sikkeli parmaklıklara sahip bir bahçe duvarı ve bir demir kapıya sahip olmuştur.

Semahanenin birinci kat yűkseklіđine kadar çıkan kesme tař kaplamalı bir giriř cephesi ve bu cephenin tam ortasına iki mermer sűtuna oturtulmuř ve sonraları camekân ile kapatılmıř bir çıkma bulunmaktadır. Bu bۆlűműn ikinci kat kısmında ise korkuluklarla çevrilmiř yine toskan bařlıklı iki ahřap sűtun űzerinde barok tarzında geniř alınlı bađdadi bir çatı ile kaplanmıřtır. atı kısmı kiremitli olan bu bۆlűműn iç kısımları bitkisel motifli kalemiřleriyle sűslűdűr.

Cűmle kapısının űst kısmında iki adet ini levha yer almakta olup bűyűk olan kobalt mavi űzerine beyaz renk celî ta'lik ile "Yâ Hazret-i Ergun" yazılmıřtır. Daha

küçük olanda ise "Yâ Hazret-i Mevlânâ" yazmakta, lacivert zemin üzerinde mavi ve kiremit renkli rumi spirallerle süslenmiş ve beyaz ta'lik ile yazılmıştır. **(Resim 15)**

Resim 15: Cümle Kapısı ve "Ya Hazreti Ergun"Yazısı

Semahanenin ahşap çift kanatlı cümle kapısından girildiğinde 14,70 x14,60 m. ölçülerine sahip geniş ve ferah bir alan bulunmaktadır. Geniş kasnaklı 9 m. çapında bağdadi bir kubbe bulunmaktadır. Mekânın ortasında sekiz ahşap direk ve araları korkuluk ve paralel çita ile kaplanmıştır. İki katlı züvvar mahfilinin tavanları düzdür. Her katta sekiz adet mermere benzetilerek boyanmış ve bursa kemeriyle bağlanmıştır.

Semahanenin güneydoğu köşesine yerleştirilmiş beşik kemerli, üstü çiçek nakışlı mihrab ve sağ tarafına sivri piramit çatılı, tepesi ve sövesi sarı ve yeşile boyanmış destarlı sikkeli ahşap bir minber bulunmaktadır. Türbe girişinin ön tarafına doğru bulunan direkte altı sivri dilimli ve torna işi olan ahşaptan yapılmış bir mesnevi kürsüsü bulunmaktadır. **(Resim 16)**

Resim 16: Minber, Mihrap ve Mesnevi Kürsüsü.

Semahanenin meydan kısmına hareket veren ve ilgi çekici bir özellik katan tezyinatı kendisini farketirir. Kubbe ve kasnağındaki tezyinatlar süslemenin ağırlık noktasını teşkil etmektedir. **(Resim 17)**

Resim 17: Kubbe ve Kubbe Kasnağındaki Süslemeler.

Semahanenin meydan çevresindeki dalgalı hareketli kemerler, sarı, yeşil, mavi ve kiremit renkleri hâkim olan nakış ve hat tezyinatıyla ilgi çekicidir.

Mavi mermer taklitli direk başlıkları siyah zemin üzerine 'C' kıvrımlı sarı yapraklı motifler ve bordo rengi bir şeritle çevrilidir. (**Resim 18**)

Resim 18: Mermer Taklitli Direk Başlıkları ve Süslemeler.

Zemin katın yeşil zeminli direk üstü boşluklarında, alttan zarif sarı ve beyaz çiçekle çevrilmiş sepha üzerinde yağlıboya destarlı sikke motifleri görülür. (**Resim 19**)

Resim 19: Direk Üstü Boşluklarda Destarlı Sikke Motifleri.

Bu boşlukların üstündeki galeri tabanını meydana getiren sarı ve beyaz zeminli kuşakta, "Ey kâşifi esrâr-ı Hûda Mevlânâ" mısraı ile başlayan "Dânî semâ ..." şiiri, talikle yazılmış Farsça beyitler ve aralarında, destarlı sikkeli motifler üzerinde, dikdörtgen kartuşlar içinde "Yâ Hz. Mevlânâ" ibaresi bulunur. (**Resim 20**)

Resim 20: Sarı Beyaz Zemine Ta'likle yazılmış "Ya Hazreti Mevlana" Yazısı.

Galeri katındaki kemerin iç tarafındaki üç boyutlu yeşil sarı zig-zag ve sarı-mavi yaprak motiflerinin canlılığı dikkat çekicidir. (**Resim 21**)

Resim 21: Kemerlerin İç Taraf Süslemeleri.

Yuvarlak kasağın içinde, yazı kuşağının üstünde ve her yuvarlak kemerli kasnak penceresinin altında, perdeli yuvarlak nişler içine yerleşmiş sepha üzerinde destarlı sikkeli kalemisi motifleri tekrarlanmaktadır. (**Resim 22**)

Resim 22: Pencere Altı Destarlı Sikke Motifleri.

Üstte, pencerelerin arasında, yine kurdeleler içinde Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri bulunur. (**Resim 23**)

Resim 23: Çiçek Buketi İçerisinde "Muhammed" Yazısı.

Kasnak pencereleri üstündeki mavi şeridin üstünde bir sıra barok- ampir karakterli kalemisleri olan 'C' ve 'S' kıvrımlı iri yapraklar arasında, kubbe eteğinde, sepha üzerinde vazolu çiçek motifleri görülür. (**Resim 24**)

Resim 24: Kubbe Eteği Sehpa Üzerinde Çiçek Motifleri.

Kubbe göbeğinde de H.1304 / M.1886-67 tarihli iri sülüsle istifli îhlâs sûresi kompozisyonu mevcuttur. Yazının çerçevesinde zig-zag motifli bir şerit içinde naif sarıçiçek buketleri arasında kıvrımlı üzüm dalları yer alır. (**Resim 25**)

Resim 25: Kubbe Göbeğindeki İhlas Suresi.

Direkler arasındaki bölümler bursa biçimli kemerlerle geçilerek meydan çevresi hem hareketli, hem de süslemesi bakımından ilgi çekici hale gelerek, direkler üstünde geniş boşluklar bırakılmıştır. Mahfil taşıyanlarda, zarif çiçeklerden girdanlar arasında Mevlevî sikkeleri görülmektedir. Kalemîşi ve yağlıboya bir arada kullanılmıştır. Kasnağı taşıyan direk üstündeki boşluklarda da “Eshabı Kehf” isimleri görülmektedir. **(Resim 26)** Mahfil tabanını meydana getiren kuşakta beyitler ve aralarda oval madalyonlar içinde “Ya Hazreti Mevlâna” tekrarlanmaktadır. **(Resim 27)**

Resim 26: Kasmağı Taşıyan Üst Boşluklar Süslemeleri.

Resim 27: Mahfil Tabanını Meydana Getiren Kuşaktaki Yazılar.

Kubbe kasmağı ve kubbe, süslemenin ağırlık noktasını meydana getirir. Alçı sıvalı bağdadî olan bu bölümde, kasnak eteğinde Ayet el Kürsi ile başlayan yazı kuşağı yer alır. (Resim 28)

Resim 28 :Kubbe Kasnağı Eteğindeki Ayet el Kürsi.

Bu yazı kuşağında, “Ketebe el hakîr Ahmed Mahir Gufirelehu Kütahyevî Tekfirdağzade (1254) 1838/39” şeklinde hattat imzası okunmaktadır.

Ketebe el-hakir Ahmed Mahir ğufira lehu Kütahyevi Tekfirdağzade H. 1304 / M.1886-1887. **(Resim 29)**

Resim 29 : Kubbe Kasnağındaki Ketebe.

Sema meydanını çevreleyen kemerlerin direkleri üzerinde Mevlevî Sikkeleri ve “Mehmed Celaleddin Rumi Kuddise Sirrahu Ya Hazreti Mevlânâ” yazmakta ilk iki beyti Osmanlıca diğerleri farsça yazılı ve sema’yı anlatan beyitlerdir.¹⁵⁶ **(Resim 30)**

3- Ey kâşifi esrâr-ı Hûda Mevlânâ /

Sultân-ı bekâ şâh-ı fenâ Mevlânâ

4- Aşk itmededir hazretine böyle hitâb /

Mevlâ-yı gürûh-i evliya Mevlânâ

5 - Dâni semâ’ çî bûd savt belî şenîden /

Ez hişten borîden bâ vasl-i û resîden

6 - Dâni semâ’ çî bûd bî hod şoden zi-hestî/

Ender fenâ-yi mutlak zevk-i beka çeşîden

7 - Dâni semâ’ çî bûd derd ü devâ-yi Yâkûb /

Bûy-i visâl-i Yûsuf ez pîrhen şinîden

8 - Dâni semâ’ çî bûd hemçon “asâ-yi Mûsâ/

An sihrhâ-yi Firavn her dembedem keşîden

9 - Dâni semâ’ çî bûd sırr-ı zi “lî maAllah”

Âncâ melek ne-konced bî-vâsıta resîden

10 - Dâni semâ’ çî bûd mânend-i Şems-i Tebrîz

Çeşmân-ı dil goşûden envâr-ı kuds dîden

¹⁵⁶ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.33.

Resim 30 : Farsça Sema'nın Anlamını Anlatan Beyitler.

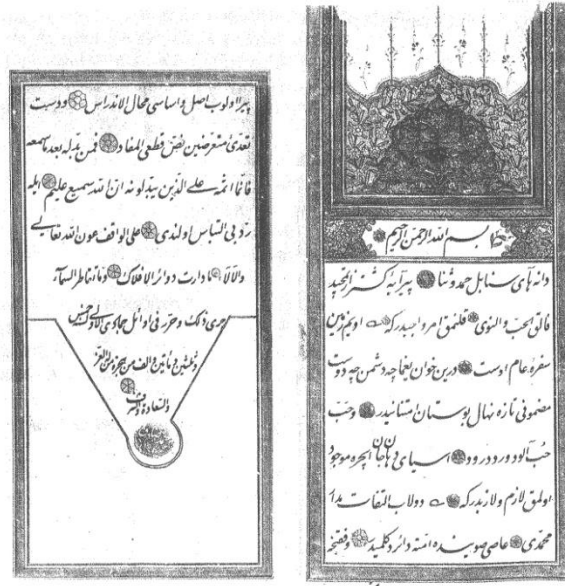
Beyt 3 - 8'in Türkçe anlamı:

- 3 - Semâ nedir biliyor musun? Belî (evet) sesini işitmek; kendinden kopmak ve O'na kavuşmaktır.
- 4 - Semâ nedir biliyor musun? Varlıktan habersiz olmak ve mutlak fânîlik içinde beka zevkini tatmaktadır.
- 5 - Semâ nedir biliyor musun? Yâkub Peygamber'in ilâcını ve Yûsuf Peygamber'e kavuşmanın kokusunu gömlekten hissedip koklamaktır.
- 6 - Semâ nedir biliyor musun? Musa Peygamber'in asası gibi, Fir'avun'un sihirlerini her dem yutmaktadır.
- 7- Semâ nedir biliyor musun? Meleğin sığmadığı "li mâ Allah" sırrına vasıtasız olarak ulaşmaktır.
- 8 - Semâ nedir biliyor musun? Şems-i Tebrîzî gibi gönül gözlerini açmak ve kudsî nurları görmektir.

3.2.7. Vakfiyeleri

Mevlevîhane vakıfları Ergun Çelebi'den önce kurulmaya başlanmış ve son asra kadar gelişme göstermiştir. Kütahya vakıfları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu vakıflar, Germiyan Beyi II. Yakup Çelebi gibi Germiyan beyleri tarafından da desteklenmiştir. Çelebilerin Germiyanogullarıyla tarih boyu akraba olması mevlevîhane vakıflarının şümûlünün genişlemesinin ve gelirlerinin artmasının en büyük nedenlerinden birisi olmuştur.¹⁵⁷

Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Konya Mevlânâ Müzesi arşivinde ve şerhiye sicillerinde bu vakıflara dair çeşitli malumatlar bulunmaktadır.¹⁵⁸ Belgelerde bazen “Ergûn Çelebi Evkâfi” olarak da geçen dergâh vakıfları zaman zaman çeşitli hukûki meselelere konu olmuştur. Örneğin Kütahya Mevlevîhanesi Postnişin Vekili Hasan Ulvi El Mevlevî'nin imza ve mührünü taşıyan 22 Kanun-ı evvel 1327 tarihli belgede Ergûn Çelebi Evkâfından yazı ve verginin affı talep edilmektedir.¹⁵⁹ Diğer vakıflar gibi Ergûn Çelebi Evkâfi da zamanla maalesef sahipsiz kalmış ve özel ellere intikal etmiştir.¹⁶⁰ (Resim 31)

Resim 31: Mevlevîhaneye Ait Bir Vakfiyenin Hatime Sayfası (A. Doğan'dan)

¹⁵⁷ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.46.

¹⁵⁸ Bkz., *KMMA*: 38, 53, 97.

¹⁵⁹ Bkz., *KMMA*:51-30.

¹⁶⁰ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.79.

3.2.8. Tamirat, Yenileme ve Genişletme Çalışmaları

Mevlevîhane 700 yılı aşan mazisi içerisinde çeşitli tamiratlar, genişletme ve yenileme çalışmaları geçirmiştir. Konu hakkında bilgiler genellikle XIX. yüzyıla aittir. Konuyla ilgili bazı kayıtlar şu şekildedir.

H. 1227 / M. 1812 yılında Halet Efendi tarafından yaptırılan onarımdır. Nişancı iken 1808 yılında Kütahya'ya sürgün gelen Halet Efendi, binanın bakım ve onarıma muhtaç olduğunu görerek esaslı bir onarım yaptırmıştır. Bu onarıma dair mermer üzerine yazılmış kitabesi Mevlevîhanenin içinde batı duvarında asılı bulunmaktadır.

H. 1229 / M. 1813 tarihinde Kütahya'da ikamete mahkûm edilen Reisü'l Küttâb Galip Efendi (Sadrazam Galip Paşa) dergâh yakınındaki haneyi Mevlevî Şeyhlerine tahsis etmiş ve buna dair bir vakfiye tanzim edilmiştir.¹⁶¹

H. 1252 / M. 1836 tarihinde Şeyh Abdülkadir Efendi'nin müracatı zerine Kütahya Mutasarrıfı Hafız Paşa eliyle dergâh onarılmıştır.

H. 1257 / M. 1841 yılı Sultan Abdülmecit dönemindeki esaslı onarım yılıdır. (Çizim 6) Mutasarrıf Mustafa Paşa tarafından gerçekleştirilen bu ameliyeye dair belge mevlevîhanenin içerisinde yukarıda bahsedilen kitabenin yanında yer almaktadır.

¹⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.149.

Vakıflar Genel Müdürlüğü binayı kurtararak faydalı hale getirmek için esaslı bir onarım projesini gerçekleştirmiş, onarımda aslına sadakate özen gösterilmiştir. Tamiratı sona eren dergâh 1959 yılında Cami olarak hizmete açılmıştır.¹⁶⁵

1964 yılında harap durumda bulunan hücreler Kızılay tarafından aşevi haline getirilerek kullanılmaya başlanmıştır. Dergâhın kuzeydeki avlusunda bulunan dükkânların yıktırılarak avluya genişlik kazandırılması da bu yıldan sonra yapılan çalışmalardandır.¹⁶⁶

1987 yılında cami olarak kullanılan mevlevîhanenin semahanesinde 1 Ekim 1987 tarihinde gerekli düzenlemeler yapılarak Mevlevî Töreni yapılmıştır. Süleyman Erguner'in neyzenbaşılık görevini yerine getirdiği bu tören İstanbul'dan gelen Mevlevîlerce yatsı namazından sonra icra edilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Kemal Özmen, "Kütahya'nın İncisi Dönerler Camii", *Nalburkiye Dergisi*, Temmuz Ağustos 1992, S. 22, s.159.

¹⁶⁶ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.74.

¹⁶⁷ Kemal Özmen, *a.g.m.*, s. 161.

3.2.9. Hazire / Hâmuşan

M.1838/39 tarihli arşiv vaziyet planlarına göre, dergâh manzumesinin güneybatısındaki cümle kapısı ve giriş yolunun iki tarafında -batısında türbeye bitişik olanı büyük, güneyinde harem ve bahçesine bitişik olanı küçük- iki hâmuşân bulunmaktaydı. Bu iki hâmuşandan günümüze sadece Ergûn Çelebi Türbesine bitişik daha büyük olanı gelebilmiştir. Diğer küçük hâmuşân ise park haline getirilmiştir. Moloztaşlı ihata duvarıyla çevrili, 15 x 13 m. ölçüsünde, yamuk dikdörtgen hâmuşâna türbenin köşesine yakın bir kapıdan girilir. Otlarla kaplı, bakımsız hâmuşanda çoğu 19. yüzyıla ait çeşitli şekilde destarlı sikke başlıklı mezar taşları vardır

Hezar dinari mescidinin güneyinde yer alan hazirede Ahmed Halis Çelebi gibi tekkede görev yapmış bazı zevatın mezarları bulunmaktadır.¹⁶⁸ Günümüzde hazirede 22 mezar yer almaktadır. Bunlardan 17 mezarda baş taşı mevcuttur. Hazirede Mevlâna'nın nesebinden gelen isimler yanında; asker, vali gibi şahıslara ait mezar taşları da aynı mekânda bulunmuştur. Yani Mevlevîliğe gönül veren ve çeşitli hizmetlerde bulunan kimselerin en büyük idealleri arasında yer alan bu hazireye defnedilebilme arzusu gerçekleşmiş olmalıdır.¹⁶⁹ (Çizim 7)

Hazirede medfun bulunanlar; Ahmed Halis Çelebi, H. 1191 / M. 1777 tarihinde vefat etmiş ve hazireye defnedilmiştir.¹⁷⁰ (H.K. 1) Hacı Molla zâde Salih Ziya Bey, (H.K. 2) ve Hacı Molla zâde Abdurrahman Ferrûh Çelebilerin, (H.K. 3) hayatı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ali Rıza Efendi ise, (H.K. 4) aslen Çumralı olup, Ataiyye Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunmuş, H. 1314/ M. 1896 senesinde Kütahya'da vefat etmiş ve hazireye defnedilmiştir.¹⁷¹ Mehmet Faik Efendi'nin (H.K. 5) kim olduğu hakkında bilgi yoktur. Abdülkadir Çelebi, (H.K. 6) Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu, yani Ahmed Halis Çelebi'nin torunudur. Babasının Kütahya Mevlevîhanesi'nde 15 yıl şeyhlik yaptığı kabul edilir. Ahmet İhsan'ın (H.K.

¹⁶⁸ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.38.

¹⁶⁹ Ahmet Çaycı-Latife Durmuş, "Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi (Dönenler Camii) Haziresindeki Mezar Taşları", *İSTEM Dergisi*, Yıl:5, S. 10, 2007, s.209.

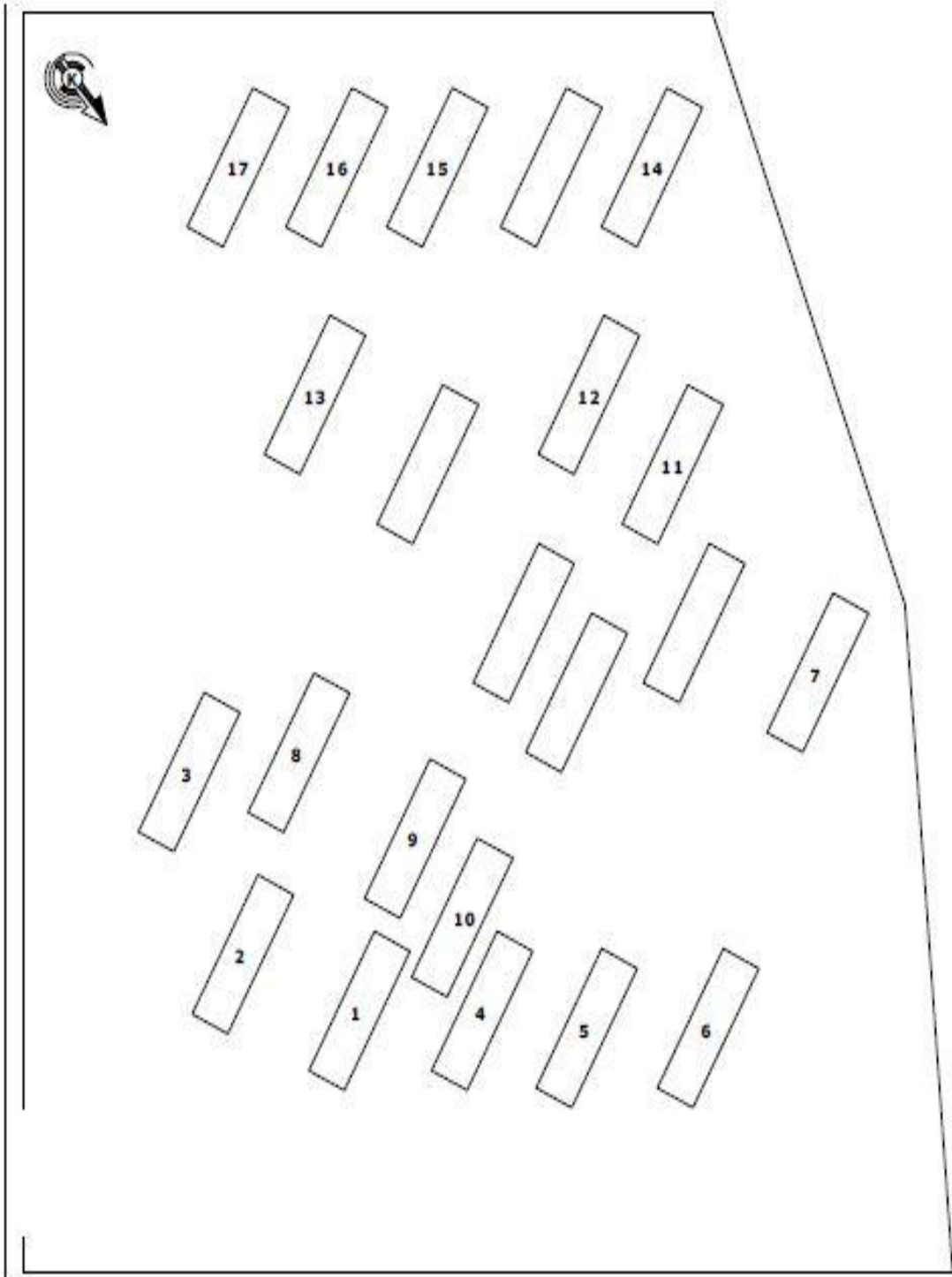
¹⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s.240.

¹⁷¹ Ahmet Çaycı-Latife Durmuş, *a.g.m.*, s. 211 ; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1997, s.522.

7) Mevlevî ailesine ait olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Aksine Ahmet İhsan'ın askerî eşrafla olan bağlantısı dile getirilmiştir. Şeyh Abdullah Efendi'nin, (H.K. 8) Şems-i Tebriz-i ahfadından olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Mehmet Sâib Dede (H.K. 9) 21 yıl şeyhlik görevini ifa etmiştir. Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu, Ahmet Halis Çelebi'nin torunudur.¹⁷² Abdurrahim Atâ Çelebi, (H.K. 10) Ahmet Halis Çelebi'nin oğludur. Eğitimini babasının yanında alarak şeyhlik makamına yükselmiş ve on beş yıl süreyle bu görevi yürütmüştür. 1207 / 1791 vefat etmiştir. Nesibe Hanım, (H.K. 13) Yahya Sâkıb Çelebi (H.K. 12) ve Rıza Efendi (H.K. 11) hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Re'fet Hanım'ın (H.K. 14) Halep Valisi Hacı Mehmet Ragıp Paşa'nın yakını olduğu anlaşılmaktadır. Fatma Hanım'ın (H.K. 15) Cezayirli Ahmet Bedri Efendi'nin kerîmesi; Kütahya Tabur ağası Hacı Faik Efendi'nin de baldızı olduğuna dair tüm bilgiler taş üzerinde bulunmaktadır. Ragıp Paşa'nın Kerimesi Nesibe Hanım (H.K. 16) ve Hamamcı Mevlevî'nin Kerimesi Ayşe Hanım (H.K. 17) hakkında kayıtlarda kim olduklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁷³

¹⁷² Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.74.

¹⁷³ Ahmet Çaycı-Latife Durmuş, *a.g.m.*, s.205-221.

Çizim 7: Hazire Krokisi (Latife Durmuş'tan)

3.2.10. Postnişinler

Kütahya Mevlevîhanesi'nde şeyhlik makamında bulunan kimselerden tespit edilebilenler şu şekilde sıralanmaktadır.

Ergun Çelebi: Ö. H.775/ M 1374

Celâleddin Ergûn Çelebi, Burhâneddin İlyas Paşa'nın oğlu, Germiyanoğlu Süleyman Paşa'nın torunudur. Süleyman Paşa Sultan Veled'in kızıyla evlendiğinden Celâleddin Ergûn'a da Çelebi unvanı verilmiştir.¹⁷⁴ Ergûn Çelebi'ye, Konya'da Şems makamında Şemsi tac giydirilerek hilafet verilmiş ve bir süre sonra Ergûn Çelebi H.730/ M.1330 yılında, Kütahya'da zâviye olarak varlığını sürdüren mevlevîhaneye ilk postnişin olmuştur. Sâkıb Dede, Çelebi'nin Kütahya'da meşîhati sırasında bazen Mevlevî külâhı bazen de Şemsi tâcı giydiğini, sandukasındaki sikkenin altında da Şemsi tâcın bulunduğunu nakletmektedir.¹⁷⁵ Ulu Arif Çelebi, Emîr Âlim Çelebi ve Emîr Vâcid Çelebi'den feyiz aldı. 45 yıl şeyhlik yaptıktan sonra burada öldü ve dergâhın hazîresine defnedildi.¹⁷⁶

Uzunçarşılı, Güner, Varlık, Özönder gibi yazarlar bugünkü Ergûn Çelebi Türbesinin vaktiyle Hezâr Dinarî tarafından bir mescid olarak yaptırılıp Ergûn Çelebi'nin bu mescidi mevlevîhane olarak kullandığı, ölümünden sonra da türbe haline getirildiği rivayetini bir gelenek olarak yaşatmak eğilimindedirler.¹⁷⁷ Vefatından önce makamını oğlu Burhâneddin İlyas Çelebi'ye bırakmıştır. Onun yerine de İlyas Paşa'nın torunu Zeyneddin Çelebi şeyh olmuştur. Ergûniyye Dergâhı diye anılan Kütahya Mevlevîhânesi, Konya ve Karahisar (Afyon) mevlevîhânelerinden sonra mevlevîliğin üçüncü önemli merkezi haline gelmiştir.¹⁷⁸

Burhaneddin İlyas Çelebi: Ö. H 798 / M. 1396

Ergûn Çelebi'nin oğludur. Babasından sonra şeyhlik makamına tensip edilmiştir. Burhaneddin Çelebi H. 729/ M 1329 - H.798/ M 1396 tarihleri arasında

¹⁷⁴ Sevgi Parlak-Barihüda Tanrıkorur, *a.g.md.*, s. 1.

¹⁷⁵ Sezai Küçük, "Dünden Bugüne Kütahya Mevlevîhanesi", *EKEV Akademi Dergisi* S. 29 (Güz 2006), s.55; *Sefine-i Mevlevîyye*, I, 60-62; *KMMA*, Dosya No: 51/29.

¹⁷⁶ Nuri Özcan, *a.g.md.*, s. 247.

¹⁷⁷ Şermin Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.* s.428.

¹⁷⁸ Nuri Özcan, *a.g.md.*,s.248.

yaşamıştır.¹⁷⁹ Şeyhu'1 ledun olarak ta tanınan Burhaneddin Çelebi'nin mevlevîlikte, vâsıl-ı sırr-ı menzil –i velâyet oldukları gibi şiirde de kürsi-i belağat üzerine bir mürşit olduğu belirtilmektedir. Manevi olarak yetkinliğinin yanında şiirde de önemli bir yeri olduğu hakkında bir kanaat vardır.¹⁸⁰ İlyas Çelebi 23 yıl şeyhlik yaptıktan sonra 1396 yılında vefat etmiştir. Uzunçarşılı ise vefat tarihi olarak 1493 yılını göstermektedir.¹⁸¹

Zeynüddin Çelebi: Ö. H. 818 / M. 1424

Burhaneddin İlyas Çelebi'nin amcasının oğludur. Şah Melik'in oğludur. 25 yıl şeyhlik makamında bulunmuş H. 828 / M. 1424'de vefat etmiştir.¹⁸² Doğan, kitabında vefat tarihi olarak H. 818 / M 1415 tarihini vermektedir. Tanrıkorur ise vefat olarak H. 818/ M 1424 tarihini vermiştir.¹⁸³

Anadolu'da meydana gelen Timur olayı mevlevîleri de etkilemiş, Yakup Çelebi'nin şehit edilişi üzerine yakınları başta Konya olmak üzere çeşitli yerlere hicret etmişlerdir. Bu olaydan sonra dergâh'a bir türbedar görevlendirilip H. 950/ M. 1543 yılına kadar dergâh bu şekilde idare edilmiştir.¹⁸⁴

Kütahyalı İbrahim Dede: Ö.1010 / 1601

Altmış yıl şeyhlik yapmış ve H. 1010/ M. 1601 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁵

Mehmed Dede: Ö. H. 1060 / M. 1650

İbrahim Dede'nin damadıdır. Aslen Kütahyalı olan Dede, Postnişin İbrahim Dede'ye intisab etmiş ve ona damad olmuştur. 50 yıl şeyhlik makamında bulunmuş H. 1060/ M. 1650 tarihinde vefat etmiştir. Uzunçarşılı, Mehmed Dede hakkında: "Güzel Farsça bilen ve ta'lik yazan bir kişiydi" demektedir ve vefat tarihini ise H. 1100 / M. 1688 şeklinde vermektedir.¹⁸⁶

¹⁷⁹ Cem Zorlu, *Mevlevîlerin Tarihi Sahih Ahmed Dede*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s.214.

¹⁸⁰ Ahmet Arı; *a.g.e.*, s.98.

¹⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s.240.

¹⁸² Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.75.

¹⁸³ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s. 65; Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 446.

¹⁸⁴ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.76.

¹⁸⁵ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.65.

¹⁸⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.226.

Hayatları hakkında belgelere dayalı önemli bir bilgi edinilemeyen, bu kişilerden sonra mevlevîhane, Küçük Arif Çelebi'nin kerîmesi Mesnevihan Kâmile Hanım ve Hüseyin Çelebi'nin kerîmesi Hacı Fatma Hanım tarafından idare edilmiştir.¹⁸⁷

Mustafa Sâkîb Dede Ö. H. 1148 / M. 1735

H. 1062 / M.1652'de İzmir'de doğmuştur. Asıl adı Mustafa, babasının adı İsmail, annesinin adı Halime'dir. 1678'de Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'nın maiyetinde Çehrin Seferi'ne katılmıştır. Bu sefer esnasında bir Mevlevî dervişinin etkisinde kalarak Mevlevîliğe ilgi duymaya başlamış, Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Neşâtî'nin yetiştirmesi Seyyid Mehmed Dede'nin yanında çile çıkarıp dede unvanını almıştır.

Mevlevîlik tarihinde önemli bir yere sahip olan “Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân” adlı eserini bu sırada yazmaya başladı. Sucu Mehmed Dede ile birlikte Konya'ya gitmiş burada Mevlevî Âsitânesi postnişini II. Bostan Çelebi tarafından Kütahya Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin edilmiştir. (H.1102/ M.1690) Sâkîb Dede'nin vefatında mevlevîhânenin hazîresine defnedildiği kaydedilmekteyse de hazîrede kabrine dair bir işaret bulunmamakta, sandukası bugün cami olarak kullanılan mevlevîhânenin camekânla ayrılan kısmında yer almaktadır.¹⁸⁸Kütahya'da 48 yıl şeyhlik yaparak H.1148 / M.1735'te vefat etmiştir.¹⁸⁹

Ahmet Halis Çelebi: Ö.H. 1191 / M.1777

Sakîb Mustafa Dede'nin oğludur. Annesi Havva Hanım'dır. H 1112 / M.1700 yılında Kütahya'da doğmuştur. İlk derslerini babasından alan Dede, iyi bir tahsil hayatı görmüştür. Babasının vefatından sonra şeyh olmuştur. Kırk üç yıl şeyhlik görevini yerine getirerek H. 1191 / M. 1777 yılında vefat ederek tekkede defnolunmuştur.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Ahmet Arı, *a.g.e.*, s.96.

¹⁸⁸ Ahmet Arı “Sakîb Dede” *DİA*, C.36, Ankara 2009, s.4.

¹⁸⁹ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s 69.

¹⁹⁰ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s. 77.

Abdürrahim Atâ Çelebi: Ö.H. 1206 /M. 1791

15 yıl şeyhlik yaparak H.1206/ M.1791 tarihinde vefat etmiştir. Kendisi ile ilgili bilgi bu kadardır.¹⁹¹

Mehmet Sâib Çelebi: Ö. H. 1227 / M.1812

Abdürrahim Ata Çelebi'nin oğludur. On bir yaşında şeyh olarak tayin edilmiş ve yirmi bir yıl bu görevde bulunmuştur. H.1227/ M 1812 tarihinde vefat etmiştir.¹⁹²

El- Hac Abdülkadir Çelebi: Ö.H. 1272 / M. 1855

Ata Çelebi'nin diğer oğludur. H. 1272 / M. 1855 tarihinde vefat etmiştir. Görev süresi kırk beş yıldır.¹⁹³

İsmail Hakkı Çelebi: Ö. H. 1310 / M. 1892

1231 tarihinde doğan İsmail Hakkı Çelebi 38 yıl şeyhlik yaptıktan sonra M. 1892 tarihinde vefat etmiştir.¹⁹⁴

İdris Hamdi Çelebi: Ö.1313 / 1895

H.1272'de doğan İdris Hamdi Çelebi, 2 yıl şeyhlik yaparak H. 1313/1894 M. tarihinde vefat etmiştir. İdris Hamdi Çelebi'ye, Abdülvahid Çelebi tarafından verilen şeyhlik beratı mevcuttur. Mehmed Ziya Bey kendisi ile Bursa'da tanıştıklarını, Dede'nin tevazu, sadakat, irfan ve bilgisine hayran olduğunu beyan etmektedir.¹⁹⁵

Hüsameddin Çelebi: Ö. ? (Doğum H. 1278)

İdris Hamdi Dede'nin vefatı üzerine meşihata oğlu Ergûn Çelebi'ye geçmiştir. Yaşının küçük olması medeniyle yerine zorunlu olarak vekâleten İdris Hamdi Dede'nin biraderi Ali Rıza Çelebi'nin oğlu Hüsameddin Efendi getirilmiştir. Mehmed Ziya, Kütahya ve Ergûniye Mevlevîhanesi hakkında vermiş olduğu bilgileri Hüsameddin Çelebi'den temin ettiğini belirterek kendisinin uluvv-i himmet, hüsn-i niyet ashabından, marifet sahibi bir şahıs olarak tanıtmaktadır.¹⁹⁶ Hüsameddin Efendi yaklaşık olarak 15 yıl Ergûn Çelebi'ye vekâleten bu görevi yürütmüştür. Ergûn

¹⁹¹ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.74.

¹⁹² Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.74

¹⁹³ Hasan Özönder, *a.g.e.*, s.77.

¹⁹⁴ Hasan Özönder, *a.g.e.*, s.77.

¹⁹⁵ Mehmed Ziya, *a.g.e.*, s.244.

¹⁹⁶ Mehmet Ziya, *a.g.e.*, s.245.

Çelebi liyâkatini alınca Hüsameddin Efendi görevi kendisine iade etmiştir.¹⁹⁷ Bu devir teslim töreniyle ilgili Mevlânâ Müzesi arşivinde bulunan bir belgede bilgiler verilmektedir.¹⁹⁸

Ergûn Çelebi: Ö. 1334 / 1915

Ergûn Çelebi, babası İdris Hamdi Çelebi adına görevi devralmıştır. Yaklaşık olarak H.1328 / M.1913 yılında görevi devralmıştır. Bu tarihten iki yıl içinde Hasan ve Nuri Dede'ler de vekâleten Mevlevîhanede görev yapmışlardır. Ergûn Çelebi bu tarihten itibaren ölüm tarihi olan M.1334/ M.1916'ya kadar görevini asaleten yürütmüştür.¹⁹⁹

Ergûn Çelebi Mevlânâ Müzesi arşivindeki belgede kendisi ve Hüsameddin Çelebi hakkında şu bilgilere yer verilmektedir. “Ergûn Efendi hilkatden saf dil, halktan ülfetten mütevahhiş herşeyi anlıyor ise de ifadeden aciz bir halde olduğu gibi safiyetiyle beraber zikrullahı devamı bazı harika zuhuruna badi olarak halkın hüsn-i zan ve teveccühüne mazhar olmuş. Hüsameddin Efendi'nin bir tavr-ı avam – pesendanede bulunması muma ileyh hakkındaki teveccühe bir kat daha sebebiyet vermiş.” denilmektedir.²⁰⁰

Mustafa Yeşil Kütüphanesi'nde 37/28 numaralı kayıtlı bir fotoğrafta Celaleddin Ergûn Çelebi görülmektedir. Fotoğraf arkasındaki bilgiye göre Son Postnişin Ergûn Çelebi (SSK'dan emekli madenci Hüsametdin Özbudak'ın dedesi, Hamdi Özbudak'ın Amcası, M. 1923-24 yıllarında Bu bilgi Mustafa Kalyon tarafından verilmiştir) denilmektedir. **(Resim 32)**

¹⁹⁷ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.75.

¹⁹⁸ Bkz. *KMMA:97-52 a-b.*

¹⁹⁹ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.77.

²⁰⁰ Bkz. *KMMA:97-52 a-b.*

Resim 32: Ergün Çelebi ve Mevlevî Dervişler (M. H. Yeşil'den)

Amil Çelebi: Ö. ?

Hüsameddin Efendi ile beraber vekâleten bu görevi yerine getirdikleri bilinmektedir.²⁰¹

Ahmet Remzi Akyürek:M.1872-1944

Mevlânâ Dergâhı poştnişini Said Hemdem Çelebi'nin müşidi Seyyid Süleyman Türâbî sülâlesinden gelen Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Süleyman Atâullah Efendi'nin oğludur. Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı. II. Meşrutiyetin ilânından sonra gittiği Konya'da Abdülhalim Çelebi'nin emriyle Çelebizâdeler'e Mesnevi okutmuştur. Daha sonra Kütahya Ergüniye Mevlevîhanesi'ne şeyh vekili olarak gönderilmiş, 1909'da Kastamonu Mevlevîhanesi'ne şeyh olmuştur. 1913'te Halep Mevlevîhanesi postnişinliğine tayin edilerek, I. Dünya Savaşı başlayınca, İstanbul'dan Filistin cephesine hareket eden Mevlevî taburuna katılarak taburun başında önce Şam'a, daha sonra Medine'ye

²⁰¹ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.77.

gitmiştir. Ankara'da da bir süre Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavir olarak çalışmış, 6 Kasım 1944'te Kayseri'de vefat etti; cenazesi Seyyid Burhâneddin Tirmizi'nin türbesine defnedildi.²⁰²

Hasan Dede: Ö. H.1327 / M. 1909

Kütahya Mevlevîhanesi'ne vekil olarak atanmıştır. Ahmet Remzi Dede gibi salâhiyetli bir şahıstır. Hayatının Kütahya'daki görevinden önceki döneme ait herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Kütahya'daki görevi kısa sürmesine rağmen, kendisine verilmiş olan vekâleti hakkıyla ifa etmeye çalışmıştır. Hasan Dede hem dergâhın yönetilmesi hem de Kütahya halkıyla bütünleşme ve güvenini sağlamada başarılı olmuş bir şahıstır.²⁰³

Mustafa Nuri Dede: Ö. M.1912

Hasan Dede'yi müteakip Çankırı Mevlevîhanesi Şeyhi Mustafa Nuri Dede Mevlevîhane'ye vekâleten Nuri Dede atanmıştır. Nuri Dede hizmette bulunduğu sırada mevlevîhaneyi gerek vakıf gerekse de manevi açıdan derleyip toparlamak için ne gerekiyorsa yapmıştır. Vakfın gelir ve giderine azami dikkat etmiş gereksiz bazı harcamalardan kurtarmaya çalışmıştır.²⁰⁴

Sâkıp Çelebi: Ö. 1942 – 1943

Nuri Dede'yi müteakip Sâkıp Çelebi dergâhın başına geçmiştir. 1942-1943'te vefat ettiği Mezarlığına defnedilmiştir.²⁰⁵

3.2.11. Mevlevîhanenin Son Dönemleri

İdris Hamdi Dede'den sonra insani unsurların da ortaya çıkmasıyla Turuk-ı Âliye geleneğine uygun olmayan bazı nahoş olaylar yaşanmıştır. Postnişin Şeyhler Sakıp ve Ergün Çelebilerin yaşlarının küçük olması, yerlerine vekâleten Hüsameddin Çelebi, Ahmet Remzi Dede, Hasan Ulvi Dede ve Mustafa Nuri Dede gibi dirâyetli ilim irfan sahibi, Mevlevî düşüncesine sahip şahısların sebebi tam anlamıyla

²⁰² Hasibe Mazıoğlu "Ahmet Remzi Akyürek" *DİA*, C. 2. Ankara 1989, s.305.

²⁰³ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.81.

²⁰⁴ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.85.

²⁰⁵ Barihüda Tanrıkorur, *a.g.t.*, s. 447.

anlaşılamayan nedenlere binaen hüsnü kabul görememiş olması bu durumların en büyük sebeplerinden birisi olarak gösterilmektedir.

Özellikle İdris Hamdi Dede'den sonra bu işin ehli vekil dedelerin göreve getirilmiş olmasına rağmen, mevlevîhane çevresindeki intizamsızlık tam anlamıyla giderilememiştir. Gelirlerini oluşturulan vakıfların harcamaların hedefinden uzaklaştırıldığı ve benzeri şayialarla tatsız olayların vuku bulmasına neden olmuştur.²⁰⁶

²⁰⁶ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.89.

IV. BÖLÜM

ERGÛNİYE MEVLEVİHANESİNDE YETİŞEN SANATKÂRLAR

4.1.Celâleddin Ergûn Çelebi

Mevlevîliğin Kütahya'daki bilinen en büyük ve ilk temsilcisi Ergûn Çelebi'dir. Çelebi'nin doğum tarihi hakkında farklı bilgiler olmakla birlikte H.700 / M.1301 ile H.775 / M.1373 tarihleri arasında yaşamıştır. Esrar Dede, “ Ergûn Çelebi Germiyan sülalesinden olup babası İlyas Paşa, annesi ise Abide Melek Hatun'dur. Kendisinden başka Alaaddin isminde bir erkek kardeşi, Tahire Hanım isminde bir de kız kardeşi vardır.”²⁰⁷ demektedir.

Ulu Ârif Çelebi, Emîr Âlim Çelebi ve Emîr Vâcid Çelebi'den feyiz almıştır. Sâkıb Dede, Mevlevîliğin ilk dönemlerinde tarikatın yayılmasında büyük hizmetleri olan Dîvâne Mehmed Çelebi'nin babası Abâpûş-i Velî'den de (Ö.890/1485) istifade ettiğini söylerse de bu tarih bakımından mümkün değildir. Bir ara Bursa'ya giderek Geyikli Baba'nın sohbetlerine katıldığı, Ahî Evran'ın Celâleddin Ergun'un müridi olduğu, Ahî Mustafa ve Ahî Erbasan adlı iki fütüvvet şeyhinin de kendisine intisap ettiği söylenmektedir.²⁰⁸

Sâkıp Dede'ye ait Sefîne'de kendisine Çelebi ünvanı ile kendilerine nida edilmesini, Allah'a ait bir isim olan “Çalap” ile karışmaması için kabul etmemiştir. Bunun yerine “Efendi” lafzının kullanılmasını tercih etmiştir denilmektedir.²⁰⁹

Sâkıp Dede, Ergûn Çelebi'ye, Şems makamında yedi terklı şemsî tac verildiğini, Kütahya'da bazen mevlevî külâhı bazen de şemsî tac giydiğini söylemekte, sandukasındaki sikkesinin altında Şemsi tac bulunduğunu ifade etmektedir.²¹⁰

Hasan Ulvi Dede, dergâhın tarihi ve Ergûn Çelebi hakkındaki bilgiler şu şekildedir. “...ve şimdi Ergûn Çelebi Hazretlerinin ve fihi hak-i itrnâk buldukları

²⁰⁷ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s.207.

²⁰⁸ Nuri Özcan, *a.g.md.*, s. 247.

²⁰⁹ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.* s. 57.

²¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, s.123; Mustafa Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyan*, 1331 Mısır, s.61.

makamdır. Sair mevâkia bina inşa ettirmek. Bu suretle dergâhımızın bânisi Hezar Dinâr Hazretleri olduğu ve Hazreti Ergûn Çelebi kuddise sirruhu Hazretleri Konya'da Seccâdenişin irşad olan Emîr Âlim Çelebi kuddise sirruhu ile çokça musâhabet iderek ruhaniyyeti cenâb-ı destegirle Kütahya'ya gidüp irşâd ve ihyâ buyurması emir. Ve bu işâret-i maneviye tebean Kütahya'ya teşrif ve Hezar Dinar Hazretlerinin evkafından bulunan makâm-ı mübârekede ve 730 tarihlerinde dergâh küşâd e icrâ-i âyin-i irtihâllerinde mahdum-ı ekremleri Burhaneddin İlyas Çelebi andan sonra”²¹¹

Uzun müddet şeyhlik yaptıktan sonra vefat edip dergâhın hazîresine defnedilmiştir. Vefatından önce makamını oğlu Burhâneddin İlyas Çelebi'ye bıraktı. Onun yerine de İlyas Paşa'nın torunu Zeyneddin Çelebi şeyh oldu. Erguniyye Dergâhı diye anılan Kütahya Mevlevîhânesi, Konya ve Karahisar (Afyon) mevlevîhânelerinden sonra Mevlevîliğin üçüncü önemli merkezi haline gelmiştir.²¹²

Eserleri:

Ergûn Çelebi'ye dair tek kaynak olan Sâkıb Dede, Ergûn Çelebi'nin “Gençnâme” ve “İşaratü'l-Beşara” isimli iki eseri olduğunu bildirip, şiirlerinden bazı bölümler aktarılmışsa da, Abdülbaki Gölpınarlı bunların Ergûn Çelebi 'ye ait olduğunu kabul etmemektedir.²¹³

1. **Gencnâme:** "İnsân-ı kâmil" kavramını anlatan Türkçe kırk beyitlik bu mesneviyi Sâkıb Dede eserinde ondan naklen aktarmaktadır.²¹⁴ Mesnevinin bir beytinde geçen "Fâizî" mahlâsından hareketle Gencnâme'nin Celâleddin Ergûn'a ait olmadığı öne sürülmüştür.²¹⁵

2. **İşâretü'l-beşâre:** Mevlevî âyininin özelliklerinin anlatıldığı eser on sekiz "nükte"ye ayrılmıştır. Sâkıb Dede'nin kendi üslûbuna dönüştürerek eserine aldığı bu risâlenin mevlevî âyininin son şeklini aldıktan sonra kaleme alındığı için başka bir müellife ait olduğu ileri sürülmüştür

²¹¹ Hasan Ulvi Dede, *KMMA*, 51/29.

²¹² Nuri Özcan, *a.g.md.*, s. 247.

²¹³ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.123.

²¹⁴ Mustafa Sakıp Dede, *a.g.e.*, s.68.

²¹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.123.

3. **Çihl Keli-me-i Tayyibe:** Celâleddin Ergûn'un, Arapça ve Farsça bazı tasavvûfi-ahlâkî sözlerini aktararak tercüme ve şerheden Sâkib Dede, onun ayrıca Çihl Kelime-i Tayyibe adlı mensur bir eseri olduğunu söylemektedir.²¹⁶ sayıları 40 olan “ Aşık tecelli ve teselli arasındadır” şeklinde bazı ifadelerini Mustafa Sakıp Dede toplayarak şerh etmiştir.²¹⁷

Çalışmamız içerisinde Celâleddin Ergûn Çelebi'ye, Kütahya Mevlevîhanesinin kurucusu olması ve yazmış olduğu eserlerle, Müellif ve Şair hüviyetiyle yer verdik. Kendisinin Ulu Ârif Çelebi, Emîr Âlim Çelebi ve Emîr Vâcid Çelebi'den feyiz aldığı ve Kütahya'ya mevlevîliği burada yayması emriyle gönderildiği düşünülecek olursa şiirlerinde ve mensur eserinde mevlevîlik öğretisinin ipuçları gözlemlenmektedir. XIV. yüzyılın ilk yarısı mevlevîliğin tarikat ritüellerinin oluşturulduğu ve sistematik bir yapı oluşturulmaya çalışıldığı düşünüldüğü zaman Ergûn Çelebi'nin de eserlerinde genel olarak mevlevîlik düstürünü irdelemiştir denilebilir.

4.2. Burhâneddin İlyas Çelebi

Ergun Çelebi'nin oğludur. Babasından sonra şeyhlik makamına geçmiş 23 yıl bu görevde kaldıktan sonra H.798 / M.1395 yılında vefat etmiştir.²¹⁸ Şeyhu'l-ledün olarak da tanınan Burhâneddin Çelebi'nin mevlevîlikte; vasıl-ı sırr-ı menzil-i velâyet oldukları gibi şiirde de kürsî-i belağat üzere bir mürşid olduğu sefine'den mülhem olarak hakkındaki bütün kaynaklarda belirtilmektedir.²¹⁹

Esrar Dede, Tezkiresinde Çelebi'nin şiirlerine örnek olarak şu şiire yer vermiştir.²²⁰

²¹⁶ Mustafa Sakıp Dede, *a.g.e.*, s.68.

²¹⁷ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.58.

²¹⁸ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s. 75.

²¹⁹ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s. 63; Mustafa Sakıp Dede, *a.g.e.*, s.98.

²²⁰ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'ara-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, Hızr. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları Ankara 2000. s.54.

Ya Rab ez s z-i mahabbet n le-i c ng h deh

D de-i Ő y n-ı d d r u dil-i  g h deh

Ya rab, sevgilinin yakıŐıyla, canı eksilten inleyiŐ ver

G rmeye layık bir g z ve haberdar bir kalp ver

  n dem-i  hir koned novmid ez her  i ki hest

 n i b yest-i cen b-ı rahmet est an g h deh

Son nefes, var olan herŐeyden umutsuz kıldığından

Rahmet ediciliğin gerektirdiği Şeyi o zaman ver

Seddi-i r h-ı behremend  h hiŐ-i bivakt Őod

Morg-i biheng m-ı fırsat-ı derg h deh

Pay olma yolunun seddi, vakitsiz istek oldu

Bizim zamansız kuŐumuzun derg ha gitmesine fırsat ver

Gayr-i horsendi ned red derdi n d ri dev 

H h zer-i dehdehi deh h h berg-i k h deh

Yokluk derdinin kanaatk rlıktan başka devası yok

İster tam ayar altın ver, ister saman yaprağı ver

‘İŐret-i yek dem dehed hoŐy r r  sırr-ı Şad hum r

Bes neŐ t-ı b hod  ez h tır-ı  g h deh

Bir anlık iŐret, akıllı kimseye y z mahmurluğun sırrını verir

Haberdar d Ő nceden dolayı kendinden ge me mutluluğu ver

Tûtyâ rûşen nesâzed çeşm-i şebgîr-i merâ

Şemmeî bâd-ı sabâ ez hâk-ı ân dergâh deh

Benim alacakaranlık gözümü sürme aydınlatmaz

Ey sabah rüzgârı o dergâhın toprağından bir koku ver

4.3.Fatma Hanım

Çelebi Arif Efendi'nin kızıdır. Babası Kütahya hanedânından ve dergâh-ı âli müteferrikasından Mustafa Ağa'dır. İyi bir öğrenim görmüş olan Fatma Hanım Şairdir. Osman Paşazâde adında Kütahya eşrafından birisi ile evlenmiştir. Kısa süren bu evliliğinden doğan kızı Aişe'nin de ömrü kısa olmuştur. Eşini de kaybettikten sonra münzeviyane bir yaşam sürmüş, dervişlerle birlikte hacca gitmiştir. Hac dönüşü Mevlânâ'nın kabrini ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında bazı şiirler söylemiştir. Bütün hayatını tedrisata adayan Fatma Hanım, kısa süren evliliğini müteakip evlenmemiş, yaşadığı dönem içerisinde çevresinin meseleleriyle hem-dem olmuş, bu arada Mesnevi'nin maneviyatı üzerine yoğunlaşmış, sehavetinden dolayı kendisine Ümmü'l Fukara denilmiştir.²²¹

Fatma Hanım'ın, Mustafa Sâkıb Dede'nin Kütahya'da kalmasına ve hizmetini bu müesseseye yoğunlaştırmasına büyük katkısı olmuştur. Terbiyesi altında bulunan Hüseyin Çelebi'nin kızı Havva Hanımla evlendirmiş ve bu olay Ergûniyye Mevlevîhanesi için bir dönüm noktası olmuş, Mustafa Sâkıb Dede'nin Kütahya'ya tamamen bağlanmasına ve tekkenin en önemli dönemlerinden birisini yaşamasına vesile olmuştur.²²²

Fatma Hanım'a ait bir divan bulunduğu, Vekil Mustafa Nuri Dede'nin şu bilgilerinden anlaşılmaktadır.“ Hacce Fatma Hanım'ın divançesi merhum ve mağfurun leh Said Hemdem Çelebi kuddise sirruhu hazretlerinin Derseadetten teşriflerinde birer suretlerine yazdırup yine göndermek üzere emanet suretiyle götürülüp iade edilmeyerek Konya'da kaldığı...”şeklindedir. Bazı kayıtlarda varlığı

²²¹ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.78.

²²² Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.90.

hakkında bu şekilde bilgi verilen Fatma Hanım'ın divanına şu ana kadar rastlanılmamıştır. Fatma Hanım H.1122 / M.1710 tarihinde vefat etmiş olup, kabri türbededir.²²³

Sâkıb Dede, Sefine'de kendisine ait iki şiire yer vermiştir.

Mevlâyadır velamız ve biz mevlevîleriz

Ser-mest-i sırr-ı marifet-i mesnevîleriz

Neyler gib ki seyr-i makâmât etmede

Hem-pâ-yi vecd ü hâlet-i hûy-i kavîleriz

Bîgânelerle peyrev-i pîr olmazız hele

Hem demler ile kâfile-i manevîleriz

Bî-üft ü hîz tayy-i mekân eyleriz müdâm

Sellâk-i zâd u râhile-i pertevîleriz

Mânend-i şems Fâtıma tenhâ-rev ol yürü

Mevlâyadır velâmız ve biz mevlevîleriz²²⁴

²²³ Abdurrahman Doğan *a.g.e.*, s.91.

²²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.232.

4.4. Ulûfecizade Mehmed Dede

50 yıl şeyhlik yaparak 1060/1650 yılında vefat etmiştir.²²⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Dede' nin güzel ta'lik yazan bir hattat olduğunu ifade etmekte ve vefat tarihini H.1100 / M.1689 olarak vermektedir.²²⁶ Kaynaklar içerisinde kendisi ile ilgili sadece bu bilgilere ulaşılabilmektedir.

4.5. Câfer Dede

Kendisinin hayatı hakkında pek fazla bilgi sahibi değiliz. Uzunçarşılı, Kütahya Şehri isimli kitabında kendisiyle şu bilgileri aktarmaktadır. “Kütahyalıdır, burada tahsil gördü ve Kütahya Mevlevî şeyhi Ulûfecizade Mehmet Dede'ye intisap etti. Cafer Dede, sanayii nefiseden olan yazıya vakıf ve mahir olup eski hat envaından olan sülüs ve nesih denilen yazıları pekiyi yazardı. Talık yazıyı şeyhi Mehmet Dede'den öğrenmiş ve onuda pek yazmıştır.”²²⁷

4. 6. Mustafa Sâkıp Dede

Mustafa Sâkıp Dede, 1652/1653 yıllarında İzmir de doğmuştur. Babası İsmail Efendi, Annesi Halime Hanımdır. Endülüs'teki 1492 haçlı istilasından önce İzmir'e yerleşen bir ailenin oğludur.²²⁸ İzmir'deki ilk tahsilinden sonra buradaki hocaları yeterli görmeyerek İstanbul'a gitmiş, burada Sarfû Nahiv, Mantık ve Me'ani derslerinden dersi am olmak için Fatih Medresesi'ne gitmiştir. Kısa zamanda dikkatleri üzerine çekmiş ve büyük bir üne sahip olan Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'nın himayesine girmiştir. Paşayla beraber M.1678 tarihindeki Çehrin Seferi'ne katılmıştır. Bu sefer esnasında kendisine hâsıl olan bazı haller dolayısıyla ve tanıştığı Derviş Hac Muhammed Mevlevî adlı bir şahsın etkisiyle Mevlevîliğe ilgi duymaya başlamıştır.²²⁹

Edirne'ye giderek Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Neşâtî'nin yetiştirmesi Seyyid Mehmed Dede'nin yanında çile çıkarıp dede unvanını alarak, İstanbul'a dönüşünde

²²⁵ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.65.

²²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 254.

²²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 226.

²²⁸ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.65.

²²⁹ Ahmet Arı, *a.g.e.*, s.22.

Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'ye intisap etmiş, ondan bir yıl kadar Mesnevî okuyup, ardından Nesîb Dede, Hasîb Dede, Lebîb Dede, Vehbi Dede ve Müneccimbaşî Ahmed Dede ile birlikte Mısır'a gidip üç ay kadar Siyâhî Dede'nin hizmetinde bulunmuştur. Mısır'dan dönünce Galata Mevlevîhânesi'nde şeyhi Gavsî Dede'ye hizmet etmeyi sürdürmüş, Beşiktaş Mevlevîhânesi'ndeki mukâbelelerde bulunan ve zaman zaman buradaki mukabelelere katılan IV. Mehmed ile sohbet etme imkânına kavuşan Sâkîb Dede'nin bu sohbetlerde padişahla kurduğu yakınlık Müneccimbaşî Ahmed Dede'nin onu kıskanmasına yol açmıştır. Bu dönemde İstanbul'dan ayrılıp Edirne'ye giderek Serez, Filibe, Selânîk ve Bosna başta olmak üzere bütün Rumeli'yi dolaşmıştır.²³⁰

Mustafa Sâkîp Dede, bu seyahatlerinin ardından Konya'ya giderek, burada II. Bostan Çelebi tarafından 1690 tarihinde Kütahya Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin edilmiştir. Sâkîp Dede'nin bundan sonraki hayatı vefatına kadar bu şehirde geçecek ve burada 46, bazı kaynaklara göre ise 48 yıl şeyhlik yapmıştır. Onun Kütahya'ya şeyh olarak tayininde mevlevî kadınlarının ileri gelenlerinden Kamile Hanım'ın kızı Fatıma Hanım etkili olmuş, Kütahya'da onu kendisine evlat edinerek kardeşi Hüseyin Ağa'nın kızı Havva Hanım ile evlendirmiştir.²³¹ Sâkîp Dede, bu eşiyle 22 yıl evli kalmış, onun vefatı üzerine Nesibe isimli bir hanımla evlenmiştir. Üçüncü evliliğini ise Ümmühani isimli dul bir kadınla yapmıştır.

Sâkîp Dede'nin Kütahya Mevlevîhanesi'nde göreve başlaması buranın önemini birden bire artırmış, burada çeşitli ilimler okutulmaya başlanmış ve yüksek seviyeli Farsça eğitimiyle edebi hayat çok canlanmış, dolayısıyla burası en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Bütün bu faaliyetler Sâkîp Dede'yi mevlevî camiasında çok önemli bir isim haline getirmiş ve etrafında pek çok insan toplanmıştır. Burada zikredilmesi gereken en önemli olay ise Ebubekir Dede ve oğlu Nutki Dede'nin Sakîp Dede tarafından yetiştirmeleridir.²³²

²³⁰ Ahmet Arı, "Sakîb Dede", *DİA*, C.36, Ankara 2009, s.4.

²³¹ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.67.

²³² Mustafa Özçelik, "Kütahya'da bir Mevlevî Şeyhi: Sakîp Dede", *Yedi İklim Kültür Sanat Medeniyet Edebiyat Dergisi* S. 211, Ekim 2007, s.133.

Sâkîb Dede, uzun yıllar süren şeyhlik döneminde aralarında önemli şahsiyetlerin de bulunduğu çok sayıda derviş yetiştirmiş, bunlar Esrar Dede tarafından “hânedân-ı Sâkîbiyye” diye anılmıştır. Osmanlı modernleşmesinde büyük payı olan şeyh ailelerinden en önemlisinin başındaki Seyyid Ebûbekir Dede onun derviştir. Sâkîb Dede’den Seyyid Ebûbekir Dede’nin oğlu Ali Nutkî Dede’ye ve Şeyh Galib’e uzanan mânevî ve fikrî bir köprü kurmak mümkündür. Şeyh Galib ve Esrar Dede’nin övgü dolu ifadelerle andığı Sâkîb Dede, düzenli bir medrese tahsili gördükten sonra bilinçli bir şekilde Mevlevîliği kendine tarikat olarak seçmiştir.²³³ Kütahya’da 48 yıl şeyhlik makamında bulunan Sâkîb Dede, H.1148/M.1735’de vefat etmiştir.²³⁴

Eserleri:

1. Divan: Mevlevîliğin divan edebiyatı içerisindeki en önemli temsilcilerinden biri olan Sâkîb Dede 5689 beyitlik hacimli bir divana sahiptir. Beş yazma nüshası bulunan eserin tenkitli neşri Ahmet Arı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu neşirde otuz yedi kaside, iki müsemmen, beş müseddes, iki tahmis, 165 gazel, bir müstezad, yirmi iki tarih kıtası, kırk sekiz rubâî, altmış bir kıta,elli bir nazım, bir mülemma‘ bulunmaktadır.²³⁵

2. Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân (I-III, Mısır 1283). Sâkîb Dede, mevlevîlik tarihine dair eserinin ilk cildinde Menâkıbü’l- Ârifin’in bittiği tarihten kendi zamanına kadar Konya Mevlevî Âsîtânesi’nde postnişin olan çelebilerin biyografilerine yer vermiştir. Karahisar (Afyon) ve Kütahya mevlevîhânelerinin kurucuları olan, anne tarafından Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin soyuna mensup çelebilerin biyografileriyle başlayan cildin sonunda Mevlânâ’nın soyundan ileri gelen kadınların biyografileri yer almaktadır. Eserin II. cildi çeşitli Mevlevîhanelerde şeyhlik yapanlara ayrılmıştır. III. cilt yetmiş sekiz ünlü mevlevî’nin biyografisini içerir.²³⁶

Abdülbaki Gölpınarlı, Sefîne’nin bu yönüne dikkat çekerek sıkı bir tarihî tenkide tâbi tutulmadan eserden faydalanmaya imkân olmadığını belirtir. Son derece

²³³ Ahmet. Arı, *a.g.md.*, s.5.

²³⁴ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.69.

²³⁵ Ahmet Arı, *a.g.md.*, s.5.

²³⁶ Ahmet Arı, *a.g.e.*, s.29.

ağır ve ağıdalı bir üslûpla yazılan kitap bu iki kusuruna rağmen mevlevîlik tarihinin önemli kaynaklarından biridir.²³⁷

Sâkıb Dede'nin bir gazeli şu şekildedir.

Gencîne-i sırr-ı dile virânelerüz biz

Fânûs-ı belâ şem'ine pervânelerüz biz

Fark itmez isek ayb degül germ ile serdi

Her hâl ile bî-gâile dîvânelerüz biz

Şabbâ-yı feragat vireli neş'e dimağa

Âzade-i endişe-i gam-hânelerüz biz

Birdür bize bu nat'-ı gamun bürd ile matı

Sâbit-kadem-i ma'reke merdânelerüz biz

Gadr eylemezüz ülfet-i bî-zât ile kadre

Hîşân-ı vefâ-düşmene bîgânelerüz biz

Reftâr-ı pesendîde yeter meşrebe zîver

Zûr eylemezüz himmete ferzânelerüz biz

Yâd itmez idi nâmumuzu kimse vefikin

Cem'iyet-i ehl-i dile efsânelerüz biz

Eylerse cüda kâh-i teni bâd-ı fenâ-hîz

Memnum olur gevher-i cân dânelerüz biz

Gelmez dil-i pür-şûrumuza fikr-i ser ü pâ

Tâ şubh-ı ebed 'ışk ile meatânelerüz biz

²³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.123.

Hünkâr-ı hakikat kulı kurbânı olaldan

Fahr itmede bu fakr ile şâhânelerüz biz

SÂKIB nice fehm itse gerek bizleri vâ'iz

Mestûr-ı ser-â-perde-i rindânelerüz biz

4.7.Ahmet Halis Çelebi

Mustafa Sâkîb Dede'nin oğludur. Annesi Havva Hanım'dır. Doğumu H. 1113 / M. 1700'dür. Yetişmesinde Babası Mustafa Sâkîb dede'nin önemi büyüktür. Babasının vefatını müteakip H. 1148/ M. 1735'de Ergûniyye Mevlevîhanesi Şeyhi olmuştur. Yaklaşık olarak 42 yıl şeyhlik yaparak H. 1191 / M. 1777 tarihinde vefat etmiştir. Kabri tekkenin hazîresindedir.²³⁸

Mevlevîler subha dek şeb zindedar olmaktadır

Girye vü sûzişle mahviyetleri hep manevî

Mahveder şem'i fitl-i aşk ile sûzan edüp

Oldığıçün şu'lesi şekl-i külâh-ı Mevlevî

kıtalarını İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Halis Ahmed Dede'ye ait olduğunu tespit etmiştir.²³⁹

Babası Mustafa Sâkîb Dede'yi anlattığı; kısaca "Tufeyl-i Sefine" diye atıfta bulunulan eserde Mustafa Sâkîb Dede anlatılmakla beraber Kütahya'nın XVII. yüzyıldaki sosyal durumu hakkında da önemli bilgilere yer verilmekte olup, Abdurrahman Doğan tarafından bu eserin transkripti yapılmaktadır.

Şu şiiri hakkında bilgi içeren bütün kaynaklarda geçmektedir.²⁴⁰

Gören kûyinde cûş-i mevc-i giryem yem kıyâs eyler

O gül rûhsar ise manend-i şebnem nem kıyas eyler

Eğer zehr olsa nûşeyler râkibin sunduğu câmı

Ben ana âb-ı hayvan dahi versem sem kıyâs eyler

²³⁸ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.72.

²³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 239.

²⁴⁰ Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 156.

Gam la'li ile hûn-âbe-i paş-ı mihned oldukça

Sîrişk-i çeşmimi seyr eden âdem dem kıyâs eyler

Dil istîbâd eder ol denlü neyl-i devlet-i vaslı

Eğr sââm olsa ol âhû-yı mahrem rem kıyâs eyler

Senin her bir sözün bir gevher-i sencîdedir Hâlis

Veli keş-tâb olan yârân-ı ebkem kem kıyâs eyler

4.8. Esîf Sıdkî Dede

Esif Sıtkî Dede'nin asıl adı Mehmed (Muhammed)'dir. Şiirlerinde Esîf ve Sıdkî mahlaslarını kullanmıştır. Kütahya'nın Tavşanlı kasabasında H. 1110/ M. 1698-99 tarihinde doğmuştur.²⁴¹ Esîf Dede; Şeyh Pîr Mehmed Efendi'nin torunu, Abdülhalîm Bey'in oğludur. Dedesi Pîr Mehmed Efendi Halvetî şeyhidir. Tavşanlı'ya bağlı Ayvalı köyünde irşat vazifesi görmüş ve vefâtından sonra da oraya defnedilmiştir.²⁴²

Esîf, ilk tahsilini babasının yanında alarak hem zamanın resmî ilimlerini tahsil etmiş hem de Halvetî tarîkatı âdâbına göre seyr ü sülûka devam ederek belli bir süre halvet ve riyâzetle manevî yönden nefsinin terbiye etmiştir. Daha sonra babasının telkin ve tenbihleriyle Kütahya'da bulunan, Mustafa Sâkîb Dede (ö. 1735)'ye intisâb etmiştir.²⁴³

Sâkîb Dede'nin yanında mevlvî usûl ve âdâbına göre eğitilen Esîf Dede, çile çıkararak "dedelik" makamına yükselmiştir. Buradaki eğitimi tamamlandıktan sonra doğduğu yer olan Tavşanlı'ya dönmüştür. H. 1133/ M. 1720-21 tarihinde Halvetî

²⁴¹ Esrâr Dede, *a.g.e.*, s.36.

²⁴² Mustafa Erdoğan, "Tavşanlı Mevlevîhanesinin Kurucusu Mehmed Esîf Dede'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerine Bir İnceleme", *Mevlânâ Araştırmaları-II*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, s. 103.

²⁴³ Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 36.

şeyhlerinden Ahmed Efendi'nin büyük oğlu Seyyid Ebubekir Dede, Tavşanlı'ya vararak Esîf Dede'nin dervîşi olmuş ve ondan ders okumuştur. "Kitâbu Ebu'l-leys" in mukaddimesini tamamlayıp, ilm-i sarf okumaya başlamış; sarfı tamamladıktan sonra ise nahivde "Kâfiye" ve "Molla Câmî"yi okumuştur.²⁴⁴

Esîf Dede, H. 1139/ M. 1726-27'de Tavşanlı'da bir mevlevî zâviyesi kurmuş ve altı seneden ziyade şeyhlik yaparak, henüz genç denilebilecek bir yaşta, otuz beş yaşında vefat etmiştir.²⁴⁵

Esif Sıtkî Dede'nin bir divanı vardır. Divanında 175 gazel, 7 Murabba ve 3 müseddes olmak üzere 185 şiiri vardır.²⁴⁶

Gazellerinden bir tanesi şu şekildedir.

Evvel 'aşka düşmeyen ûlâya olmaz âşinâ

Bezli makdûr itmeyen a'lâya olmaz âşinâ

Nâr-ı 'aşkda cismini kıla güdâz subh[u] mesâ

Cânın îsâr itmeyen Mevlâ'ya olmaz âşinâ

Ziyy-i Hakk'a indimâca fahrını kıl mu'tedim

Kibrini terk kılmayan Kübrâ'ya olmaz âşinâ

Mekteb-i irfânda al çizî ne-dânem dersini

Terk-i dâniş itmeyen dânyaya olmaz âşinâ

Sûz-ı 'aşkdan bî-haber her rûz u şeb huftu olan

Sırr-ı sübhâne'llezi esrâyâ olmaz âşinâ

²⁴⁴ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s.327.

²⁴⁵ Cem Zorlu, *a.g.e.*, s.329; Esrâr Dede, *a.g.e.*, s.37.

²⁴⁶ Reyhan Dinç, *XVIII. Yüzyıl Divân Şairi Mehmed Sıdkî Esîf ve Divânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s.18.

Pîr-i ‘aşkın dâmenine kılmayanlar iştibâs

Pes Esîf enmûzec-i eşyâyâ olmaz âşinâ

4.9. Pesendi Hacı Ali Dede

Pesendî Hacı Ali Dede, Ma’ruf Mahallesinde Çakır Hacı Ali oğullarındandır. H.1257/M.1841 yılında doğmuştur. Pesendi, Uzunçarşılı’ya göre H.1841-M.1913, Güner’e göre ise H.1813-M.1913 yılları arasında yaşamıştır. İlköğrenimini müteakip mutafıcılığı tercih etmiş, medrese tahsili yarım bırakarak Şair Ârifi’nin yanında bulunmuş ve ondan feyz almıştır.²⁴⁷ Gittiği haccı takiben orada 5 yıl mücâvir kalmıştır. Sanata olan alakasını burada da devam ettirerek Ta’lık Hattı ve tırnak yazısını öğrenmiştir. Kütahya’ya dönüşünde de hat yazısına devam etmiştir. Eskişehir Mevlevîhanesi Şeyhi Hasan Hüsnu Dede’nin müridlerinden olan Dede, H.1332/M.1913 yılında vefat etmiştir. Kunduk-virân’daki bahçesinde tasavvufi sohbetleriyle tanınan Dede edebiyat, şiir, edebiyat ve hitabet alanında meşhurdur.²⁴⁸

Şiirde üstadı Ârifi olan Pesendi, bilhassa halk şairliğiyle şöhret bulmuşsa da, divan edebiyatına da karışmış, şiirlerini hem aruz hem de hece vezniyle yazmıştır. Koşma, destan, kalenderî, gazel, muamma, müseddes, müstezat, mersiye, vezn-i aher, tahmis, muhammes, dübeyit namları altında hece ve aruzla yazdığı şiirlerden mürekkep tarafımızdan toplanan eseri mufassal tercüme-i haliyle birlikte yakında neşredilecektir. "Ortakçı Destanı" namıyla şöhret bulan maruf destanı 1930'da iki formalık bir risale halinde neşredilmiştir.²⁴⁹

Güner, kitabında Pesendi ile ilgili bilgiler vermekle beraber şiirlerine de yer vermiştir. Pesendi’nin iki oğlu vardır. Çakır Efe, Şemseddin Efendi, Küçük oğlu

²⁴⁷ Kadir Güler, “XIX. Asır Şuarasından Arifi ve Pesendi’nin Kütahya Medhiyeleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 1996, s.283.

²⁴⁸ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.78.

²⁴⁹ Mustafa Hakkı, *Kütahya Halk Şairleri*, Kütahya Halkevi Neşriyatı, S.5, 1934, s. 14.

Şemseddin Efendi bilgili bir zattı. Pesendi hakkındaki bilgileri, koşma ve destanları kendisinden aldım demektedir.²⁵⁰

Ey gönül bir yar bul ki âlemde

Yolunda aşk, niyaz olursa olsun

Dengi bulunmasın hiçbir âdemde,

Ziyade şivekâr olursa olsun

Gönül ta alınca merakım

Arayup icra eylemez ahım

Huri mi âdem mi diye bir takım

Hakkında itiraz olursa olsun

Kyafetnamede olmaya dengi

Kusursuz olmalı beninin rengi

Bir karış gerdanlı püskürme ben'li

Gayet buy-ı servinaz olursa olsun

Kuşe-i vahdeti ihtiyar ile

Gönce sim-ü zeri elde var ile

Sarı olup sarmaşıp nazlı yar ile

Pesendi ömrün diraz olursa olsun

²⁵⁰ Hamza Güner, *Kütahyalı Divan Şairleri, Halk Şairleri, Tekke Şairleri, Aşık ve Ozanlar*, Kütahya İl Basımevi, Kütahya 1967, s.212.

4.10. Talat Paşa

Kendisi ile ilgili bilgi azdır. Bekir Ağa'nın oğludur. H.1261/M.1845 yılında doğmuştur. Meclis-i idare ve Belediye azalıklarında bulundu. Şairdir. Fazıl Dede'nin:

Bir cevher-i yekta ile tarihini yazdım

Mîr-ul ulemasın bu yıl ey hazret-i Talip

beytinin gösterdiği H.1304/ M.1845 yılında Mîr-ul Ulema olmuştur. H.1325/ M.1907 yılında vefat ederek, Lala Paşa Camii civarına defnedilmiştir.²⁵¹

4.11. Ahmet Remzi Akyürek

1872 yılında Kayseri Mevlevîhânesi'nde dünyaya gelmiştir. İsmi Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi olarak görev yapan dedesi Seyyid Ahmed Remzi el-Mevlevîden almıştır. Babası, Seyyid Süleyman Atâullah Efendi'dir. Annesi Halime hanımdır.²⁵²

Sıbyan mektebini ve rüşdiyeyi bitirdikten sonra, başta babası olmak üzere, eniştesi Güncizâde Nuh Necati Efendi'den, Müridzâde Ali Efendi'den ve Hisarciki zâde şair Sâlim Efendi ile şair Sâmi Efendi'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri almıştır.²⁵³ Küçük yaştan itibaren güzel sanatlar alanında iyi bir eğitim görmüştür. Tezhip Sanatıyla uğraşmıştır.²⁵⁴

1892 yılında İstanbul'a gidip memuriyete başlamış, ertesi yıl Kayseri İdadisi'nde öğretmenlik yapmıştır. Eğitimcilik hayatı 15 yıl devam etmiş ve bu arada İstanbul'da iken Yenikapı Melevîhanesi'nde beraber çileye girdikleri Tahirü'l-Mevlevî ile bu dönemde mektuplaşmış ve mektupları "Çilehane Mektupları" adıyla yayımlanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Konya'ya giderek çelebizâdelere mesnevi dersi vermiş. Konya'da bir yıl kaldıktan sonra Kütahya Ergûniye Mevlevîhanesi'nde

²⁵¹ Hasan Özönder, *a.g.m.*, s.78.

²⁵² Ahmet Cahit Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Ankara 2002, s.42.

²⁵³ Hasibe Mazıoğlu, "Ahmed Remzi Akyürek", *DİA*, C.2, Ankara 1989, s.304.

²⁵⁴ Hasibe Mazıoğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1987, s.264.

şeyh vekili görevlendirilmiştir. Bu dönemde İdris Hamdi Dede'nin çocuklarını okutmuştur. Kütahya'da kaldığı dönemle ilgili detaylı bilgileri bulunmamakla birlikte Dede'nin Kütahya'ya tayini önemli bir dönem olmuş, burdaki hizmetinin kısa olması etkisinde kısa olmasına sebep olmuştur.²⁵⁵

1909'da Kastamonu Mevlevîhanesi'ne şeyh olduktan sonra 1913'te Halep Mevlevîhanesi postnişinliğine tayin edilmiştir. I. Dünya Savaşı başlayınca, İstanbul'dan Filistin cephesine hareket eden melevî taburuna katılarak taburun başında önce Şam'a, daha sonra Medine'ye gitmiştir. Şam'da kaldığı süre içinde Emeviye Camii'nde Mesnevi okutmuş, 1919'da Halep'in işgali üzerine İstanbul'a döndüğünde Üsküdar Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin edilmiştir.²⁵⁶ Aynı zamanda Üsküdar'daki Sultan Mustafa Camii ile Beyazıt Camii'nde mesnevi okutan Remzi Dede, Meclis-i Meşâyih âzalığı. Medresetü'l-irşâd'da tasavvuf müderrisliği, Üsküdar müfettişliği idaresindeki tekkelere ait işlerle ilgili mecliste de âzalık yapmıştır²⁵⁷

30 Kasım 1925'te tarikatların lağvedilmesi üzerine şeyhliği sona erince Üsküdar Selimağa Kütüphanesi memurluğuna getirildi ve melevîhanede ikametine izin verildi. Bu görevi sırasında ilgisini çeken Arapça ve Farsça eserleri Türkçe'ye tercüme etti. 1944 yılında Kayseri'de hayatını kaybetti. Mezarı Kayseri'de Seyyid Burhaneddin Türbesi'ndedir.²⁵⁸

Ahmed Remzi Akyürek, Mevlevîliğin son asırda yetiştirdiği önemli isimlerden birisidir. Eserlerinden bazıları şunlardır. 1. Manzum Kavâid-i Fârisî 2. Tuhletü's-sâimîn. 3. Âyîne-i Seyyid-i Sırdân. 4. Mir'ât-ı Zeynelâbidîn. 5. Bir Günlük Karaman Seyahatnâmesi. 6. Bergüzâr. 7. Târihçe-i Aktâb. 8. M ünâcât- ı Hazret-i Mevlânâ. 9. Gülzâr-ı Aşk10. Rehnü-mâ-yı Marifet. 11. Tuhfe-i Remzi. 12. Fihrist-i Hûb. 13. Üslûb-ı Mergüb. 14. Miftâhü'l-kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi. 15. Zâviye-i Fukarû. 16. En-Nüzhetü's-şâfiye fî tercemeti s - Suhbeti's - sâfiye. 17. Mahbûbü'l-ahibbe gibi eserler kendisine aittir.²⁵⁹

²⁵⁵ Abdurrahman Doğan, *a.g.e.*, s.78.

²⁵⁶ Ahmet Cahit Haksever, *a.g.e.*, s.56.

²⁵⁷ Hasibe Mazioğlu, *a.g.md.*, s.304.

²⁵⁸ Ahmet Cahit Haksever, *a.g.e.*, s.64.

²⁵⁹ Hasibe Mazioğlu, *a.g.md.*, s.304.

Remzi Dede, mevlevî taburunun teşkiliyle ilgili halkın ve askerın maneviyatını artırıcı tarzda yazdığı manzumeler yanında Şam'da bulunduğu süre zarfında, içinde bulunduğu ruh halini ve sıkıntılarını yansıtan aşağıdaki şiiri de dikkat çekicidir.²⁶⁰

Çoluk çocuk böyle gurbet ellerde

Perişan kaldılar yetmez mi yâ Rab

Şöhret ü şanıımız gezer illerde

İnsanın gücüne gitmez mi yâ Rab

Halep, Şam, Kayseri olduk perişan

Her birimiz bir yerde ağlaşır her an

Hulâsa yok mudur acaba imkân

Çektiğimiz mihnet yetmez mi yâ Rab

Her şeyde bilirim hikmetin vardır

Ne çare insanız gönlümüz dardır

Pirimiz büyüktür Molla Hünkâr'dır

Bize bir gün imdad etmez mi ya Rab

²⁶⁰ Ahmet Cahit Haksever, *a.g.e.*, s.61.

4.12.Saatçi Mustafa Efendi

Kütahya Mevlevîhanesi'nin Neyzenbaşı Saatçi Mustafa Efendi "İntizar-ı makdeminle nev bahar eyler Hulul" adlı Hisar buselik eserin bestekâridir.²⁶¹ **(Resim 33)** Saatçilikte ün yapan bu usta mutasavvıfın yaptığı saatler Kütahya'da kimi camileri süslemeye devam etmektedir.

Ahmet Yakupoğlu, “Rengârenk Kütahya” isimli eserinde Saatçi Mustafa Efendi hakkında şu bilgileri vermektedir. “Muvakkıthane çok zengin “saatler meşheri” idi. Esasen saatçi Mustafendi orada çalışır, boyunca takvimli duvar saatleri yapardı. Bu saatler camilerde son yıllara kadar çalışmıştı. Bu tür saatlerden bir tanesi Atatürk devrinde Ankara’daki El Sanatları sergisine gönderilmişti. Saatin herşeyi, ahşap kısmına varıncaya kadar, takvimine varıncaya kadar tamamen Mustafendi’nin elinden çıkma bir eser. Atatürk’ün takdirini kazanır. Ancak sorar ki: “Çırak yetiştirmiş mi ?” o sönük ve durgun yıllarda o türlü işlere heves edecek feragat sahibi kimse bulmak kolay mı?, Kendisi Mevlevî ve Tekkenin neyzenbaşı ! o türlü sabırlı ve meraklı insanların devri kapanmış. Sergi’den kendisine bir altın madalya ile taktirname gönderilir. Hâlbuki o, son deminde biraz dünyalık ummuş. Halkevinde yapılan merasimle madalya kendisine takdim edilmişti de, o devirdeki saz arkadaşlarıyla beraber musiki takımı bir de konser düzenlemişti. O heyetin içinde kendisi ney ile iştirak etmiş ve ayrıca taksim lütfetmişti. Mustafendi esasen kuvvetli, mahir bir neyzendi aynı zamanda” buradan anlamaktayız ki Saatçi Mustafa Efendi Mevlevî olup, hem maharetli bir saat ustası hemde mevlevîhanede neyzenbaşılık görevini yerine getirmiş bir neyzendir denilmektedir.²⁶² Araştırmalarımızda Kütahya camilerinde eserleri bulunmaktadır denilmesine rağmen, tespit edebildiğimiz bir eserine rastlanılmamıştır.

²⁶¹ <http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/TR,69386/muzik-kulturu.html>, 2014.

²⁶² Ahmet Yakupoğlu, *a.g.e.*, s.27.

6712. ■

HİSARBUSELİK ŞARKI

Intixarı makdeminle

MUSTAFA EF.

AKŞAK (♩=112)

İN - Tİ - ZARİ MAKDE - MIN LE NEYBA - HAREY - LER HU - LUL (SAZ...
 LER HU - LUL GEÇKA - LIR DA GEL - MEZ İ - SEN AH E - DER ÖM -
 RÜM U - FUL GEÇKA - LIR - DA GELMEZ İ - SEN AH E - DER ÖM -
 RÜM U FUL BEZME GELSEN HEY BU - LUR SEY - RİNDEN A - MA - LİM HU
 SUL (KODA)

İN TİZARİ MAKDEMİNLE NEYBAHAR EYLER HULÛL
 GEÇ KALIRDA GELMEZ İSEN AH EDER ÖMRÜM UFUL
 BEZME GELSEN HEY BULUR SEYRİNDEN ANALİM HUSUL
 HAKARAT

Resim 33: Neyzenbaşı Saatçi Mustafa Efendi'ye ait Hisarbuselik Şarkı'nın Notası.

4.13. Tenekeci Mustafa Efendi

Kendisi ve hayatı hakkında pek fazla bilgi sahibi olamadığımız kişilerden biridir, kendisinin mevlevî dervişlerinden olup uzun zamanlar muallimlik yapmış kıymetli şairlerdendir. H.1340'ta muallimi bulunduğu Gireği Işıklar köyünde hastalanarak Kütahya'ya nakledilmiş, birkaç gün sonra orada vefat etmiştir.²⁶³

4.14. Derviş Hüsam Efendi

Kütahyalıdır. Lala Hüseyin Paşa Camii imamı İbrahim Efendi'nin oğludur. İlk ve medrese eğitimini babasından almış olup mevlevî şeyhi İbrahim Dede'nin hizmetinde yetişmiştir. Hüsam Efendi Türkçe ve Farsça güzel şiirler yazmıştır. 1688 yılında vefat etmiş olup Hıdırlık altındaki kabristana gömülmüştür.²⁶⁴

²⁶³ Muallim Mustafa Hakkı, *Kütahya Halk Şairleri*, Kütahya Halkevi Neşriyatından S. 5, 1934, s. 21.

²⁶⁴ Hamza Güner, *a.g.e.*, s.116.

V. BÖLÜM

V. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kütahya Mevlevîhanesi, Anadolu'da kurulan erken dönem mevlevîhanelerinden birisidir. Tarih içinde Moğolların Anadolu'yu istilaları ve küçük yaşta meşihat makamına getirilen çocuk çelebiler döneminde görevlendirilen vekil çelebiler ve savaş zamanlarında yaşanan olumsuz ve ağır şartlar haricinde mevlevîhane faal olarak hizmetine devam etmiştir. Kurulduğu andan 1925 tarihindeki tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair çıkarılan kanuna kadar da varlığını sürdürmüştür.

Mevlevîhane Hezar Dinari mescidine ilaveler yapılmak suretiyle kurulmuş olup, Ergûn Çelebi mevlevîhanenin kurucusudur. Anadolu Selçuklu, Germiyanogulları ve Osmanlı İmparatorluğu zamanlarında mevlevîhane zevâtı ile devlet arasında kurulan yakın ilişkiler dolayısıyla mevlevîhane hem fiziki hem de sosyal anlamda büyümüş ve mevlevîhaneye tahsis edilen zengin vakıflarla dergâhın ihtiyaçları karşılanmıştır. Tarih içerisinde köklü bazı yenileme, tadilat ve genişletme çalışmaları yapılmış, son yüzyılla birlikte bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle mevlevîhaneye ait, derviş hücreleri, matbah, hazire harap durumdadır. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı "Dönenler Camii" adı altında varlığını sürdürmektedir.

Mevlevîhanede görev yapan şeyhler Mutahhara Hatun vasıtasıyla Mevlânâ Celaleddin Rûmi soyu ile devam etmiş ve halen devam etmektedir. Yakın bölgesinde bulunması hasebiyle Afyon Karahisar Mevlevîhanesi, Tavşanlı Mevlevîhanesi'yle yakın ilişkiler kurulmuştur. Dergâhın en büyük fonksiyonu Mustafa Sâkîb Dede ile birlikte, Seyyid Ebubekir Dede bünyesinde yetiştirmiş olduğu seçkin mevlevîlerin, İstanbul'daki önemli mevlevîhanelere büyük katkısı olmuştur. Dolayısıyla, İstanbul Mevlevîhanelerindeki Kütahyalı mevlevîler vasıtasıyla divan edebiyatında bir Şeyh Galip'in, mûsiki alanında bir, Hammâmizâde İsmail Dede Efendi gibi devrin en büyüklerinin kültürümüze kazandırıldığı söylenebilir.

Mevlevîhane bünyesinde kurulan kütüphanenin, şehirdeki diğer medrese, tarikat ve dergâhlarla kıyas edildiği zaman köklü bir yapıya sahip olduğu

görülmektedir. Özellikle Mustafa Sâkîb Dede'yle birlikte kütüphaneye önemli eserler kazandırılmış ama zaman içinde yine ilgisizlik dolayısıyla bu kütüphanedeki eserlerin bir kısmı kaybolmuş, satılmış, geriye kalan yazma eserler ise Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'ne devredilmiştir.

Mevlevîhane tarihi içerisinde birçok değerli kişi dergâha hizmet etmiştir. Mevlevîhaneyi kuran Celaleddin Ergûn Çelebi, mevlevîliğin Kütahya'da temelini atması dolayısıyla önemlidir. Mustafa Sâkîb Dede, Kütahya'ya yerleşerek dergâhı canlandırması ve önemli isimler yetişmesi anlamında önemlidir. Mevlevî Akif Dede, Murat Sabri Ergûn Çelebi gibi isimlerde yakın dönem içerisinde mevlevîhanenin yaşatılmasında büyük emekleri olmuştur.

Konya Mevlânâ Müzesi arşivinde bulunan yazma eserlerden ve Kütahya'dan Konya'ya gönderilen mektuplardan anlaşıldığı üzere mevlevîhanenin son dönemlerinde özellikle Kütahyalılar ile vekâleten şeyhlik görevlerini yürüten kişiler arasında sıkıntılı süreçler yaşanmış olduğu görülmektedir. Tartışılan hususların mevlevîhaneye ait vakıflar ve şeyh vekilliği gibi hususlar olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmamız içerisinde tez konumuz olan Kütahya Mevlevîhanesi'nde yetişen sanatkârlar başlığı altında birçok değerli isim bulunmaktadır. Bu anlamda mevlevîhanenin Kütahya kültür ve sanatına büyük katkısı olmuştur. Kütahyalı olmadığı ve Kütahya'da yetişmediği halde dergâh bünyesinde görev yapmasından dolayı örneğin Ahmet Remzi Akyürek gibi isimlere de çalışmamız içerisinde yer vermemiz gerekmiştir.

Bu bağlamda

1. Celaleddin Ergûn Çelebi, şair kimliği ve mevlevîlik usûl ve kaideleriyle ilgili eserlerinden hareketle müellifliğiyle,
2. Burhaneddin İlyas Çelebi şair olması,
3. Fatma Hanım şair olması,
4. Ulûfecizade Mehmed Dede, hattatlığı ile,

5. Mustafa Sâkîb Dede, Divanı ve mevlevîlik tarihi ile ilgili kaleme almış olduğu “Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan” isimli eser hasebiyle şair ve müellifliğiyle,
6. Ahmed Halis Çelebi, “Tufeyl-i Sefîne” isimli eseri ve şiirleri dolayısıyla şair ve müellifliğiyle,
7. Esîf Sıtkî Dede, Dîvânı dolayısıyla şairliği,
8. Pesendi Hacı Ali Dede, Ta’lık Hattı, tırnak yazısı, şiir, edebiyat ve hitabet sanatıyla,
9. Talat Paşa şairliğiyle,
10. Ahmet Remzi Akyürek, şiir, edebiyat ve tezhip sanatıyla,
11. Saatçi Mustafa Efendi, musiki, bestekârlık ve saatçiliğiyle,
12. Tenekeci Mustafa Efendi ve
13. Derviş Hüsâm Efendi de şiirleriyle çalışmamızda sanat ve sanatçı kimlikleri olduğu gözlemlenmiştir.

Bundan sonraki süreçte yapılabilecek çalışmalarda, Ergûn Çelebi’ye ait olduğu belirtilen “Gencnâme”, “İşâretü'l-Beşâre” ve “Çihl Kelime-i Tayyibe” isimli eserlerin günümüz Türkçesine aktarılması, Fatma Hanım’a ait olan kayıp olan Dîvân’ın bulunmasının ve yine Ulûfecizade’ye ait olan eserlerin bulunmasının, Mustafa Sâkîb Dede’ye ait “Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan” isimli eserin günümüz Türkçesine aktarılmasının, Saatçi Mustafa Efendi’ye ait saatlerin bulunarak ortaya çıkarılmasının, Kütahya ve mevlevî kültürüne kazandırılması anlamında büyük bir hizmet olacağını belirtmek faydalı olacaktır.

VI. KAYNAKÇA

- ALTUN Ara, “Kütahya” *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul 1981-1982, ss.406-458.
- Ahmet EFLAKİ, *Ariflerin Menkıbeleri*, C.I, İstanbul 1995.
- ARI Ahmet, *Sâkıp Dede ve Divânı- Mevlevîlikte Bir Hanedanlık Kurucusu*, Ankara 2003.
- ARI Ahmet, “Sâkıp Dede”, *DİA*, C.36, Ankara 2009, ss.4-5.
- ASLANAPA Oktay, *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya*, İstanbul, 1981-1982.
- BAKIRCI Naci, *Mevlevî Mezar Taşları*, İstanbul (tarihsiz).
- BARIŞTA H. Örcün, “İşlemelerde Bazı Mevlevî Sembolleri (XIX. ve XX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Dönemi)”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Konya 1996, ss.143-153.
- BAYAT Ali Haydar, “Hüsn-ü Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler”, *IV. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*12-13 Aralık 1989, Konya 1990, ss.81-101.
- ÇAYCI Ahmet -DURMUŞ Latife, “Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi (Dönenler Camii) Haziresindeki Mezar Taşları”, *İSTEM Dergisi*, Yıl:5, S.10, 2007, s.205 - 221.
- DAĞLI Ş. Ziya, BAŞBUĞ Fatih, “Türk Hat Sanatı'nda Yazı Resimler ve Mevlevîlik”, *Türk - İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.4, Konya 2007, ss.177-178.
- DERMAN M. Uğur, “Mevlevîlik ve Sanat”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, ss.203-212.
- DİNÇ Reyhan, *XVIII. Yüzyıl Dîvân Şairi Mehmed Sıdkî Esîf ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.
- DOĞAN Abdurrahman, *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhanesi*, Kütahya Belediyesi, Sır Yayıncılık, İstanbul 2006.
- ERDOĞAN Mustafa , “Tavşanlı Mevlevîhanesinin Kurucusu Mehmed Esîf Dede'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı

- Üzerine Bir İnceleme”, *Mevlânâ Araştırmaları-II*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- ERGUN Saadettin Nusret, *Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Mûsikisi Üzerine Etkileri*, Konya 1943.
- _____, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, II. Cilt, İstanbul 1943.
- ERGUNER Süleyman, “19. Asır Neyzenleri”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S. 1, İstanbul 1993, ss. 45-49.
- ESRAR Dede, *Tezkire-i Şu'ara-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, Hız. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları Ankara 2000.
- GÖKBİLGİN M. Tayyib, “Kütahya”, *İ.A.*, C.VI, s. 1118-1126.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953.
- _____, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1985.
- GÜLER Kadir, “XIX. Asır Şuarasından Arifi ve Pesendi'nin Kütahya Medhiyeleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 1996, ss. 279-285.
- GÜNER Hamza, *Kütahyalı Divan Şairleri, Halk Şairleri, Tekke Şairleri, Aşık ve Ozanlar*, Kütahya İl Basımevi, Kütahya 1967.
- _____, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964.
- GÜNÜÇ Fevzi, “Mevlevîlik ve Sanat”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, ss. 131-147.
- HAKKI Mustafa, *Kütahya Halk Şairleri*, Kütahya Halkevi Neşriyatı, S.5, 1934.
- HAKSEVER Ahmet Cahit, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Ankara 2002.
- HİDAYETOĞLU Selahaddin, *Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celaleddin-i Rumi Hayatı ve Şahsiyeti*, Konya 1996.
- İNANÇER Ömer Tuğrul, “Mevlevî Mûsikîsî ve Semâ Âdâbı”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, ss.192-199.

- KABAKLI Ahmet, “Mevlânâ’nın Sanatı ve Şiir Anlayışı”, *S.Ü. I. Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 3-5 Mayıs 1985, Konya 1985, ss. 29-37.
- KARA Mustafa, “Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C.15, S. 1*, 2006, ss.1-22.
- KARAAĞAOĞLU Doğan, “Kütahya’da Mûsikî, *Kütahya Araştırmaları Tarih Kültür Madencilik Sanat* Editör: Kazım Karakoç, Bursa, 2003, ss.701-710.
- KARAİSMAİLOĞLU Adnan, “Mevlânâ’nın Hayatı ve Çevresi”, *Konya’dan Dünya’ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya 2002, ss. 21-30.
- , “Tasavvufî Şiir Geleneğinde Mevlânâ’nın Yeri Ve Önemi” *VI. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 24-25 Mayıs 1992, Konya 1993, ss.87-90.
- KEMİKLİ Bilal, "Kütahya Mevlevîliği; Mevlevî Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya", *İstem Dergisi*, S. 1, Yıl 2003, ss. 103-117.
- KILIÇ Cemil, “Dünden Bugüne Kütahya”, *Kütahya Araştırmaları Tarih Kültür Madencilik Sanat* Editör: Kazım Karakoç, Bursa, 2003, ss.114-115.
- KONYALI İ. Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1964.
- KÜÇÜK Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003.
- , “Dünden Bugüne Kütahya Mevlevîhanesi”, *Ekev Akademi Dergisi S.29 (Güz 2006)*, ss.51-64.
- Anonim, T.C. Kütahya Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları 1, Kütahya 2002.
- Anonim, Kütahya Belediyesi Yay., Kütahya, 1995.
- MAZIOĞLU Hasibe, “Ahmed Remzi Akyürek”, *DİA*, C.2, Ankara 1989, ss.304-305.
- , *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1987.
- Mehmed Ziya “*Bursa’dan Konya’ya Seyahat*” (A. Çaycı, B. Ürekli) Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2010.

- ODYAKMAZ Nevzad, *Bektaşilik Mevlevilik, Masonluk*, İstanbul 1988.
- ÖZCAN Nuri, "Celaleddin Ergun", *DİA*, C.7, Ankara 1993, ss.247-248.
- ÖNDER Mehmet, *Mevlânâ Şehri Konya*, Ankara 1971.
- _____, *Mevlânâ ve Türbesi*, İstanbul 1957.
- _____, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevilik*, Ankara 1992.
- ÖNGÖREN Reşat, "Mevlânâ Celaleddin-i Rumi", *DİA*, C.29, Ankara 2004, ss.441-448.
- ÖZÇELİK Mustafa, "Frigler Ve Frig Vadisi", *Kütahya Araştırmaları Tarih Kültür Madencilik Sanat* Editör: Kazım Karakoç, Bursa, 2003, ss.39-40.
- _____, "Kütahya'nın Tarihi Geçmişi", *Kütahya Araştırmaları Tarih Kültür Madencilik Sanat* Editör: Kazım Karakoç, Bursa, 2003, ss.36-38.
- ÖZKAN İsmail Hakkı, *Türk Müsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, İstanbul 1990.
- ÖZMEN Kemal, "Kütahya'nın İncisi Dönenler Camii", *Nalburiye Dergisi*, Temmuz Ağustos 1992, S. 22, ss.159-162.
- ÖZÖNDER Hasan, "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", *II. Millî Mevlânâ Kongresi, (Tebliğler)* 3-5 Mayıs 1986, Konya 1987, ss.129-149.
- _____, "Kütahya Mevlevîhanesi", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, ss.69-89.
- PARLAK S.-TANRIKORUR B., "Kütahya Mevlevîhanesi", *DİA* 27. Cilt, Ankara TDV 2003, ss.1-3.
- PALA İskender, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhaneler" *S.Ü. Türkiyat Araş. Dergisi*, S. 2, s.55-60.
- SÂKIB Mustafa, *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan*, 1331 Mısır.
- ŞİMŞEKLER Nuri, "Mevlânâ ve Mevlevîliğin Kültürümüze Katkıları", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyum Bildiriler*, Konya 2007, ss.13-14.
- TANRIKORUR Barihüda, "Mevlevîyye", *DİA*, C.29, Ankara 2004, ss. 468 - 474.

- _____,
Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri, C.II, Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- UZLUK Feridun Nafiz,
 UZLUK Şahabettin,
 _____,
Divan-ı Sultan Veled, İstanbul 1941.
Mevlevîlikte Resim Resimde Mevlevîler, Ankara 1957.
Mevlânâ'nın Ressamları, Konya 1945.
- UZUNÇARŞILI İ. Hakkı,
 _____,
 _____,
Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri, İstanbul 1932.
- _____,
Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, Ankara 1988.
- _____,
Osmanlı Tarihi, C.I, TTK Yayınları Ankara 2011.
- _____,
Kütahya Şehri, İstanbul 1932.
- VARLIK Mustafa Çetin,
 _____,
 _____,
 "Kütahya", *DİA* C.26, Ankara 2004, ss.580-584.
 "Germiyanogulları", *DİA*, C.14, Ankara 1996, ss. 33-35.
- YAKIT İsmail,
 _____,
 _____,
 "Mevlânâ'da Sanat", *X. Millî Mevlânâ Kongresi, (Tebliğler-I)*, Konya 2002, ss.51-59.
- YAKUPOĞLU Ahmet,
 _____,
 _____,
Rengârenk Kütahya, Türk Petrol Vakfı İstanbul 1991.
- YILDIZ Hakkı Dursun,
 _____,
 _____,
 "Kütahya'nın Tarihçesi", *Atatürk'ün doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul 1981-1982, ss.35-51.
- ZORLU Cem,
 _____,
 _____,
Mevlevîlerin Tarihi Sahih Ahmed Dede, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Çizimler Listesi

Sayfa No

Çizim 1: Kütahya Mevlevîhanesi Vaziyet Planı (Gülteri Uyanık'tan).....	36
Çizim 2: Ergûniyye Mevlevîhanesi ve Türbe Planı.(Gülteri Uyanık'tan).....	37
Çizim 3: II. Mahmut Dönemi Yenileme Çalışması Çizimi (B. Tanrıkorur'dan)	38
Çizim 4: II. Mahmut Dönemi Harem Dairesi. (B. Tanrıkorur'dan)	50
Çizim 5: II. Mahmut Dönemi Derviş Hücreleri (B. Tanrıkorur'dan).....	51
Çizim 6: II. Mahmut Dönemi Yenileme Çalışması (B.Tanrıkorur'dan)	68
Çizim 7: Hazire Krokisi (Latife Durmuş'tan).....	72
Çizim 8: Mevlevihane, Derviş Hücreleri, Hamam Kesit. (Gülteri Uyanık'tan).....	114
Çizim 9: Mevlevihane, Hücreleri, Hamam, Kuzey Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan). 114	
Çizim 10: Türbe, Hamam, Mezarlık Batı Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)	115
Çizim 11: Mevlevihane, Türbe, Hamam, Doğu Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan).....	115
Çizim 12: Mevlevîhane Ön Cephe (Kuzey) Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan).....	116
Çizim 13: Semahane ve Türbe Cephe (Güney) Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)	117
Çizim 14: Semahane ve Türbe Doğu Cephesi Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)	118
Çizim 15: Mevlevihane Kubbe Planı.(Gülteri Uyanık'tan).....	119
Çizim 16: Mevlevihane ve Türbe Kubbe Planı. (Gülteri Uyanık'tan)	120
Çizim 17: Mevlevihane ve Türbe Kesit.(Gülteri Uyanık'tan)	121
Çizim 18: Mevlevihane ve Türbe Kesit.(Gülteri Uyanık'tan)	122

Resimler Listesi

	Sayfa No
Resim 1: Kütahya Kalesi ve Şehir Merkezi (Kütahya Kültür Müdürlüğü'nden)	23
Resim 2: Frig Vadisine Ait Bir Fotoğraf (Kütahya Kültür Müdürlüğü'nden)	24
Resim 3: Zafer Tepe Anıtı (Kütahya Kültür Müdürlüğü'nden)	29
Resim 4:1835-1839 Yıllarına Ait Tamir Kitabesi.	39
Resim 5: Diğer Tamir Kitabesi.	41
Resim 6: Semahane Cümle Kapısı.....	43
Resim 7: Ergûniyye Mevlevîhanesi Semahanesi.....	44
Resim 8: Mevlevihanenin Dış Görünümü.	45
Resim 9: Mevlevihanenin Ortasında Bulunan Su Kuyusu.(AA'dan).....	46
Resim 10: Türbe Girişindeki Kemer.....	46
Resim 11: Türbe Bölümündeki Mezarlar.	48
Resim 12: Türbenin Dışardan Görünümü (Güney)	49
Resim 13: Derviş Hücreleri ve Müştemilatı.	52
Resim 14: Mevlevihanenin Kıрма Çatısı, Sekizgen Fener Kubbesi, Bronz Alem. ...	54
Resim 15: Cümle Kapısı ve “Ya Hazreti Ergun”Yazısı	55
Resim 16: Minber, Mihrap ve Mesnevi Kürsüsü.....	56
Resim 17: Kubbe ve Kubbe Kasnağındaki Süslemeler.	57
Resim 18: Mermer Taklitli Direk Başlıkları ve Süslemeler.	57
Resim 19: Direk Üstü Boşluklarda Destarlı Sikke Motifleri.....	58
Resim 20: Sarı Beyaz Zemine Ta'likle yazılmış “Ya Hazreti Mevlana” Yazısı.	58
Resim 21: Kemerlerin İç Taraf Süslemeleri.	59
Resim 22: Pencere Altı Destarlı Sikke Motifleri.	59
Resim 23: Çiçek Buketi İçerisinde “Muhammed” Yazısı.	60
Resim 24: Kubbe Eteği Sehpa Üzerinde Çiçek Motifleri.....	60
Resim 25: Kubbe Göbeğindeki İhlas Suresi.	61
Resim 26: Kasnağı Taşıyan Üst Boşluklar Süslemeleri.	62
Resim 27: Mahfil Tabanını Meydana Getiren Kuşaktaki Yazılar.	62
Resim 28 :Kubbe Kasnağı Eteğindeki Ayet el Kürsi.	63
Resim 29 : Kubbe Kasnağındaki Ketebe.	63

Resim 30 : Farsça Sema'nın Anlamını Anlatan Beyitler.....	65
Resim 31: Mevlevîhaneye Ait Bir Vakfiyenin Hatime Sayfası (A. Doğan'dan)	66
Resim 32: Ergûn Çelebi ve Mevlevî Dervişler (M. H. Yeşil'den).....	78
Resim 33: Neyzenbaşı Saatçi Mustafa Efendi'ye ait Hisarbuselik Şarkı'nın Notası.	101

VIII. EKLER

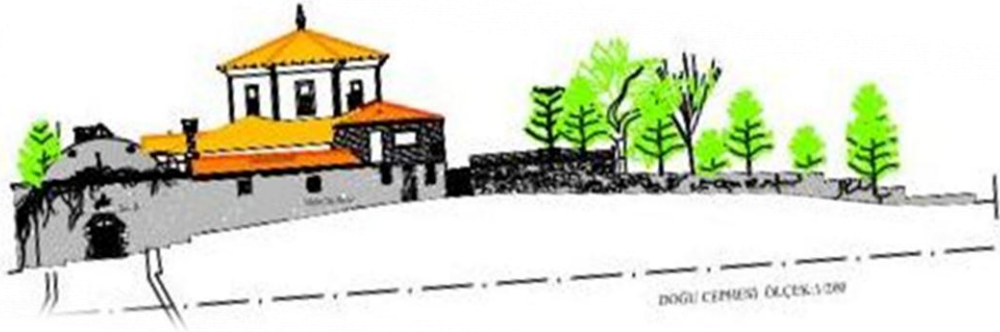
Çizim 8: Mevlevihane, Derviş Hücreleri, Hamam Kesit. (Gülteri Uyanık'tan)

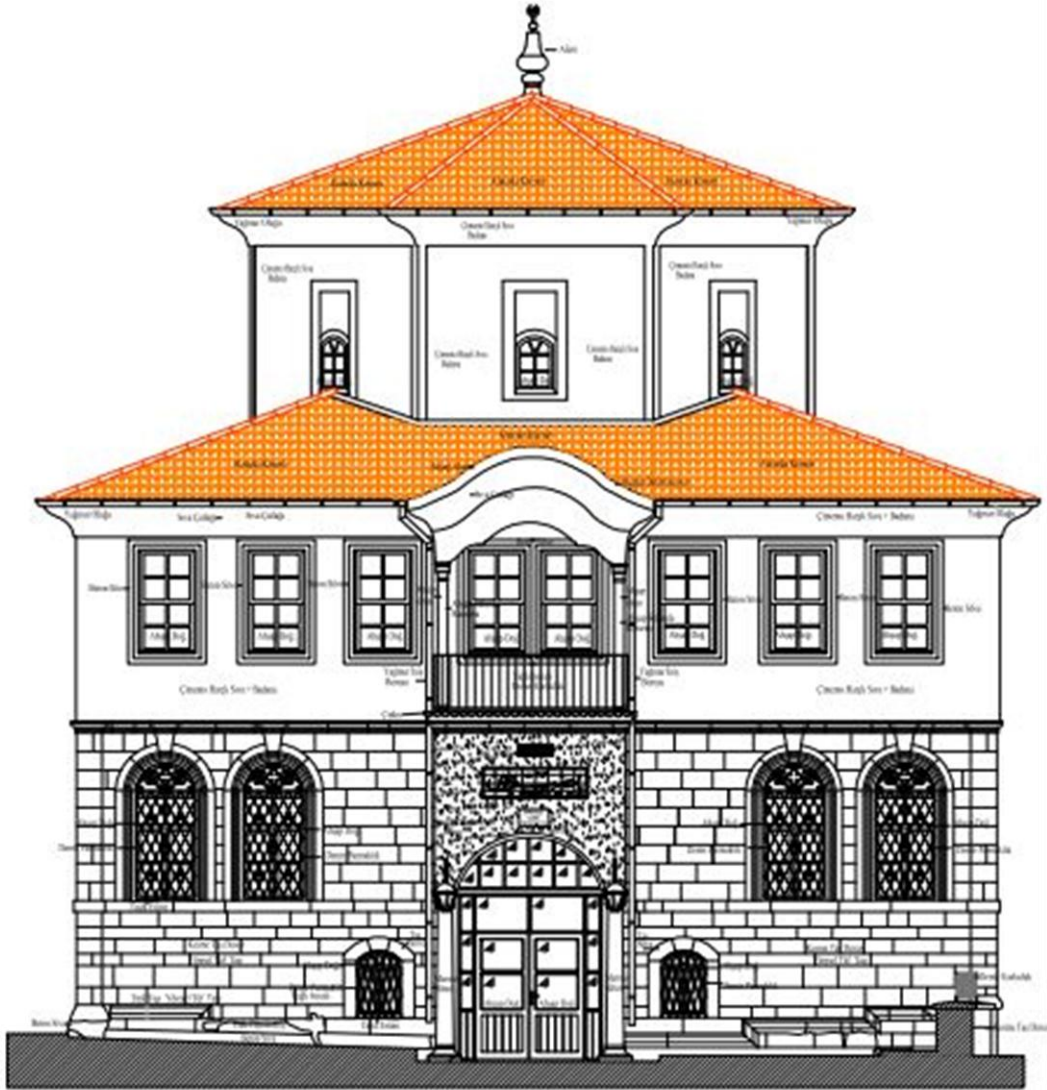
Çizim 9: Mevlevihane, Hücreleri, Hamam, Kuzey Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)

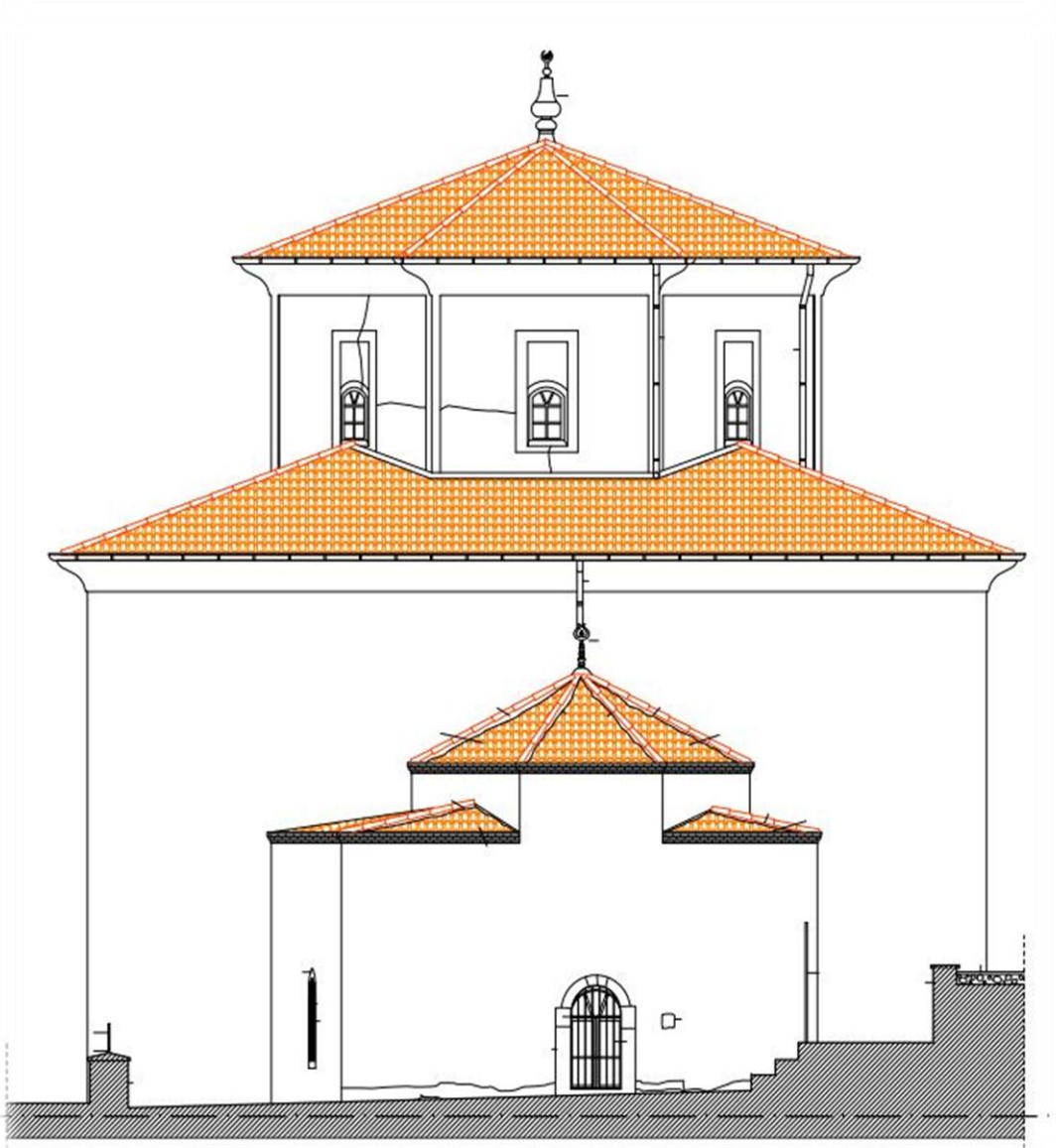
Çizim 10: Türbe, Hamam, Mezarlık Batı Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)

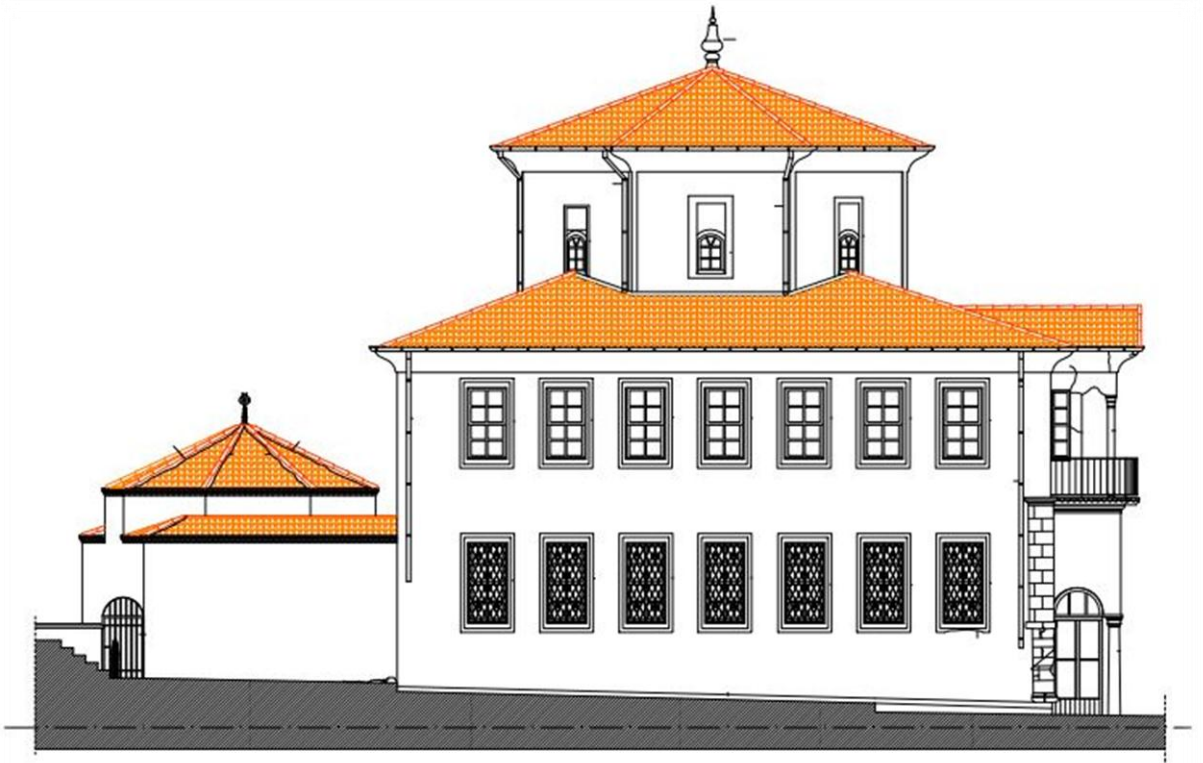
Çizim 11: Mevlevihane, Türbe, Hamam, Doğu Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)

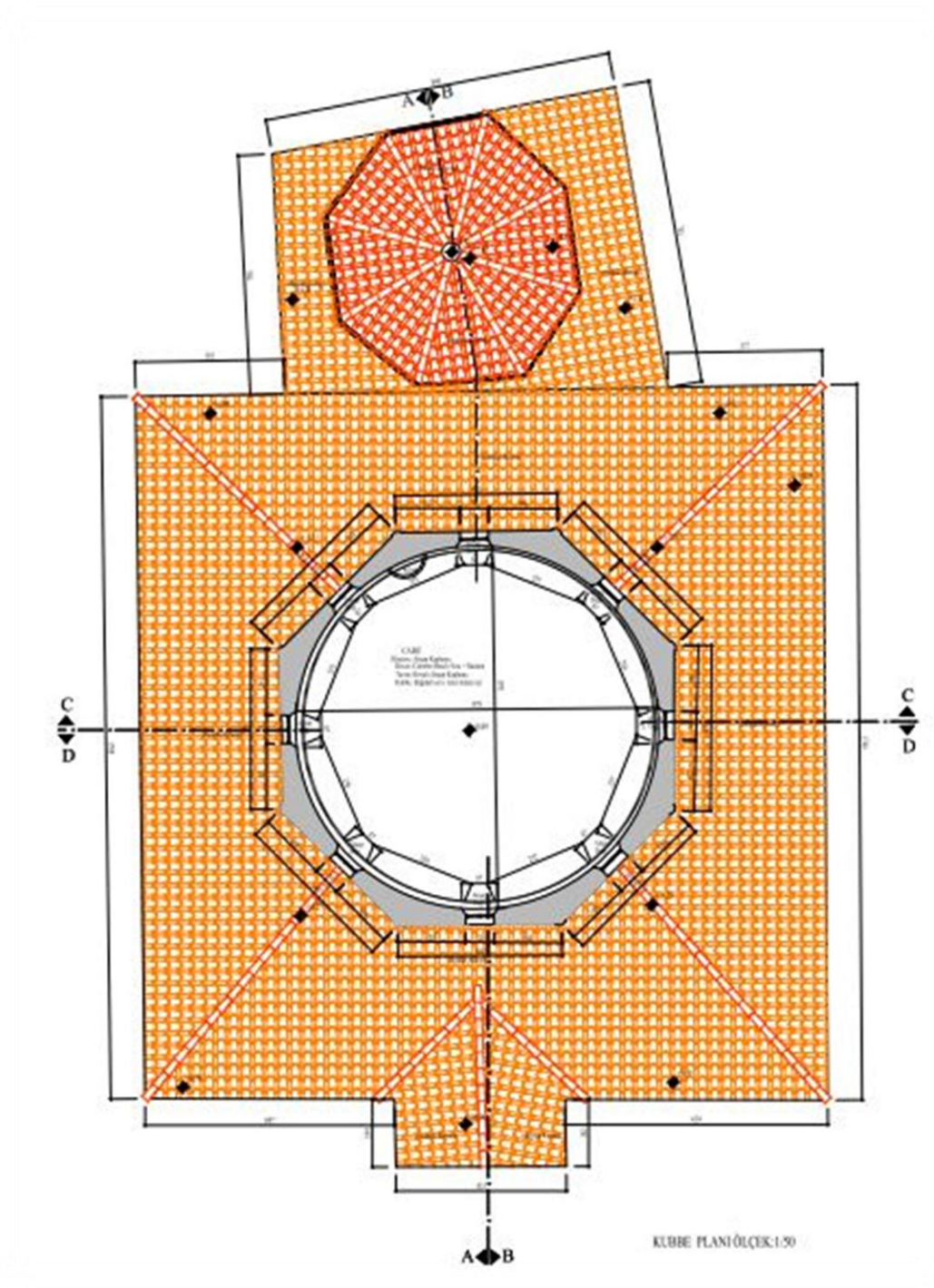
Çizim 12: Mevlâhane Ön Cephe (Kuzey) Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)

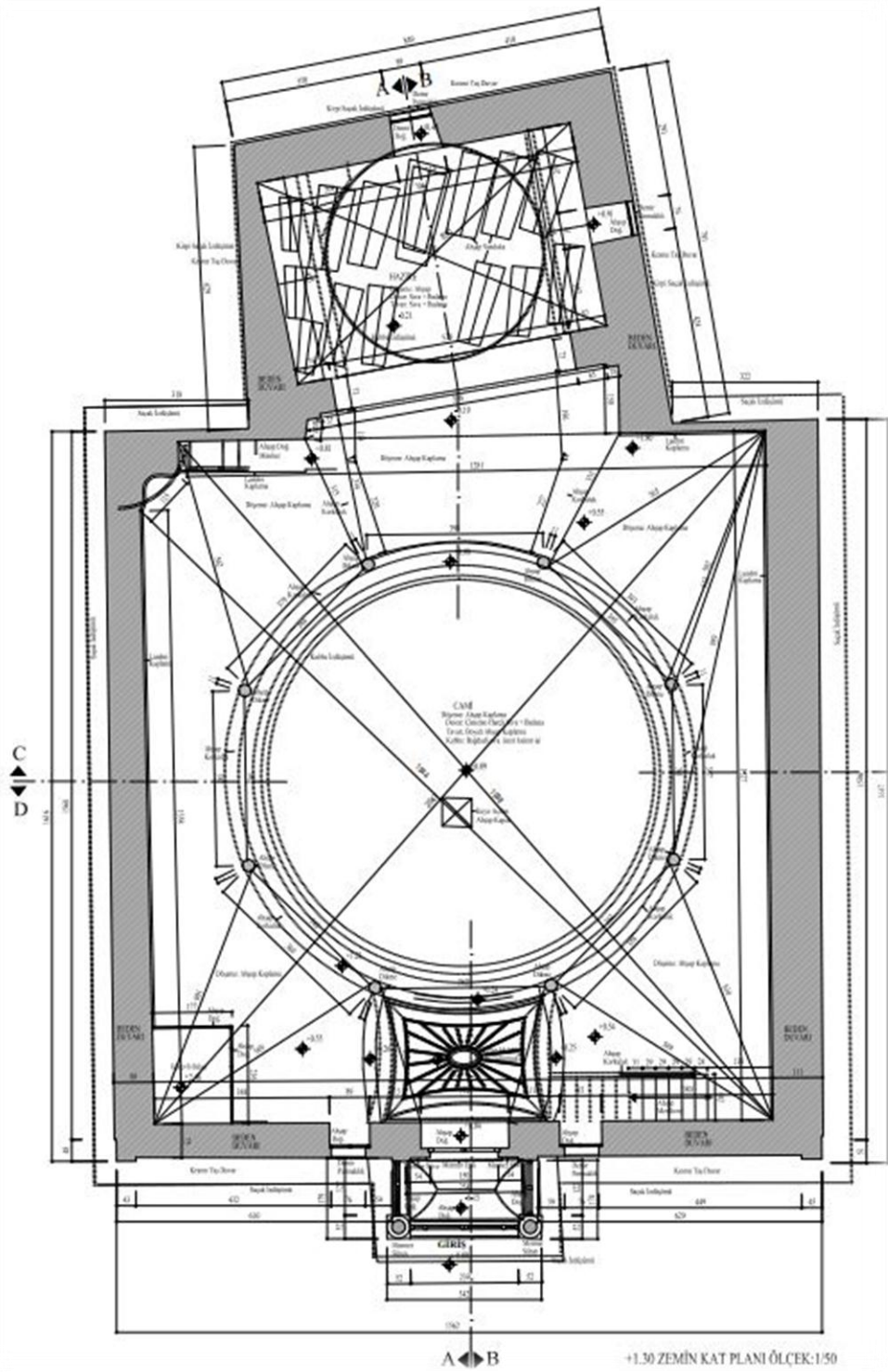
Çizim 13: Semahane ve Türbe Cephe (Güney) Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)

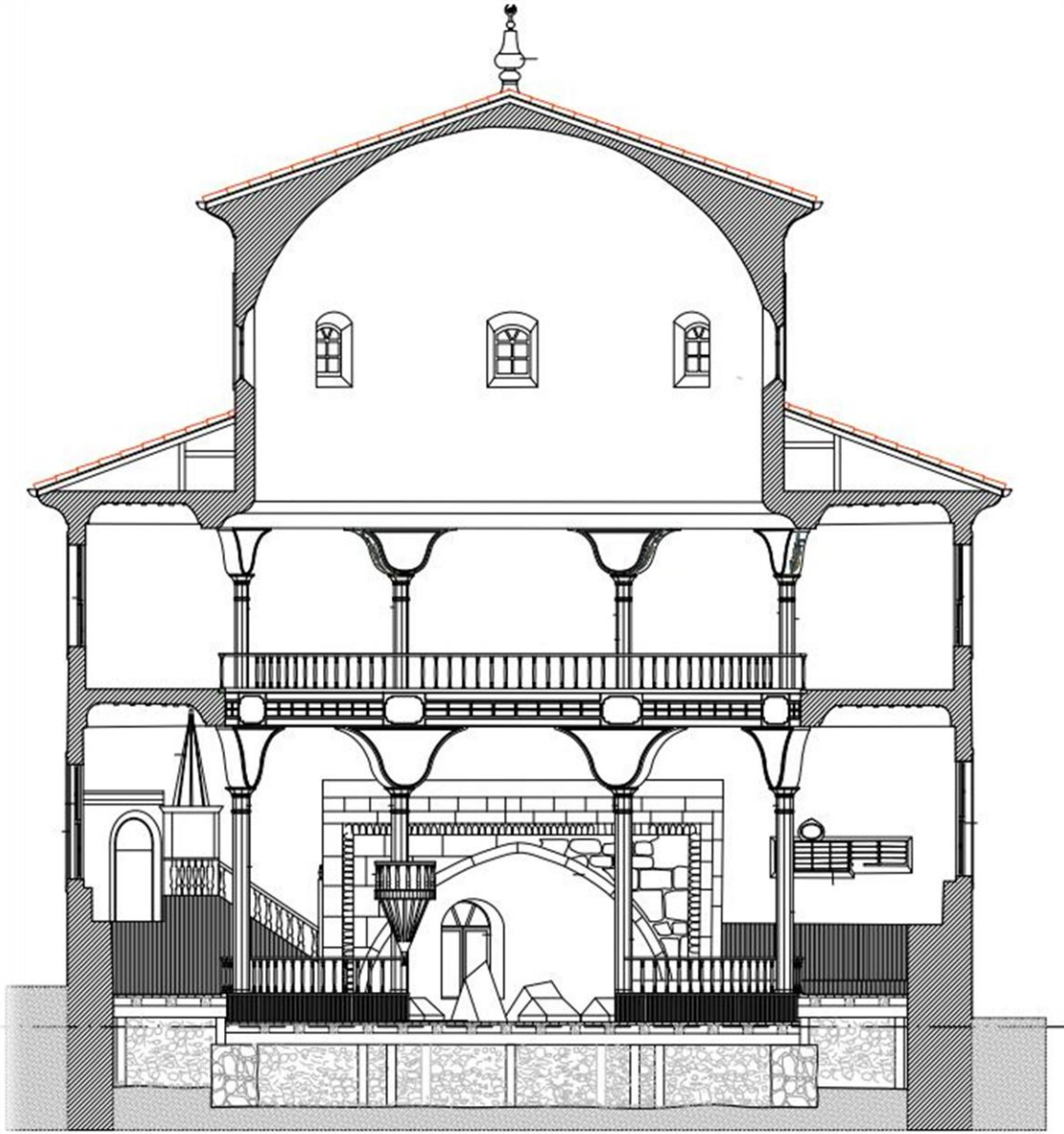
Çizim 14: Semahane ve Türbe Doğu Cephesi Görünüş.(Gülteri Uyanık'tan)

Çizim 15: Mevlaviyahane Kubbe Planı.(Gülteri Uyanık'tan)

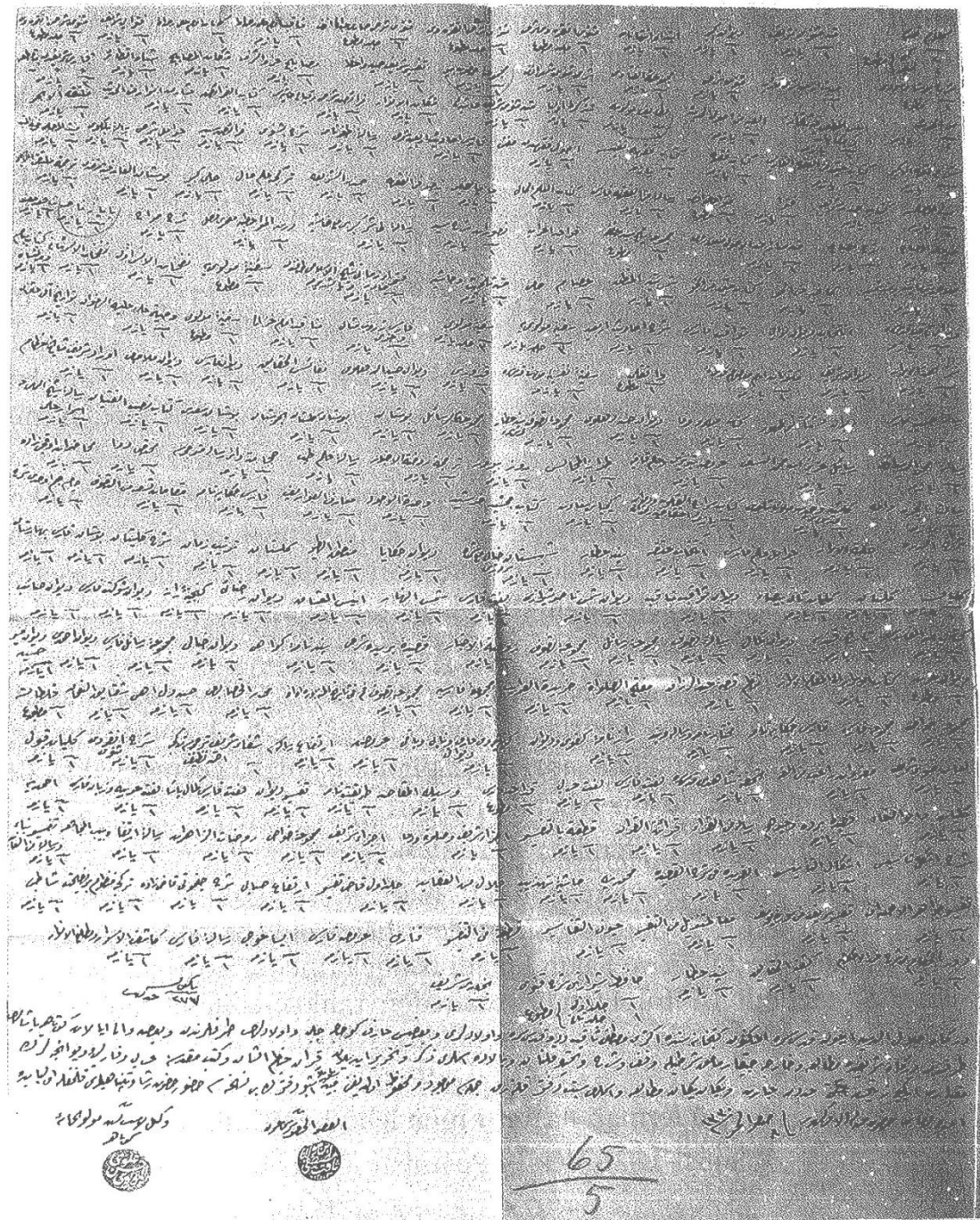
Çizim 16: Mevlaviyahane ve Türbe Kubbe Planı. (Gülteri Uyanık'tan)

Çizim 17: Mevlevihane ve Türbe Kesit.(Gülteri Uyanık'tan)

Mevlana Müzesi Yazma Eserler Arşivinde Bulunan Yazma Eserler:

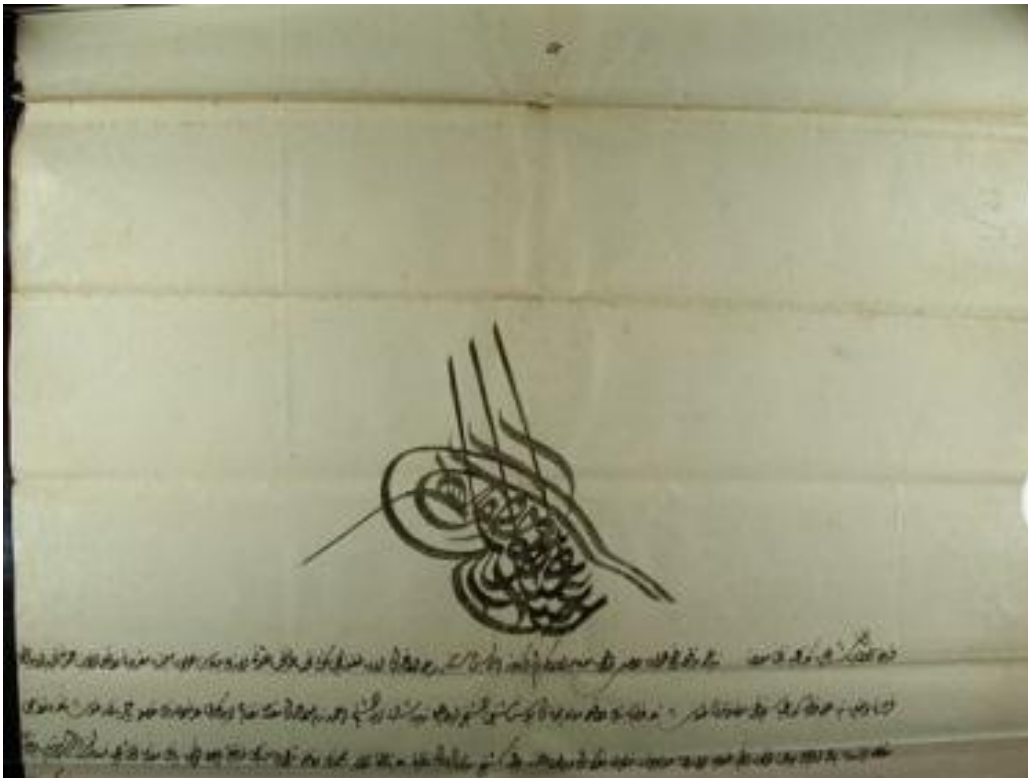
KMMA: 65-5

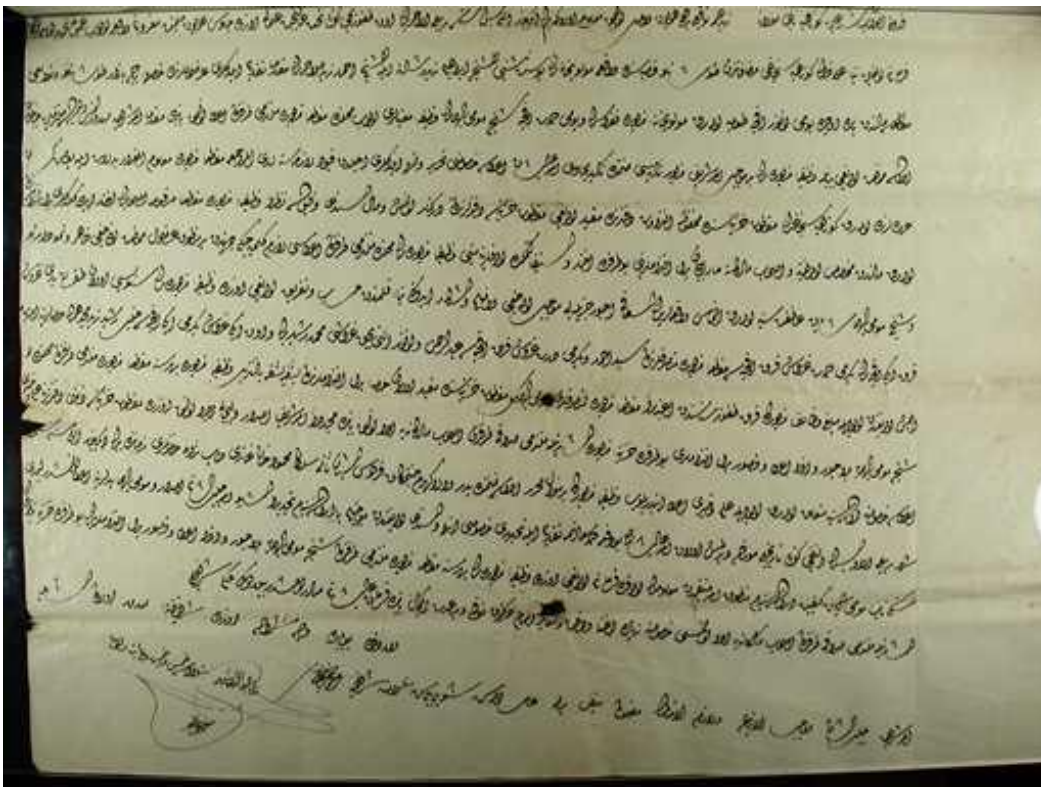
KMMA:97-52b

بولنده و درت مجید منته الماسنه و در مقامی ناخب افندیك سكه قدر معنی بوده ایكه شفاها
 خیر شرح ناخبان و موسی الیه ناخب اخیه خطا باشه و صادر اولان بوز خورسه معاشك و بولنده قطعیا
 راضی اولدیغی کس معروضه نکرده بولنه یعنی سولیمور حسام افندیك برده برادرى برهان ^{الدین}
 اخص وار افاده برادرى آید و درت مجید نیاز بر رسته و مفتوحه افندیك اولدورتم برده امرنار
 وار ایمنه دیگر طرفه بوزانه و بریلانه باره هانک و طیفه مقابل و بریلیمور اگر چلی اولوب
 خیر الحال بولندیغی ایچوده لب آنده لها خیر هلیله آندوده و برمسك افندیك ایدر و بریلیمور
 مطالعه احاطه فرایم هر ایک طرفی ده الحات استک اوزره افندیك بر امر آخصلی اولدور ^{مکلف}
 یوم جنتونانک امیرله برهان الدین افندی آید و درت مجید و برطلده و سکه ایله و برطلده اولدور
 طرفه حصد و نیاز اولدور خیرده لدر المرابع کوناهیم مولودینی و لید هاسم الدین افندی اولم بر امر فایم طیر
 بر لرغین افلا شلمنه کما فی السابق موسی الیه درت و درت مجید نیاز دمن القدر در ظاهر افندی
 هر کیمده و طیفه ایلم و من مقدار منته و برطلده بلکامانه آنلری ایضا ^{تقریم} تقریم بر خده منته احاطه
 سید شورطاس منالنده اولمه کرم هر ایک طرفه خیر خور العاده ایدر بریلیمور ^{حرف} ارفقه
 هر حق باطله بالمل کورینور حایق اولان منلکنده ^{معهوضات} ایچره و حصد
 ملالده و معاونه حایق لرین کما فی منکوره برهان الدین هر کون کلاور منلکنده ^{حرف} ایدر بریلیمور
 قاب و دعوت اولشم کیم جمعیت منته افندی آرزوی اوزرین ارجالی برطلعه یایم برکنده و رسوله
 نظم طوشانادی ^{دانش} مظهر تحسین آلفکد خیر اولدور ایضا ^{حرف} ایچره و حصد و درت مجید
 احاطه فرمایم بوزله سکه ایدر ^{حرف} ایچره و حصد و درت مجید افندی ایدر ^{حرف} ایچره و حصد
 ریاست خیر فوجیه ایدر
 ارفقه ^{حرف} ایچره و حصد و درت مجید افندی ایدر ^{حرف} ایچره و حصد
 منکوره برهان الدین اوزرین نقیض ایدر ^{حرف} ایچره و حصد و درت مجید افندی ایدر ^{حرف} ایچره و حصد
 موسی الیه بلک حایق ^{حرف} ایچره و حصد و درت مجید افندی ایدر ^{حرف} ایچره و حصد

KMMA:38-1-A

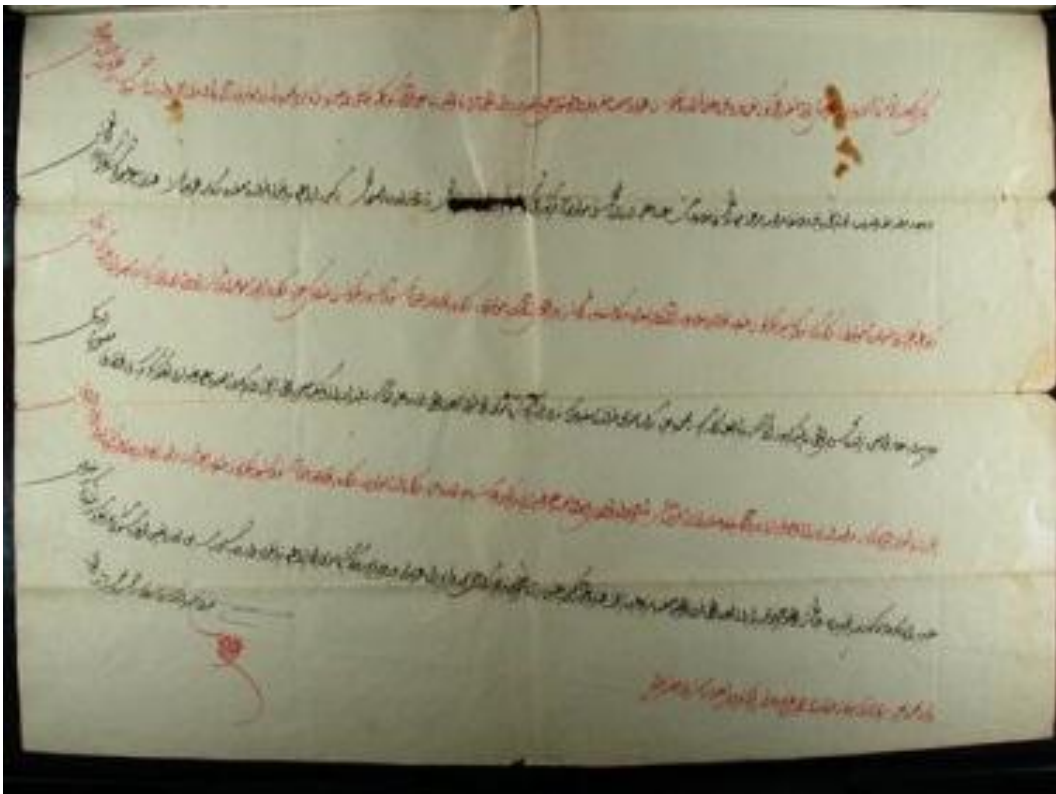
KMMA:38-1-B

KMMA:38-2-A

KMMA:38-2-B

KMMA:53-22

۶

۵۳/۲

سروض احقرانه

لاجل التزیه و کالت تزییه ممالک دوله نیمی قیومولو خایه اعزام بودیم کونایه مولو خایه
 شیخ تاقب دده بن ای بوکره تمیل جیه مولوی و تحصیل صوری و معنی ایتمس و ج الف
 و ی طقت ارش الیه مستحق بر حال صلاح کلمن اولر فیض موی ای بن اینک حقه ایضاً
 اوله امر و اراده دولتیت استغاری ای ایا کوره اجای معام اولر بقدر عرض و بیانی
 بی قن تقیم عراضه غلبه ایضاً اولدی اولیل امر و اراده اولر ایضاً ایضاً
 امیرکجه

